

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในอดีตที่ผ่านมา กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำทางด้านการกระจายรายได้และผลประโยชน์จากการพัฒนาระหว่างภาคชนบทกับเมืองและระหว่างกลุ่มคนในสังคม ยังเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตคนไทย ทั้งก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหายาเสพติด ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ประโยชน์และร่อยหรอลง ชัดแจ้งแย่งชิงทรัพยากร ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง นั่นก็คือการพัฒนาที่ผ่านมา เศรษฐกิจขยายตัวเติบโต แต่สังคมมีปัญหาและการพัฒนาไม่ยั่งยืน (อนุชาติ ยศปิ่นและคณะ <http://www.nru.ac.th>)

ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้มุ่งเน้นการพัฒนาโดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ปรับเปลี่ยนกลวิธีพัฒนาเป็นแบบองค์รวม มีกระบวนการที่เชื่อมโยงกับมิติต่างๆ ของการพัฒนา เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายในสังคมมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา (นิตยา กมลวาทนินิศา :2546, 11) การดำเนินตามแผนพัฒนาในช่วงแรก กลับต้องพบว่าต้องเผชิญกับวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อคนและสังคมโดยรวมอย่างรุนแรง ที่เห็นได้ชัดคือปัญหาในภาคการเงินและอสังหาริมทรัพย์ ปัญหาหนี้สาธารณะและปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีการพึ่งพิงทาง เทคโนโลยี และการตลาดต่างประเทศสูง ฐานการผลิตหลักของประเทศยังอ่อนแอ ไม่มีภูมิคุ้มกันที่เพียงพอและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนานวัตกรรม ทั้งไม่สามารถถ่ายทอดและแปลงทุนเทคโนโลยีมาใช้ในการเสริมสร้างการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลของการพัฒนาเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ซึ่งเป็นผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจที่มีต่อคนและสังคม ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาคุณภาพชีวิตของคนไทยมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้รุนแรงมากขึ้น และยังมีปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรุนแรงเพิ่มขึ้นอีก ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในสังคมมากขึ้นอีกด้วย ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์การจัดการเชิงพื้นที่ในมิติใหม่ ด้วยการพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เกิดพลังของคนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา แก้ไขปัญหา

และสามารถดำรงชีวิตเป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคม โดยการสนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ที่นำศักยภาพของชุมชน นำปัญหาภาววิเคราะห์กำหนดกิจกรรมและดำเนินการตามความสามารถของชุมชน โดยพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่เป็นหลัก ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม นอกจากนี้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ยังได้มุ่งเน้นในการพัฒนาธุรกิจชุมชน โดยมีแนวเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมคือ การสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก พัฒนาธุรกิจชุมชน วิทยาลัยชุมชนขนาดกลางและขนาดย่อม โดยส่งเสริมการระดมทุนในลักษณะกองทุนหมุนเวียนเพื่อการดำเนินธุรกิจควบคู่ไปกับการขยายโครงการสินเชื่อรายย่อย เพื่อบรรเทาปัญหาสภาพคล่องให้มีความสำคัญกับการสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่มีการพัฒนารูปแบบและคุณภาพได้มาตรฐาน มีเอกลักษณ์เฉพาะ รวมทั้งพัฒนาข้อมูลข่าวสารให้เข้ากับชุมชนเพื่อการแปรรูปผลผลิต ตลอดจนเสริมสร้างประสิทธิภาพด้านการตลาด และการกระจายผลผลิตที่เชื่อมโยงระหว่างตลาดท้องถิ่นสู่ตลาดภูมิภาค ระดับประเทศและต่างประเทศ ซึ่งจะสอดคล้องบนแนวคิดพื้นฐานของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ที่ยังยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาภายใต้การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติในการบริหารและพัฒนา ทั้งนี้ ตามหลักการของแผนดังกล่าวให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการที่มีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคม (Collaborative Effort) ในทุกระดับคือ การร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมผลัดกันตามบทบาทของความรับผิดชอบของแต่ละกลุ่มชุมชนที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างบูรณาการทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชนเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาที่มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน (Green Society) (อนุชาติ ชคปิ่น และคณะ <http://www.nrru.ac.th>)

การทอผ้า นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกข้อหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน บ่งบอกถึงวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีและเป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อีกทั้งเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่งที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตมนุษย์อันยาวนาน ตั้งแต่ยุคโบราณกาล ที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันการทอผ้าของเมืองไทย มีการทอทั้งในระดับครัวเรือน และระดับอุตสาหกรรมขนาดย่อม ซึ่งมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ให้มีความทันสมัย อีกทั้งยังได้พัฒนารูปแบบ กระบวนการผลิต ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจสังคมซึ่งมีความแปรผันอยู่ตลอดเวลา และมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งมีความเจริญอย่างไม่หยุดยั้ง แต่ประชาชนยังคงนิยมผ้าทอมือ อันถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบสานกันมาเป็นเวลายาวนาน

การทอผ้าลายโบราณของจังหวัดอุทัยธานี มีแหล่งผลิตสำคัญอยู่ที่ อำเภอบ้านไร่ (ผ้าจก) อำเภอทัพทัน (ผ้าไหม) นับเป็นแหล่งทอผ้าที่ยังคงผลิตผ้าทอลายโบราณที่ได้อนุรักษ์กรรมวิธีการผลิตที่ได้ถ่ายทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ “ลาวครั่ง” ได้อย่างแนบแน่น ไม่ว่าจะเป็นวิธีการทอ

ลาวคล้าย สีสัน ที่อาศัยเทคนิคพิเศษ และย้อมด้วยสีวัสดุธรรมชาติ เช่นเปลือกไม้ ผลไม้ ดอกไม้ ทำให้มีผ้าทอที่มีคุณภาพ ยังคงอนุรักษ์ความเป็นศิลปะแห่งอดีตกาลไว้ ทำให้ผ้าที่นี่มีคุณสมบัติและมีคุณค่าแตกต่างจากผ้าที่ผลิตจากแหล่งอื่นๆ เพราะมีการทอผ้ามือทั้งดงาม มีเอกลักษณ์และเรื่องราวความเป็นมาที่น่าสนใจ การทอผ้านี้เป็นความรู้ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษกลุ่ม ไท-ลาว ซึ่งเดิมอาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านช้างลุ่มแม่น้ำโขง ปัจจุบันคือประเทศประชาธิปไตยประชาชนลาว ชนกลุ่มนี้อพยพมายังประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงชาวรัตน โกสินทร์และตั้งถิ่นฐาน ในจังหวัด อุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี ชนกลุ่มนี้เรียกตัวเองว่า “ลาวครั่ง” “ลาวเวียง” “ลาวกา” คำว่าลาวครั่ง หรือไทยครั่ง คือการใช้สีโทนร้อนและใช้สีตรงข้ามที่ตัดกันรุนแรงมาอยู่ร่วมกัน เช่น แดงครั่ง เหลือง ส้ม คราม โดยวางสีสันในลวดลายอย่างอิสระ เทคนิคที่ใช้ในการทอผ้ามีทั้งจิด มัดหมี่ และจก ลวดลายผ้าทอไทยครั่ง (เอกสารผ้าทอโบราณอุทัยธานี : 2543)

การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ เป็นการพัฒนารุทกจิชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อสร้างศักยภาพและเพิ่มขีดความสามารถให้สมาชิกของเครือข่ายสามารถก่อร่างสร้างตัวและพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีส่งเสริมการรวมกลุ่มของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านให้เป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาของคนควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและเพิ่มรายได้ ส่งเสริมการพัฒนารุทกจิชุมชนอย่างครบวงจร ทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป การตลาดและแหล่งเงินทุนหมุนเวียน สนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสม สร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสามารถเชื่อมโยงไปสู่ตลาดภายในและต่างประเทศได้ ซึ่งปัจจุบัน

ฉะนั้นผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพบริบทพื้นฐานของเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ที่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากผ้าทอในอำเภอบ้านไร่นั้นมีเอกลักษณ์ความสวยงามที่ยังคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมา และได้มีการอนุรักษ์กรรมวิธีการผลิตซึ่งได้ถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษ “ลาวครั่ง” ไว้อย่างแนบแน่น ไม่ว่าจะเป็นวิธีการทอ ลวดลายสีสันที่อาศัยเทคนิคพิเศษและย้อมด้วยสีจากธรรมชาติ เช่น เปลือกไม้ ผลไม้ ดอกไม้ ทำให้ผ้าทอในอำเภอบ้านไร่มีสลักษณะที่โดดเด่นและมีคุณภาพและยังคงอนุรักษ์ความเป็นศิลปะแห่งอดีตกาลไว้ และเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านนั้น นับได้ว่าเป็นรุทกจิชุมชนอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งถ้าสามารถใช้เชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มทอผ้าให้เกิดความเข้มแข็ง โดยให้สมาชิกของเครือข่ายกลุ่มทอผ้าได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาและร่วมประเมินผลแล้ว จะทำให้เครือข่ายกลุ่มทอผ้ามีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองเพิ่มมากขึ้น ทำให้เครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านสามารถพัฒนาตนเองไปสู่รุทกจิสิ่งทอที่มีอำนาจการต่อรอง ความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

ปัญหาการวิจัย

1. กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่เป็นอย่างไร
2. สถานภาพของความเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบทของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่
2. เพื่อศึกษาสถานภาพความเป็นเครือข่ายกลุ่มทอผ้าในอำเภอบ้านไร่

ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านกลุ่มเป้าหมาย
  - 1.1 ผู้นำกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน
  - 1.2 คณะกรรมการกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน
  - 1.3 สมาชิกกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน
2. ด้านเนื้อหา
  - 2.1 สภาพบริบทของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน เช่น ประวัติความเป็นมา การบริหารจัดการ ด้านการพัฒนา กลุ่ม ด้านการจัดการการเงิน ด้านการจัดการการผลิต ด้านการจัดการการตลาด
  - 2.2 สถานภาพความเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน เช่น การรับรู้มุมมองร่วม การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีผลประโยชน์และมีความสนใจร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การพึ่งพิงอิงร่วมกัน และการมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน
3. ด้านระยะเวลาในการดำเนินการ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2548 – เดือน กุมภาพันธ์ 2549 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 8 เดือน

ตัวแปรที่จะศึกษา

1. กลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม
2. สถานภาพความเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล กลุ่มหรือหลายๆ องค์การที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการดำเนินงานเป็นของตนเอง บุคคล กลุ่ม หรือ องค์การเหล่านี้ได้เข้ามาประสานกันอย่างมีระยะเวลาพอสมควร อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน อย่างสม่ำเสมอแต่ก็วางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือ ขอความร่วมมือเพื่อช่วยแก้ปัญหาสามารถบอกไปได้โดยผ่านเครือข่ายนั้น

เครือข่ายกลุ่มทอผ้า หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มทอผ้าเป็นเครือข่ายเพื่อรวมพลังกลุ่ม ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้เสริมสร้างความสามารถในการบริหารจัดการ การเอื้อให้เกิด การแลกเปลี่ยนผลผลิตและค้าขายระหว่างสมาชิกในข่าย เกิดการสะสมทรัพยากรและเงินทุน เกิดการสร้างอำนาจทางการตลาดและความเป็นเครือข่าย สามารถใช้เป็นจุดขายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นการเพิ่มพลังในการต่อรองเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อพึ่งตนเองได้มากขึ้น

บริบทของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน หมายถึง สภาพแวดล้อมพื้นฐานของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา การบริหารจัดการ ด้านการจัดการการเงิน ด้านการจัดการการผลิต ด้านการจัดการการตลาด

สถานภาพความเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน หมายถึง ความสัมพันธ์กัน ของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน โดยมีระดับและองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย ดังนี้

ระดับของการพัฒนาสู่ความเป็นเครือข่าย

1. กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การอบรม การสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ เป็นต้น การสานเป็นเครือข่ายในระยะนี้จะสานกัน ก่อนข้างหลวมจัดได้ว่าเป็นช่วงการทำความรู้จักมักคุ้นของตัวแทนกลุ่ม

2. กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน ที่มีเป้าหมาย ชัดเจน ความเข้มข้นของการเป็นเครือข่ายจะมีมากขึ้น แต่ยังคงมีลักษณะการเป็นเครือข่ายที่ ทำกิจกรรมชั่วคราวชั่วคราว

3. กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อเป็นศูนย์กลางการประสานงานหรือบริหารงาน หลังจากได้ทำกิจกรรมร่วมกัน จนกระทั่งมีความสนิทสนมและ “รู้ใจ” กันแล้ว ทั้งเห็นความสำคัญ และความจำเป็นของการพัฒนาการเป็นเครือข่ายถาวรที่มีการบริหารร่วมกันและมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน ในระยะนี้จะจัดได้ว่าเครือข่ายนั้นจะมีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรเต็มตัว ซึ่งเมื่อปรากฏระดับพัฒนาการสู่ความเป็นเครือข่ายแล้ว จะทำให้เห็นรูปแบบของเครือข่ายชัดเจน มากขึ้นโดยพิจารณาจากองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) คือการที่สมาชิกเข้าร่วมเครือข่าย ต้องมีความรู้สึก คิดเข้าใจปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง มีการประสานงาน ความร่วมมือในการดำเนินการและเป็นในทิศทางเดียวกัน

2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) เป็นการเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน

3. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefits) เป็นการตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน หรือความสนใจเช่นเดียวกันที่มาร่วมตัวเป็นเครือข่ายเดียวกัน

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participations) การมีส่วนร่วมของเครือข่ายเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก ในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเพราะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน

5. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หมายถึง สมาชิกเครือข่ายต่างต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกันอย่างเพียงพอ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย

6. การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) หมายถึงสมาชิกต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย เพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้หนาแน่น จำเป็นต้องให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าการดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย และทำให้สมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยอัตโนมัติ

7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หมายถึงสมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน อาจมีการเขียน พบปะ สัมผัสพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การปฏิสัมพันธ์นี้จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น ซึ่งจะสร้างให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น

สถานภาพความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน หมายถึง การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านที่มีการบริหารจัดการรวมกัน ทั้งในด้านการพัฒนา กลุ่ม ด้านการจัดการการเงิน ด้านการจัดการการผลิต ด้านการจัดการการตลาด

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษาบริบทพื้นฐานของเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ ได้ว่าเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน เกิดจากการที่กลุ่มรวมตัวกันเพื่อเป็นศูนย์ประสานงานและบริหารงานร่วมกัน หลังจากได้ทำกิจกรรมร่วมกันจนกระทั่งมีความสนิทสนมและ “รู้ใจ” กันแล้ว ทั้งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการพัฒนา การเป็นเครือข่ายที่มีการบริหารร่วมกัน และมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน โดยมีการรับรู้มุมมองร่วมกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง การพึ่งพิงอิงร่วมกัน และมีการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนกันภายในเครือข่าย ซึ่งสามารถสร้างเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยมีการบริหารจัดการร่วมกัน ในด้านการพัฒนา กลุ่ม การจัดการการเงิน การจัดการการผลิต การจัดการการตลาด

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบบริบทพื้นฐานของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน เช่น ประวัติความเป็นมา การบริหารจัดการด้านการพัฒนา กลุ่ม บ้านการจัดการการเงิน บ้านการจัดการการผลิต ด้านการจัดการการตลาด
2. ทำให้ทราบถึงสถานภาพความเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่
3. เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญและเป็นข้อเสนอแนะให้แก่องค์กรภาครัฐ และเอกชน ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายการพัฒนาในเรื่องต่างๆ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาบริบทพื้นฐานของการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม
2. แนวคิดทฤษฎีเครือข่ายสังคม
3. แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม

1.1 ความหมายกลุ่ม

ความหมายของกลุ่มตามพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524) ได้ให้ความหมายของกลุ่มไว้ว่า กลุ่มประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่ได้สร้างแบบอย่างของการกระทำระหว่างกันทางจิตใจขึ้น กลุ่มหรือหมู่คณะนี้เป็นที่ยอมรับว่า เป็นองค์ภาวะอย่างหนึ่งโดยสมาชิกกลุ่มเองและตามปกติโดยผู้อื่นด้วย ทั้งนี้กลุ่มจะมีพฤติกรรมร่วมในแบบฉบับเฉพาะของตนเอง

ฉลง ภิมย์วัฒน์ (2521 : 2) ได้ให้ความหมายของกลุ่มว่า กลุ่มคือ การรวมกันของบุคคลตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่แน่นอนซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์นั้นขึ้นอยู่กับชนิดของกลุ่มไม่ว่าครอบครัว ผู้ฟังดนตรี คณะกรรมการ สหภาพกรรมกร หรือฝูงชน

พัฒนา บุญรัตน์พันธ์ (2517 : 54) กล่าวว่า กลุ่มคือ บุคคลคือ บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยมีแผนของการปฏิบัติงานต่อกันทางจิตวิทยา และเป็นที่ยอมรับกันในสมาชิกของกลุ่มเอง และรวมทั้งกลุ่มอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มมีแบบอย่างของพฤติกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะ

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2525 : 54) ให้ความหมายของกลุ่มว่าจะต้องประกอบด้วย

- 1) สมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปรวมกัน
- 2) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก
- 3) จุดมุ่งหมายและการกระทำกิจกรรมร่วมกัน
- 4) พฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิก

เมื่อพิจารณาจากคำจำกัดความเกี่ยวกับกลุ่ม “กลุ่ม” ข้างต้นจะพิจารณาได้ว่า
ได้เน้นข้อสำคัญที่ต่างกันออกไป แต่โดยความหมายจะไม่ต่างกันคือ

- 1) กลุ่มจะต้องเกิดจากบุคคลน้อยที่สุด 2 คน
- 2) กลุ่มจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กัน
- 3) มีความสนใจร่วมกัน
- 4) มีแบบแผนต่อกัน

1.2 องค์ประกอบที่สำคัญของกลุ่ม

- 1) จุดประสงค์ (Goal) โดยปกติคนที่มีจุดประสงค์อันเดียวกัน มักจะรวมกันเป็น
กลุ่มเดียวกัน
- 2) การปฏิบัติระหว่างกัน (Interaction) เป็นลักษณะของกลุ่มที่มีการปฏิบัติระหว่าง
กันหรือติดต่อสมาคมระหว่างสมาชิก
- 3) แนวปฏิบัติ (Moral) เป็นลักษณะที่กลุ่มกำหนดขึ้นมาหรือเป็นแนวทางในการ
ปฏิบัติ เช่น กฎเกณฑ์ ข้อห้าม
- 4) การรวมตัวกัน (Cohesion) เป็นความรู้สึกของกลุ่มที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
หรืออาจจะเป็นจะเป็นการรวมตัวเพื่อด้านลักษณะ

1.3 รูปแบบกลุ่ม

กลุ่มเกิดขึ้นได้ 2 รูปแบบ คือ ด้วยเจตนาของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จะจัดตั้ง
กลุ่มใดขึ้น เช่น สหกรณ์บางแห่งเกิดขึ้นจากการนำของคหบดีหรือเจ้าหน้าที่สหกรณ์ อีกรูปแบบ
หนึ่งคือการรวมตัวกันขึ้นโดยกลุ่มบุคคลที่มีอุดมการณ์หรือจุดมุ่งหมายเดียวกัน ได้มีโอกาสพูดคุย
แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเกิดความคิดตรงกัน ในการแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการอย่างใด
อย่างหนึ่งแล้ว กลุ่มนั้นๆ ค่อยๆ สร้างตัวขึ้น กลุ่มประเภทนี้ เช่น การรวมตัวของสหกรณ์รอสเซลล์
ซึ่งเป็นสหกรณ์แห่งแรกของโลก

กลุ่มซึ่งเกิดจากการจัดตั้งของบุคคลที่หวังดี ซึ่งผู้หวังดีนั้นอาจเป็นข้าราชการ
เจ้าหน้าที่หรือประชาชนสามัญธรรมดาก็ตาม กลุ่มที่เกิดด้วยกรณีนี้จำเป็นต้องศึกษาหาวิธีการรักษา
สถานภาพของกลุ่ม และต้องคำนึงถึงความเจริญเติบโตของกลุ่ม เพราะเคยปรากฏบ่อยๆ ว่ากลุ่ม
ประเภทนี้เกิดความล้มเหลว ดำเนินกิจการไม่นานก็ต้องปิดกิจการ

กลุ่มที่จัดตั้ง โดยความหวังดีของบุคคลหรือกลุ่มคนตั้งอยู่อย่างมั่นคง จำเป็นต้องอาศัยหลักการดำเนินการ ดังนี้

1. ผู้จัดตั้งกลุ่มหรือคณะผู้จัดตั้งกลุ่ม ต้องพัฒนาตนเองก่อนเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่าจะจัดตั้งกลุ่มอะไร ขนาดไหน เพื่ออะไร จะดำเนินงานด้วยวิธีใด การเงินจะเอาจากไหน ให้ใครช่วยงานแผนกใด ผลผลิตมีตลาดจำหน่ายหรือไม่

2. เผยแพร่ความคิด เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจลักษณะของกลุ่ม การดำเนินงาน ผลประโยชน์ ผลประโยชน์ที่จะได้รับ ปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น

3. ชี้แจงแสดงผลประโยชน์ที่จะได้รับเพื่อสร้างความเชื่อถือและศรัทธาเห็นประโยชน์และเกิดความต้องการที่จะรวมกลุ่ม

4. เมื่อประชาชนเกิดศรัทธาถึงขั้นที่จะขอจัดตั้งกลุ่มแล้ว ผู้ริเริ่มจัดตั้งกลุ่มจึงอำนวยความสะดวกในเรื่องระเบียบการ ขั้นตอนในการจัดตั้งกลุ่ม และขออนุญาตจัดตั้งกลุ่ม ถ้าเป็นกลุ่มที่มีกฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

กลุ่มที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นบีบบังคับ หรือการมองเห็นประโยชน์ร่วมกันและค่อยๆ ก่อตัวรวมกันเป็นกลุ่ม มีโอกาสที่มั่นคงแข็งแรง แต่ก็ไม่เสมอไป ถ้าหากกลุ่มนั้นไม่มีหลักการและวิธีการดำเนินงานที่ดี กลุ่มลักษณะนี้ เช่น กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จัดตั้งเนื่องจากประชาชนได้รับผลกระทบจากมลภาวะ หรือกลุ่มที่เห็นภัยที่เกิดขึ้นจากนายจ้างและเพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตการงานของเขา จึงได้เกิดการรวมตัวกันขึ้น

1.4 ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ

ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ

1) ความคิดริเริ่ม ความต้องการและความสนใจร่วมกันอย่างจริงจังของสมาชิกกลุ่ม
2) มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นต่อกัน
3) มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความซื่อสัตย์และความไว้วางใจต่อกัน ทำให้กิจกรรมกลุ่มประสบผลสำเร็จ

4) ผู้นำกลุ่มหรือผู้บริหารกลุ่ม มีความสามารถในการบริหาร เป็นผู้ประสานที่ดีรู้จักใช้หลักจิตวิทยาที่ดี สามารถสร้างความศรัทธาแก่สมาชิกกลุ่มได้ ทำให้กิจกรรมกลุ่มประสบผลสำเร็จและอยู่ได้นาน

5) ความสามัคคีของกลุ่มสมาชิก หากสมาชิกกลุ่มและคณะกรรมการบริหารงานกลุ่ม มีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีการประสานงานที่ดี ทั้งภายในภายนอกกลุ่มก็จะทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จได้

6) การสืบทอดและการสืบทอดความรู้ จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้บุคคลเข้าร่วมกลุ่มได้ด้วยความสนใจและร่วมกิจกรรมได้นาน

สำหรับปัจจัยที่ทำให้กลุ่มไม่ประสบความสำเร็จ อาจสรุปได้ดังนี้

1) การจัดตั้งได้ไม่เกิดจากความคิดริเริ่ม ความสนใจ และความต้องการอันแท้จริงของสมาชิกกลุ่ม หากแต่เกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไปจัดตั้ง เช่น การจัดตั้งกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน ฯลฯ ในช่วงการดำเนินงานของกลุ่มหากไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐมาติดตามผลและมาช่วยให้คำปรึกษาแนะนำแล้ว กลุ่มก็มักจะไม่สามารถประสบความสำเร็จ

2) ผู้นำกลุ่มและผู้บริหารกลุ่ม ไม่ได้รับความศรัทธาและความไว้วางใจจากสมาชิกกลุ่ม ก็จะไม่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม ในที่สุดกลุ่มก็ประสบความล้มเหลว

3) ความไม่พร้อม ไม่เข้าใจในกิจกรรมของกลุ่มตลอดทั้งความไม่เสถียร ในที่สุดกลุ่มก็ไม่ประสบผลสำเร็จ

4) กฎระเบียบของกลุ่มบางอย่าง จะเป็นข้อจำกัดในความคล่องตัวของกลุ่ม เช่น การจำหน่ายผลผลิตของกลุ่มต้องขายตามราคาที่กลุ่มกำหนด เนื่องจากผู้ซื้อต้องการจะซื้อราคาถูกกว่า หากสมาชิกกลุ่มต้องการใช้เงินเป็นการด่วนก็สามารถจะจำหน่ายสินค้านั้นได้ ด้วยเหตุนี้สมาชิกกลุ่มบางรายจึงไม่อยากจะอยู่ในกลุ่มต่อไป

1.5 กระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่มหมายถึง การดำเนินงานที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของคนในกลุ่ม และกระบวนการทำงานกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งครอบคลุมถึงองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องกลุ่มมนุษย์ พฤติกรรม การแก้ปัญหา การตัดสินใจ ตลอดจนการพัฒนาตนเอง จะเห็นได้ว่าการเป็นกระบวนการ ได้นั้น นอกจากจะมีการเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันแล้วทั้งต้องดูว่าเกี่ยวข้องขนาดไหน ใครเกี่ยวข้องมากน้อยเกินไปก็จัดทำให้ผลงานที่เกิดขึ้นจากกระบวนการกลุ่มก็ด้อยคุณภาพลงไป

กระบวนการกลุ่ม (The Group Process) จะชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มอย่างเสรี โดยสมาชิกแต่ละคนจะมีส่วนกระตุ้นให้ผู้อื่นได้ใช้ความสามารถพิเศษของตนเอง สำหรับผู้นำของกลุ่มจะแนะนำแนวทางของการปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้กลุ่มไปสู่จุดมุ่งหมายตามความต้องการของกลุ่ม และของบุคคลในการแก้ปัญหาของกลุ่ม สมาชิกจะใช้ความสามารถของตนเองในการเลือกจุดมุ่งหมายของกลุ่ม คำนิ่งคำถามเฉพาะและปัญหา นำข้อตกลงในกลุ่มและประเด็นสุดท้ายคือกระทำใดๆ ไปสู่จุดมุ่งหมาย

การจัดตั้งกลุ่มและการพัฒนา กลุ่ม สาเหตุที่มนุษย์รวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มเป็นสมาชิกกลุ่มนับว่า เกิดจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน ทั้งนี้จะได้เสนอถึงแนวคิดหลักเพื่อที่จะได้อธิบายสาเหตุดังกล่าว

James, L. Gibson, Ivancerich and Donnelly (1982 : 183-184) ได้กล่าวถึงกลุ่มที่เป็นทางการ (Fomal Groups) และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (Infomal Groups) ว่ามีการจัดตั้งขึ้น โดยมีสาเหตุที่สำคัญคือ

1) จัดตั้งขึ้นเพื่อสนองความต้องการและสนองความพึงพอใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัย (Security Needs) ความต้องการทางสังคม (Social Needs) และความต้องการด้านชื่อเสียงเกียรติยศ (Esteem Needs)

2) จัดตั้งขึ้นตามลักษณะความคล้ายคลึงและสิ่งดึงดูด (Proximity and Attraction) หมายถึง กลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นจากการที่บุคคลได้มีการปฏิสัมพันธ์กัน โดยอาศัยการจัดตั้งตามคุณลักษณะทางกายภาพของบุคคลที่มีความเหมือนหรือความคล้ายคลึงกัน และจัดตั้งตามสิ่งที่ดึงดูดให้บุคคลมารวมกลุ่มกัน เพราะว่าบุคคลเหล่านั้นมีทัศนคติหรือแรงจูงใจในบางสิ่งบางอย่างที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกันนั่นเอง

3) การจัดตั้งกลุ่มเพราะเหตุผลเชิงผลประโยชน์เศรษฐกิจ (Economic Reasons) การจัดตั้งกลุ่มในกรณีนี้เกิดขึ้นเพราะบุคคลมีความเชื่อมั่นว่า ถ้าหากเข้าร่วมกันเป็นกลุ่มจะดำเนินกิจกรรมไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลว ย่อมขึ้นอยู่กับรูปแบบและหลักเกณฑ์ ในการรวมกลุ่มและจัดตั้งกลุ่มขึ้นว่าเป็นแบบแผนในการจัดตั้งกลุ่ม หรือการรวมกลุ่มตามแนวคิดและหลักการที่ถูกต้องเพียงใด ในส่วนดังกล่าวนี้เอง แนวคิดดังกล่าวที่กล่าวถึงรูปแบบหรือแบบแผนในการจัดตั้งกลุ่มนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะพิจารณาว่ากลุ่มใดมีการพัฒนาและมีองค์ประกอบของกลุ่มครบถ้วน เช่นใด จึงได้นำแนวคิดต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือการจัดตั้งกลุ่มมาเสนอ ดังนี้

พัฒนา บุนยรัตน์พันธ์ (2517) ได้กล่าวถึงหลักการรวมกลุ่ม ของประชาชนในการพัฒนาชุมชนว่าควรจะเป็นการรวมกลุ่มแบบ 3 ชั้น 8 ตอน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1) ว่าด้วยการจัดตั้งกลุ่ม เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี ฯลฯ มีหลักเกณฑ์ที่ยึดถืออยู่ 8 ประการคือ การหาผู้นำที่ถนัดเฉพาะเรื่อง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความสมัครใจ มีสิ่งแวดล้อมใกล้เคียงกัน วัยใกล้เคียงกัน เพศเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกัน สถานการณ์บีบตัวคล้ายกัน

2) ว่าด้วยการเคลื่อนไหวของกลุ่ม ซึ่งช่วยผลักดันให้เกิดพลังการต่อสู้ และพลังการต่อรองใน โอกาสต่อไป มีหลักเกณฑ์ที่ควรยึดถืออยู่ 8 ประการ คือ ส่งเสริมการประชุมพบปะ ส่งเสริมแนวความคิด ส่งเสริมระเบียบวินัย ส่งเสริมพันสภาพบุคคล ส่งเสริมกิจกรรมต่อเนื่อง ส่งเสริมวิชาการ ส่งเสริมผลประโยชน์ร่วม และส่งเสริมความรับผิดชอบร่วมกัน

3) ว่าด้วยความเจริญเติบโตของกลุ่ม หมายถึง สมาชิกของกลุ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้น และเกิดกลุ่มใหม่ๆ ต่อเนื่อง และสัมพันธ์กลุ่มที่มีอยู่เดิม ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการเจริญเติบโตของกลุ่ม มีหลักเกณฑ์ควรวัดถึง 8 ประการ คือ สร้างสัมพันธ์ภาพการรวมกลุ่มขึ้น สร้างหน่วยนำเข้าสู่สร้างผลประโยชน์ร่วม สร้างกิจกรรมพึ่งพากัน เสริมสร้างความสามารถ และประสิทธิภาพด้านวิชาการ สร้างพลังร่วมกัน และสร้างพลังต่อรอง

การที่กลุ่มจะดำเนินงานได้ประสบผลสำเร็จ ต้องขึ้นอยู่กับการจัดตั้งกลุ่มอย่างถูกต้องหลักเกณฑ์ตามแบบแผนข้างต้น

จากแนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม ดังกล่าวที่แสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จของกลุ่มอาชีพขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1) การจัดตั้งกลุ่ม เช่น การสำรวจปัญหาและความต้องการของสมาชิกก่อนการรวมกลุ่มการประชุมชี้แจงหรือการแนะนำสมาชิก การรับรู้ขององค์การบริหารระดับหมู่บ้าน ตำบล ในการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การรับสมัครสมาชิกและกรรมการกลุ่มอย่างชัดเจน การประชุมชี้แจงระเบียบของกลุ่ม

2) การดำเนินงานหรือการบริหารกลุ่ม เช่น การกำหนดระเบียบของกลุ่ม มีทะเบียนของกลุ่ม รายชื่อสมาชิกกลุ่มและกรรมการกลุ่มอย่างชัดเจน การประชุมชี้แจงระเบียบของกลุ่มวัตถุประสงค์ กระบวนการตัดสินใจของกลุ่ม และการหาผู้ทางตลาดเป็นต้น

3) ผลผลิตของกลุ่ม เช่น กิจกรรมหรือธุรกิจต่อเนื่องของกลุ่ม และผลผลิตของกลุ่ม จัดจำหน่ายในตลาด เป็นต้น

ดังนั้นการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน จึงจำเป็นต้องใช้แนวความคิดเกี่ยวกับกลุ่มเป็นหลักประกอบการศึกษาในครั้งนี้

2. แนวคิด ทฤษฎีเครือข่ายสังคม

เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก มีความเป็นรูปธรรมมองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่งแต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่าย อาจจะมีมองเห็นและมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้ สาธะของการเชื่อมโยงระหว่างกัน ที่จะช่วยให้มองเห็นรูปธรรมของเครือข่ายมี 3 ลักษณะคือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยนเครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เครือข่ายที่ไม่มีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน/กลุ่ม/

องค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่ละคน/องค์กรก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอๆ กัน

ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนกว่ากลุ่ม/องค์กรมากนัก ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันและกันของบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในสังคมเครือข่านั้นเป็นความสัมพันธ์ในทุกๆ ด้าน ที่บุคคลทั้งหมดในเครือข่ายมีต่อกัน ทั้งระบบเศรษฐกิจ การแต่งงาน เครือญาติ การเมืองและอื่นๆ ส่วนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น ได้แก่ การไปมาหาสู่ การเยี่ยมเยียน การปรึกษาหารือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เครือข่ายทางสังคมของบุคคลหนึ่งๆ จึงเปรียบเสมือนสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ ขณะเดียวกันบุคคลนั้นๆ ก็เปรียบเสมือนสิ่งหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางสังคมของบุคคลอื่นๆ ในเครือข่ายสังคมซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นด้วยเช่นกัน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลมีต่อกันและกันภายในเครือข่าย เมื่อเริ่มจากบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางก็จะขยายวงกว้างออกไปได้หลายปริมาตร ตามขั้นตอนของการดำรงชีวิต สถานภาพหรือบทบาทของบุคคลผู้นั้น จนเกิดปัญหาขึ้นว่าเมื่อจะทำการศึกษาเครือข่ายสังคม จะมีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยระบุขอบเขตของเครือข่ายสังคมนั้น

บาร์นส์ (Barnes, 1986 อ้างใน พิมพวัลย์ ปรีคาสวัสดิ์ และวาทีณี บุญชะลิกย์, 2533 : 349-351) เสนอแนวคิดในการศึกษาเครือข่ายว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมก่อให้เกิดเครือข่ายรวมและเครือข่ายย่อย ซึ่งเครือข่ายย่อยก็คือความสัมพันธ์ส่วนหนึ่งในหลายๆ ส่วนของเครือข่ายรวม โดยที่เครือข่านั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักเกณฑ์เดียวกับเครือข่ายรวม หลักเกณฑ์นี้อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางด้าน เศรษฐกิจ เครือญาติ การเมือง หรือระบบย่อยอื่นๆ ของสังคมเครือข่ายรวมเปรียบเสมือนระบบสังคมใหญ่ และเครือข่ายย่อยเปรียบเสมือนระบบสังคมย่อย ในการศึกษาเครือข่ายเราอาจศึกษาเครือข่ายย่อยได้ นอกจากนั้นบาร์นส์ยังได้เสนอเกี่ยวกับเครือข่ายตรงและเครือข่ายอ้อม โดยให้ความหมายเครือข่ายตรงว่าหมายถึง การติดต่อโดยตรงของบุคคลที่มีกับผู้อื่น ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน และผู้ร่วมงาน ซึ่งบุคคลเหล่านี้มักมีการติดต่อกันสม่ำเสมอ ส่วนเครือข่ายอ้อมนั้น บาร์นส์หมายถึงการเกี่ยวข้องกับติดต่อของบุคคลที่มีต่อผู้อื่นทางอ้อม โดยที่บุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางอาจไม่รู้จักบุคคลนั้น โดยตรง แต่สามารถติดต่อผ่านสมาชิกที่อยู่ในเครือข่ายตรงของตนได้ แนวความคิดของบาร์นส์ช่วยให้เห็นเส้นโยงใยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้ชัดเจนว่า มีการติดต่อกันอย่างไร ผ่านใครบ้าง แต่จะไม่เห็นความแน่นแฟ้นของความสัมพันธ์ดังกล่าว เพราะคนที่ติดต่อกับโดยตรงอาจไม่ใช่คนที่อยู่ใกล้ชีวิตสนิทสนมก็ได้

แนวความคิดของ โบเชแวง (Boissevain, 1974 อ้างใน พิมพวัลย์ ปรีคาสวัสดิ์ และวาทีณี บุญชะลิกย์, 2533:355) เสนอว่า ในการศึกษาเครือข่ายของบุคคลต้องเริ่มที่บุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลาง และต้องกำหนดลงไปว่าเครือข่ายที่ตนจะศึกษานั้นมีขอบเขตมากน้อยเพียงใด พร้อมกับต้องตั้ง

ข้อสังเกตประเภทของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งบุคคลตรงจุดศูนย์กลางมีความสัมพันธ์ด้วย โดยอาศัยระยะห่างทางสังคม (Social distance) เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง โบเชแวงให้แนวคิดที่ว่า เครือข่ายบุคคลควรประกอบด้วยปริมาณที่สำคัญอย่างน้อย 3 ปริมาณ คือ ปริมาณแรก ควรประกอบไปด้วยบุคคลที่ใกล้ชิดกับบุคคลศูนย์กลางมากที่สุด อันได้แก่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ซึ่งเรียกได้ว่า เครือข่ายใกล้ชิด (Intimate network) ปริมาณที่สอง ได้แก่ เครือข่ายรอง (Effective network) ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลต่างๆ ที่บุคคลศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มแรก และปริมาณที่สาม ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่บุคคลศูนย์กลางไม่รู้จักโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์ด้วยได้ ถ้าต้องการ โดยผ่านเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง เรียกว่า เครือข่ายขยาย (Extended network) การแบ่งปริมาณของเครือข่ายบุคคลซึ่งเสนอ โดยโบเชแวงนี้ตั้งอยู่พื้นฐานของการใช้ระดับความผูกพันและภาระหน้าที่ที่มีต่อกันและกันเป็นหลัก เป็นแนวความคิดที่สามารถนำมาใช้วิเคราะห์พื้นฐานของพฤติกรรมของบุคคลภายใต้ความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันได้ และทำให้ทราบถึงความแน่นแฟ้นของความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างบุคคลศูนย์กลางกับคนในปริมาณต่างๆ อย่างไรก็ตามแนวความคิดนี้ยังทำให้เห็นภาพของการติดต่อไม่ชัดเจนว่าคนในปริมาณต่างๆ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะใด

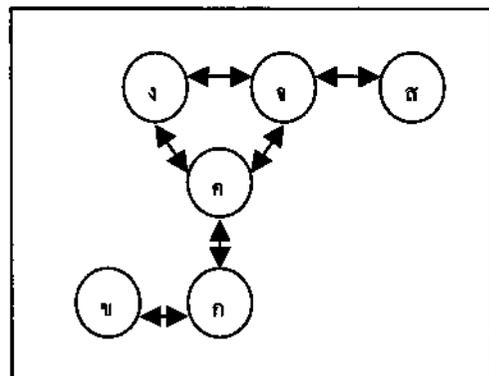
ข้อดีของทั้งสองแนวความคิดดังกล่าวเมื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายสังคม สามารถทำได้โดยการแบ่งปริมาณของเครือข่ายออกเป็น 3 ระดับตามแนวความคิดของโบเชแวง แล้วศึกษาลักษณะการติดต่อระหว่างบุคคลที่อยู่ศูนย์กลางกับคนที่อยู่ในปริมาณระดับต่างๆ ว่าเป็นการใช้เครือข่ายทางตรงหรือทางอ้อม ถ้าเป็นทางอ้อมผ่านใครบ้างตามแนวความคิดของบาร์นส์ และจะดูด้วยว่าบุคคลในเขตปริมาณต่างๆ มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ในลักษณะใด

Kadushin (2000) จำแนกรูปแบบของเครือข่ายความสัมพันธ์เป็น 3 รูปแบบ คือ

1) เครือข่ายคู่ (Dual network) คือ เครือข่ายที่มีคนๆ หนึ่งเป็นศูนย์กลาง คนอื่นๆ ต่างไม่มีความสัมพันธ์กัน มีความสัมพันธ์เฉพาะกับจุดที่อยู่ตรงกลางเท่านั้น

2) เครือข่ายแฉกเชื่อมระหว่างบุคคล หรือเพื่อนบ้าน เครือข่ายรูปแบบนี้จำแนกได้เป็น 2 ส่วน คือ เครือข่ายชั้นแรก กับเครือข่ายชั้นสอง นั่นคือ แต่ละคนในเครือข่ายต่างก็มีเครือข่ายความสัมพันธ์ของตัวเอง ที่ถือว่าเป็นเครือข่ายชั้นสองของคนที่อยู่ตรงกลาง

3) เครือข่ายแฉกเชื่อมที่ขยายออกไป เครือข่ายที่แฉกเชื่อมคนๆ หนึ่งอาจขยายออกไปได้ไม่จำกัด ผลกระทบของเครือข่ายแต่ละส่วนที่มีต่อ

คนๆ หนึ่งอาจลดลงไปเรื่อยๆ ส่วนใหญ่ ส่วนที่มีอิทธิพลต่อคนตรงกลางมากที่สุด คือส่วนที่เป็น
เครือข่ายชั้นแรกถึงชั้นสามเท่านั้น นอกจากนี้ คนเชื่อมในเครือข่ายชั้นที่สองหรือชั้นที่สามยังอาจมี
พลังเพียงพอที่จะทำให้ความสัมพันธ์ในเครือข่ายชั้นแรกเป็นไปในทิศทางตรงข้ามก็เป็นได้
(ดังภาพ) สมมุติว่า [น] กับ [ข] อยู่คนละหมู่บ้าน คนใน 2 หมู่บ้านนี้ไม่ค่อยถูกกันเท่าไร [ก] กับ [ข]
เรียนหนังสือด้วยกันและเป็นเพื่อนรักกัน แต่ [ก] ก็เป็นเพื่อนสนิทกับ [ค] ส่วน [ค] [ง] และ [จ] เป็น
พวกกันอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ส่วน [ส] เป็นคนที่ [จ] ให้ความเคารพนับถือ และ [ส] ก็ไม่ชอบคน
ในหมู่บ้านของ [ก] เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ลองคิดว่า [ก] จะรักษาความเป็นเพื่อนรักกับ [ข]
ได้นานสักเท่าไรในการวิเคราะห์เครือข่ายสังคมไม่เพียงแต่จะศึกษาถึงการดำรงอยู่ของสายใยของ
ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่จะเน้นที่ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล
ที่ดำรงอยู่ในเครือข่ายสังคมว่าจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกันอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยเรื่อง
รูปแบบ มาอธิบายพฤติกรรมด้วย ได้แก่ลักษณะทางด้านเนื้อหาและปริมาณของความสัมพันธ์ทาง
สังคมของบุคคลภายในเครือข่ายนั่นเองซึ่งเรื่องนี้ไปโปโนว (Popenoe. 1986 : 114-115) ได้เสนอ
ลักษณะของความสัมพันธ์ที่สามารถนำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมไว้ 3
ลักษณะด้วยกันคือ

1) ความเกี่ยวพันกันภายในเครือข่าย หมายถึงความเกี่ยวข้องของบุคคลในเครือข่าย ซึ่ง
มิได้ตั้งแต่ความเกี่ยวพันกันอย่างหลวมๆ ไปจนถึงความเกี่ยวพันกันอย่างเหนียวแน่นหรือเข้มข้น

เวลล์แมน (Wellman. 1979) ศึกษาถึงความเกี่ยวพันกันภายในเครือข่ายโดยให้
บุคคลระบุถึงบุคคลที่เขาารู้สึกสนิทสนมที่สุด ว่าเป็นใคร อยู่ที่ไหน เกี่ยวข้องกันอย่างไร คิดต่อกัน
ด้วยวิธีใด รวมทั้งคำถามอื่นๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่าคนที่มีความสัมพันธ์ของเครือข่าย
มากกว่าหนึ่งประเภทจะมีความเกี่ยวพันกันภายในเครือข่ายนั้นน้อยกว่าคนที่มีความสัมพันธ์ของเครือข่าย
เพียงหนึ่งประเภท

2) ความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multistrained) หมายถึงจำนวนของบทบาทบุคคลใน
การติดต่อกัน ปกติบุคคลจะมีหลายบทบาทที่ต้องกระทำในชีวิตประจำวัน ในการมีแต่ละบทบาท
เขาได้พบปะรู้จักกับบุคคลอื่นที่มีบทบาทอย่างหนึ่ง และบางครั้งเขาก็ได้พบกับบุคคลเดิมนั้นใน
บทบาทอื่นๆ อีก การที่บุคคลสองคนมีความสัมพันธ์กันเพียงบทบาทเดียว เรียกว่าความสัมพันธ์
เชิงเดี่ยว (Single strained) และการที่บุคคลสองคนมีความสัมพันธ์กันหลายบทบาท เรียกว่า
ความสัมพันธ์เชิงซ้อน (Multistrained) ฟิชเชอร์ (Fischer. 1982) พบว่า คนยังมีเครือข่ายสังคม
กว้างใหญ่เท่าไรก็ยังมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนมากขึ้นเท่านั้น

3) ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของความเกี่ยวพัน (Strong or weak ties) ความเกี่ยวพันที่เข้มแข็งคือ ความผูกพันที่ต้องทุ่มเทเวลาให้กับความสัมพันธ์ มีความตั้งใจที่เกิดจากความรู้สึก มีความไว้วางใจกันและกัน และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเกี่ยวพันที่อ่อนแอ คือ ความผูกพันที่บุคคลทุ่มเทตัวของตัวเองให้กับความสัมพันธ์นั้นน้อย เช่นคนที่เป็นเพียงคนรู้จัก (Granovetter, 1973 ; 1983) นักสังคมวิทยาส่วนใหญ่สนใจความเกี่ยวพันที่เข้มแข็ง ซึ่งกรานอเวตเตอร์ (Granovetter) เสนอว่าไม่ควรประเมินความเกี่ยวพันที่อ่อนแอต่ำเกินไป เพราะความเกี่ยวพันที่อ่อนแอนี้แหละที่ทำให้คนยังคงถูกโยงไว้กับสังคมใหญ่ได้ หากไม่มีความเกี่ยวพันที่อ่อนแอนั้นคนบางคนอาจถูกโคดเคี้ยวออกไปจากเครือข่ายสังคม ในงานวิจัยของเขาพบว่า คนที่เปลี่ยนงานได้ทราบข่าวงานใหม่จากการติดต่อทางสังคม และในหลายกรณีเป็นการติดต่อในบริเวณริมขอบของเครือข่ายสังคมนั้น

ส่วน โบสเซแวง (Boissevain, 1974 อ้างใน ชาคิชาย ณ เชียงใหม่, 2533 : 212-214 : 28-44) เสนอไว้นอกเหนือจากข้างต้น อีก 3 ประการ คือ

1) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transaction content) สิ่งที่น่ามาแลกเปลี่ยนในความสัมพันธ์ทางสังคมคือ สิ่งของและน้ำใจที่มีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างคนสองคนในการแสดงบทบาทแต่ละบทบาท สิ่งที่แลกเปลี่ยนกันนี้ไม่เพียงขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานสังคมที่มีอยู่ในแต่ละบทบาทเท่านั้น หากยังขึ้นอยู่กับว่าคุณแสดงบทบาทนั้นจะตัดสินใจมีพฤติกรรมอย่างไรด้วย เพราะถึงแม้ว่าในแต่ละบทบาทจะมีบรรทัดฐานและความคาดหวังกำหนดว่าควรจะทำอะไร แต่ในทางปฏิบัติแล้วมิได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องแสดงให้เห็นว่าในความสัมพันธ์กันตามบทบาทหนึ่งคู่สัมพันธ์มีการแลกเปลี่ยนสิ่งใดบ้าง สิ่งแลกเปลี่ยนที่แสดงให้เห็นถึงเนื้อหา ได้แก่ การทักทาย การสนทนา การเยี่ยมเยียน การช่วยเหลือ การงาน การให้บริการส่วนบุคคล และการช่วยเหลือทางการเงิน สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เข้าใจว่าคุณคนหนึ่งให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ที่มีต่ออีกบุคคลหนึ่งมากน้อยเพียงใด แต่ยังช่วยให้เห็นว่าเขาได้รับผลประโยชน์อะไรตอบแทนจากความสัมพันธ์ดังกล่าว

2) ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะการแลกเปลี่ยน (Directional flow) การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างบุคคลสองคน อาจมีลักษณะของการให้และการรับที่สมดุลกัน หรือให้มากกว่ารับ หรือรับมากกว่าให้ ลักษณะการให้และการรับเป็นเครื่องชี้อีกอันหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลแต่ละคนให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ที่มีต่ออีกบุคคลหนึ่งอย่างไร หากมีการให้และรับในปริมาณที่เท่าเทียมกัน ก็แสดงว่าคุณที่มีความสัมพันธ์นั้นมีอำนาจ เกียรติภูมิในระดับเท่าเทียมกัน แต่หากความสัมพันธ์ที่มี การให้และการรับไม่เท่าเทียมกัน ผู้ที่ให้มากกว่าย่อมมีอำนาจและ

เกียรติภูมิสูงกว่าผู้รับ เช่นในระบบอุปถัมภ์ ลักษณะของการให้และการรับก็เป็นเครื่องชี้อย่างหนึ่งถึงคุณภาพของความสัมพันธ์นั้น

3) ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ (Frequency and duration of relationship) หมายถึง จำนวนครั้งที่พบปะหรือไปมาหาสู่กัน และระยะเวลาที่รู้จักกัน การได้พบปะกันบ่อยครั้ง และรู้จักกันมาเป็นเวลานาน จะช่วยให้คนรู้สึกผูกพันกันมาก ระยะเวลาจึงเป็นเครื่องชี้ถึงคุณภาพที่ดี อีกตัวหนึ่งเพราะจะช่วยให้รู้ว่าคนได้ทุ่มเทเวลาให้กับความสัมพันธ์มากน้อย เพียงใด

หลักการ (Principle) ของการวิเคราะห์เครือข่าย เวลล์แมน(Wellman, 1983) ได้สรุปไว้ ดังนี้

1) สิ่งที่เกี่ยวข้องระหว่างผู้กระทำ ปกติแล้วจะมีสัดส่วนรับกันทั้งในด้านเนื้อหาและปริมาณ กล่าวคือคนที่มีสิ่งแลกเปลี่ยนกันมาก ก็จะมีการติดต่อกันบ่อยครั้งและติดต่อกันอยู่เป็นเวลานาน

2) ความเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลต้องวิเคราะห์ภายในบริบทของโครงสร้างของเครือข่ายใหญ่

3) การสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมให้เป็นโครงสร้างนำไปสู่เครือข่ายหลายชนิด ในด้านหนึ่งคือ เครือข่ายส่งผ่านกันได้ เช่น ถ้ามีการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มเครือข่าย ก ข และ ข ค ก็จะมีการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มเครือข่าย ก ค ด้วย ทำให้เกิดสายสัมพันธ์ระหว่าง ก ข ค ซึ่งทำให้เห็นขอบเขตที่ชัดเจนของกลุ่มเครือข่ายที่แยกออกจากกลุ่มเครือข่ายอื่น

4) การดำรงอยู่ของกลุ่มเครือข่ายนำไปสู่ความจริงที่ว่า แต่ละกลุ่มอาจมีการเชื่อมโยงระหว่างกัน เช่นเดียวกับระหว่างบุคคล

5) ในระบบที่การแจกจ่ายทรัพยากรหายากไม่เท่าเทียมกัน ความเกี่ยวข้องกันระหว่างองค์ประกอบต่างๆ จะมีลักษณะไม่เป็นสัดส่วนรับกัน

6) การจัดสรรทรัพยากรหายากโดยไม่เท่าเทียมกัน นำไปสู่การร่วมมือและการแข่งขัน การวิเคราะห์การบริหารจัดการแบบเครือข่าย หากใช้แนวความคิดเครือข่ายสังคมมาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมของการบริหารจัดการหน่วยราชการ โดยมีหน่วยงานหนึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของเครือข่าย เพื่อดูว่าสายสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานศูนย์กลางกับหน่วยงานเครือข่าย ในงานหนึ่งๆ มีปริมาณของเครือข่ายอย่างไร ตำแหน่งของหน่วยงานเครือข่ายหนาแน่นอยู่ในปริมาณใด ลักษณะการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครือข่ายแบบตรงหรือแบบอ้อม ถ้าเป็นแบบอ้อมการติดต่อต้องดำเนินผ่านหน่วยงานใด หน่วยงานศูนย์กลางอยู่ในปริมาณใดในเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางสังคมของหน่วยงานเครือข่ายการทำงานเป็นเครือข่ายส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกันของหน่วยงานต่างๆ อย่างไร การอาศัยลักษณะความสัมพันธ์เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ สามารถทำได้โดยศึกษาความสัมพันธ์ที่เกิดจากจำนวนบทบาทของกลุ่มสัมพันธ์ซึ่งมีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่ตั้ง

อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะเท่าเทียมและไม่เท่าเทียม ความถี่และระยะเวลาของความสัมพันธ์ โดยจะวิเคราะห์ลักษณะของโครงสร้างของเครือข่าย รวมไปถึง ซึ่งได้แก่ ขนาด ของเครือข่าย ความหนาแน่นภายในเครือข่าย ความเกี่ยวพันกันภายในเครือข่าย ตำแหน่งของหน่วยงานในเครือข่ายและกลุ่มของความสัมพันธ์ของหน่วยงานในเครือข่าย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

คำว่า “เครือข่าย” มีความหมายแตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละบุคคลแต่จากการวิเคราะห์เครือข่ายรูปแบบต่างๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในประเทศไทย ทั้งเครือข่ายในทางบวกและทางลบ อาทิ เครือข่ายหวัคະແນทางการเมือง เครือข่ายชุมชน เครือข่ายสังคมสงเคราะห์ เครือข่ายเพื่อสุขภาพ เครือข่ายการคอร์รัปชัน เครือข่ายหวัดฉีดยา เครือข่ายเกษตรกรรายย่อย สมัชชาคนจน ฯลฯ

นพ.ธนา ประมุขกุล (www.anamai.mop.go.th) ได้ให้ความหมายถึงคำว่า “เครือข่าย” เป็นมโนภาพที่เห็นว่า สามารถสร้างความเข้าใจในเบื้องต้นได้โดยง่าย คือ ภาพเครือข่ายโยงแขนง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการลักทอโยงใยกัน ของเส้นใยที่พาดผ่านกันไปมาหลายเส้น หลายทิศทาง ดังนั้นความหมายอย่างง่ายสำหรับคำว่า “เครือข่าย” คือ “การเชื่อมโยงอย่างมีเป้าหมาย” การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นการเชื่อมโยงระหว่างระบบปฏิบัติการอยู่เข้าด้วยกัน เช่น การเชื่อมโยงคอมพิวเตอร์เข้าเป็นเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงระหว่างบทบาทของบุคคล/องค์กรต่างๆภายใต้วัตถุประสงค์รวมใดๆ ของภาคีสมาชิก ซึ่งถ้าหากพิจารณาถึงลงไปอีกหน่วยในความเป็นบุคคล/องค์กร ก็จะพบความแตกต่างของระบบการทำงาน(บุคคล) และความแตกต่างของระบบการทำงาน (ขององค์กร) ที่ปรากฏออกมา ตามการปฏิบัติตัวและตามบทบาทภารกิจที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล/องค์กร การเชื่อมโยงของเครือข่ายจึงเท่ากับการเชื่อมโยงของหลายๆ ระบบย่อย (ที่ต่างมีลักษณะจำเพาะของระบบ) ให้รวมกันขึ้นมาใหม่ เป็นอีกหนึ่งระบบของหน่วยสมาชิกทุกหน่วยที่เข้ามารวมกัน

ปัจจุบันกระแสการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน มีความสำคัญและสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน นักพัฒนาอาจจะคุ้นเคย หรือได้ยินคำว่า “เครือข่าย” เนื่องจากงานพัฒนาสังคมเป็นงานที่ต้องทำกับคนหรือมนุษย์ และเอามนุษย์เชื่อมต่อกับมนุษย์เป็นตัวตั้งในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย

2.1.1 การเกิดเครือข่าย เครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างมีจุดเริ่มต้นหรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการต่างๆ กัน ซึ่งสรุปเป็นหลักไว้ 3 ลักษณะดังนี้

1) เครื่องข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครื่องข่ายนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีความคิดตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับปัญหาเดียวกันมาก่อน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ ไปจนถึงร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า ในการดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกอันเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มเอง เครื่องข่ายเช่นนี้มักเกิดในพื้นที่ชุมชน ที่มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกันมารวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรมก่อนต่อเมื่อมีการเพิ่มขึ้นของสมาชิกมีการขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป หรือมีการขยายเป้าหมาย (วัตถุประสงค์) ของกลุ่มมากขึ้น กลุ่มก็มักจะพัฒนาขึ้นมาเป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดความครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิก เครื่องข่ายเช่นนี้มักมีเวลาก่อร่างสร้างเครือขายนาน แต่เมื่อเกิดแล้ว ก็จะมีคามเข้มแข็งยั่งยืน และมีแนวโน้มที่เครือข่ายจะขยายตัวเพิ่ม เมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่มก่อตั้ง ซึ่งตัวอย่างเครือข่ายได้แก่เครือข่ายอินแปงที่จังหวัดสกลนคร เป็นเครือข่ายที่เริ่มต้นจากครอบครัวในการมุ่งปลดภาระหนี้สิน จนกระทั่งปัจจุบันนี้ได้เกิดการขยายเครือข่ายออกไปสู่หลายอำเภอในจังหวัดข้างเคียงและยังขยายวัตถุประสงค์ของเครือข่ายออกไปได้อีกหลายประการ

2) เครือข่ายจัดตั้ง

เครือข่ายจัดตั้งนี้ มักจะมีความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐอยู่เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ก็เป็นไปตามแนวคิดเดิมที่อาศัยกลไกของรัฐผลักดันให้เกิดรูปธรรมและงาน โดยเร็วและโดยมาเข้าใจไว้ก่อน ภาคีสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมิได้มีพื้นฐานความต้องการความคิดความเข้าใจที่ตรงกัน การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะชั่วคราวชั่วคราว

3) เครือข่ายวิวัฒนาการ

เครือข่ายวิวัฒนาการนี้ เป็นอีกรูปแบบการกำเนิดเครือข่ายที่มีเป็นไปโดยธรรมชาติแต่แรกเริ่ม และก็ได้ถูกจัดตั้งโดยตรง แต่จะเป็นไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ ในการที่จะสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกันก่อน โดยอาจจะยังมิได้มีเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใดๆ อย่างชัดเจนนัก หรือในอีกลักษณะหนึ่งถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟังหรือการได้ไปเห็นเครือข่ายอื่นๆ แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกัน สร้างพันธะสัญญา เป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือพัฒนาตนเองบ้าง เครือข่ายที่ว่านี้แม้ว่าจะมิได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงแต่แรก แต่ถ้าหากสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดีได้รับการกระตุ้น สามารถร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนได้ โดยสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกแล้วเครือข่ายนี้ก็จะสามารถพัฒนาตนเองต่อไป จนสร้างเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งเหมือนเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติได้เช่นเดียวกัน เครือข่ายวิวัฒนาการที่กำลังพัฒนาตนเองอยู่ในขณะนี้ มีตัวอย่างมากมาย เช่น เครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

2.1.2 องค์ประกอบของเครือข่าย มีดังนี้

1) สมาชิก เนื่องจากเครือข่ายคือความเชื่อมโยง ดังนั้นจึงตรงไปตรงมาที่เครือข่ายจะต้องเริ่มต้นจากการมีสมาชิกประกอบเข้าเป็นเครือข่าย โดยสมาชิกเหล่านี้หากมีจำนวนมากก็อาจจำเป็นต้องมีคณะกรรมการ เพื่อทำหน้าที่ในการจัดการประสานงาน ให้เครือข่ายดำเนินไปได้โดยราบรื่น และด้วยเหตุที่เครือข่ายมีสมาชิกหลายองค์กร หลายบทบาท สมาชิกทั้งหมดจึงอาจจำแนกคร่าวๆ ตามน้ำหนักความสำคัญของสมาชิกที่มีเป้าหมายเครือข่าย เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ สมาชิกแกนหลักผู้เกี่ยวข้อง โดยตรงกับผลงานตามเป้าหมาย เครือข่ายและสมาชิกแกนเสริมผู้เป็นฝ่ายสนับสนุน การจำแนกสมาชิกเป็น 2 กลุ่มนี้ มิได้กำหนดไว้เป็นสาระสำคัญ เพื่อการแบ่งแยกสมาชิก แต่เป็นการหยิบยกขึ้นมา เพื่อเป็นประโยชน์ในแง่ที่ต้องการให้สมาชิกได้ตระหนักรู้ว่าบทบาทสมาชิกแต่ละส่วนอาจมีความแตกต่างกันไปตามความสัมพันธ์ที่มีต่อเป้าหมายเครือข่าย ดังกล่าว ผู้ที่เป็นสมาชิกแกนหลักก็จะได้ตระหนักว่าตนควรที่จะต้องทำอะไร ส่วนสมาชิกแกนเสริมก็เข้าไปมีบทบาท สนับสนุนอย่างเหมาะสม เพื่อมิให้สมาชิกแต่ละส่วนเกิดความสับสนในบทบาทของตน ในการช่วยกันให้เครือข่ายดำเนินการ ไปได้อย่างยั่งยืน

2) กรรมการ/ผู้ประสานงาน ดังได้กล่าวแล้วว่า เครือข่ายที่มีสมาชิกจำนวนมาก จำเป็นต้องมีคณะกรรมการ หรือมีจำนวนไม่มาก ก็ยังจำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่ประสานงานเพราะอย่างน้อยต้องได้นัดพบปะกัน ในทำนองเดียวกันกับการบริหารในองค์กรต่างๆอย่างไรก็ตามมีสิ่งที่เห็นว่าการเป็นเครือข่ายนั้น จะแตกต่างไปจากองค์กรการทำงาน ก็ตรงที่องค์กรจะให้ความสำคัญกับผู้นำองค์กรมากในขณะที่การเป็นเครือข่ายจะให้ความสำคัญกับสมาชิกทุกคนเสมอภาคกัน สมาชิกแต่ละคนมีอิสระทางความคิด การตัดสินใจของเครือข่ายจึงเป็นผลรวมทางความคิดของเหล่าสมาชิก ดังนั้น การขับเคลื่อนเครือข่ายจึงมีลักษณะการ “นำ” การดำเนินงานในแบบที่ไม่ต้องมีผู้นำ เพราะผู้นำที่แท้จริง คือสมาชิกทั้งหมด และเพื่อให้เกิดการนำเครือข่ายไปได้ สิ่งที่เครือข่ายต้องการจึงได้แก่ ผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดการจัดการที่ดีต่อกระบวนการที่ทำให้สมาชิก สามารถนำพาเครือข่ายขับเคลื่อนไปด้วยพลังร่วมของสมาชิก

3) เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ เนื่องจากเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ ถือเป็นจุดร่วมสำคัญของการเป็นเครือข่าย ดังนั้นความชัดเจนของเป้าหมายจึงมีความสำคัญต่อการเข้าร่วมและคงอยู่ของสมาชิกที่มากขึ้นหลากหลาย เพราะสมาชิกที่เข้ามาคงต้องมีคำตอบสำหรับตัวเองว่าเข้าไปในเครือข่ายเพื่ออะไร และเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการ หรือภาระกิจของตนเอง/องค์กรหรือไม่ นอกจากนี้ตัวเป้าหมายเองจะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมของเครือข่ายที่จะตามมา ดังนั้นการกำหนดเป้าหมายนอกจากจะต้องมีความชัดเจนแล้วยังต้องมีความเป็นไปได้ของการที่เครือข่ายจะดำเนินการ ไปสู่เป้าหมายนั้นด้วย มิเช่นนั้น เป้าหมายก็จะเป็นเพียงความคิดฝันที่ไม่สามารถทำให้

เป็นจริงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเครือข่ายที่อยู่ในระยะเริ่มก่อตั้งมีข้อเสนอแนะว่าควรกำหนดเป้าหมายหลักเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะสามารถบรรลุให้ได้เสียก่อนถ้าหากต้องการขยายวัตถุประสงค์ออกไปอีก จึงค่อยกำหนดในภายหลัง เมื่อเครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้นบ้างแล้ว

4) กิจกรรมเครือข่าย (จัดตั้ง) จำนวนมากที่มีองค์ประกอบทั้งสมาชิก (ที่ถูกแต่งตั้ง) และมีเป้าหมาย (ที่ถูกกำหนดมาให้) ครอบงำ แต่กลับไม่สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่าย โดยที่เครือข่ายคิดหรือดำเนินการเองได้ นอกจากต้องอาศัยองค์กร หน่วยงานภายนอก เป็นผู้จัดกิจกรรมให้กิจกรรมจึงถูกจัดเป็นครั้งคราวขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากกิจกรรมนั้นมิได้เกิดจากความคิดการตัดสินใจของสมาชิกส่วนรวมแต่เป็นไปตามหน่วยงานประสงค์ของผู้จัด (เจ้าของงบประมาณ) ซึ่งแตกต่างจากเครือข่ายที่สามารถจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเครือข่ายได้ ค้ำชูอาศัยการมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมทรัพยากรของสมาชิกด้วยกันเอง ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นต้องเป็นกิจกรรมใหญ่โตที่ต้องรวมสมาชิกทั้งหมดให้ได้เท่านั้น เพราะอาจมีกิจกรรมที่สมาชิกส่วนหนึ่งมีความสนใจใคร่เรียนรู้จากสมาชิกอีกส่วนหนึ่งเป็นการเฉพาะก็นับว่าเป็นกิจกรรมของเครือข่ายที่ควรสนับสนุนให้มีเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเอง

อนึ่งการจัดเวทีพบปะของสมาชิกจำนวนมากๆ นั้นจะสามารถกระตุ้นกระแสให้เกิดความตื่นตัวได้ค่อนข้างดี แต่ก็อาจทำให้การปฏิสัมพันธ์เรียนรู้ระหว่างสมาชิกกันเองน้อยลงบ้าง ซึ่งเป็นสภาพที่มีผู้เข้าประชุมมากๆ นอกจากนี้ การเตรียมการพบปะสำหรับคนหมู่มากก็ต้องการเวลาและทรัพยากรขึ้นตามไปด้วย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เครือข่ายควรนำมาเป็นข้อพิจารณาด้วย ในการเลือกรูปแบบการพบปะกันของสมาชิก

2.1.3 ปัจจัยสำเร็จของเครือข่าย มีดังนี้

1) ความเข้าใจเครือข่ายที่ตั้งขึ้นและล้มไปอย่างรวดเร็วในเวลาต่อมา มีสาเหตุสำคัญประการแรกมาจากการที่เครือข่ายไม่สามารถสร้างความเข้าใจให้ตรงกันได้ระหว่างมวลสมาชิกโดยอาจเป็นความไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของเครือข่ายตั้งแต่เริ่มต้น หรือเป็นความไม่เข้าใจในบทบาทของสมาชิกที่ตนเองเป็นอยู่นั้น ว่ามีบทบาทอย่างไร เป็นบทบาทหลัก หรือบทบาทสนับสนุน ดังนั้นเมื่อเครือข่ายที่ตั้งขึ้นได้ดำเนินการช่วงระยะเวลาหนึ่ง สมาชิกที่ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์หรือพบว่าวัตถุประสงค์ที่มีไม่ตรงกัน ก็อาจถอนตัวออกไปด้วยเห็นว่า เครือข่ายไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง หรือสำหรับสมาชิกที่ไม่เข้าใจบทบาทของแต่ละส่วน ก็อาจเกิดเป็นความสับสน กิจกรรมแต่ละกิจกรรมใครควรเป็นแกนหลัก และใครควรเป็นผู้สนับสนุน (เช่น หน่วยงานภาครัฐ) ก็ไปทำบทบาทเป็นแกนหลัก (แทนที่จะเป็นบทบาทของ

กลุ่มคน/ชุมชนเจ้าของพื้นที่) ในขณะที่ผู้ที่เป็นแกนหลักเองก็อาจจะยังเคยชินกับรูปแบบเดิมของการเป็น “ผู้ร่วมกิจกรรม” ที่รอคอยการนำจากภายนอก

2) ความเป็นประชาธิปไตย ด้วยความที่สมาชิกทุกคนในเครือข่ายอิสระในความคิด สิ่งก็ตามมาก็คือ ความหลากหลายที่มีทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของความคิดที่แสดงออกมา ดังนั้นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้ความแตกต่างเหล่านี้อยู่ด้วยกันได้อย่างราบรื่น คือการให้เกียรติยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกทั้งหลายได้เห็นทางเลือกอื่น ที่นอกเหนือไปจากที่ตนคิดเห็น ตามประสบการณ์ที่จำกัดของแต่ละบุคคลและเมื่อได้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางความคิดระหว่างกันแล้ว จุดดี จุดด้อยของแต่ละทางเลือกจะได้รับการวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผล เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นผลของการหลอมรวมของทุกความคิดมาเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด บนพื้นฐานความยอมรับของสมาชิกโดยรวม

3) ความจริงใจ เนื่องจากการทำงานในเครือข่ายเน้นการประสานงานในแนวราบ ไม่เน้นการบังคับสั่งการ ดังนั้นผู้ที่เป็นสมาชิกจึงเข้ามาด้วยความสมัครใจและมีความจริงใจในการทำงานร่วมกัน โดยเห็นประโยชน์ร่วมตามที่เครือข่ายกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ซึ่งบางครั้งประโยชน์ร่วมที่จะเกิดขึ้นได้นั้นอาจหมายถึง ผลรวมของการเสียสละที่มาจากสมาชิกแต่ละส่วนนั้นเอง

4) การจัดการไม่ว่าในเครือข่ายใหญ่หรือเล็ก สมาชิกมากหรือน้อย การจัดการจะยังเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญของความสำเร็จขององค์กรเสมอ และสำหรับการจัดการเครือข่ายที่มีพื้นฐานสมาชิกหลากหลายมาร่วมกันโดยอิสระ ไม่ถือการสั่งการเป็นกลไกหลักนั้น การจัดการจะมีความสำคัญยิ่งขึ้นไปอีก สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งในการจัดการเครือข่ายที่ต้องมีคือ ความยืดหยุ่นในการจัดการให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะการที่เครือข่ายต้องติดต่อประสานงาน กับกลุ่มองค์กรภายนอกอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือจากการจัดการของเครือข่าย

5) การสื่อสาร คือ ตัวกลางที่ทำให้เครือข่ายเชื่อมโยงติดต่อสื่อสารกันได้ โดยเป็นที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่า การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไม่ควรจะเป็นแบบทางเดียว เพราะนั่นคือระบบสั่งการ และก็ไม่ได้หมายถึงระบบการสื่อสารเฉพาะระหว่างผู้ที่มีหน้าที่ในการส่งสารและผู้รับสาร ตาม-ตอบกันไปมาอยู่เท่านั้น เพราะถ้านึกถึงภาพโยเยงมุมที่ได้กล่าวไว้แต่ตอนต้น แล้วจะทำให้เข้าใจได้ทันทีว่า การสื่อสารประสิทธิผลของเครือข่ายที่ต้องมี คือ ลักษณะหลากหลายช่องทาง เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกกันเอง ได้โดยอิสระคล่องตัว เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันให้มากที่สุด โดยที่แม้ว่าเครือข่ายจะมีการสื่อสารหลักผ่านทางผู้ประสานงานอยู่ก็ตาม แต่ไม่ควรกำหนดเป็นระบบการสื่อสารที่ตายตัวขึ้นมา ว่าต้องผ่านเป็นขั้นเป็นตอน เพราะการกำหนดเช่นนี้ อาจทำให้เครือข่ายต้องเข้าไปติดอยู่ในระบบที่มากขึ้นไปอีก ทั้งๆ ที่เครือข่ายก็พยายามที่จะคิดตัวเองออกมาจากกรอบที่เป็นปัญหาของระบบอยู่แล้ว

6) การมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่าย ความเข้มแข็งของเครือข่ายขึ้นอยู่กับ การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก ซึ่งสัมพันธ์ เศษตรีกและคณะ(2537) ได้ศึกษา ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น พบว่าการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายประกอบด้วย 5 ขั้นตอน

6.1 การร่วมคิดและวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือกการแก้ไขปัญหานั้นเป็น พื้นฐานทางความคิดในการประมวลความรู้ทั้งหลายของชุมชน

6.2 การตัดสินใจอันเป็นหัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วมในการที่จะให้คน ส่วนใหญ่ในชุมชนได้ใช้อำนาจของตนเอง ตัดสินใจในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ

6.3 การวางแผนเมื่อตัดสินใจว่าจะดำเนินการเป็นที่แน่นอนแล้ว อยู่ที่ การวางแผนอย่างเป็นระบบว่าควรอะไรก่อนหลังและอย่างไร

6.4 การปฏิบัติเป็นการปฏิบัติจริง ตามสิ่งที่คิดและวางแผนไว้

6.5 การติดตามประเมินผลเพื่อให้ได้ข้อมูล เพื่อเป็นการปรับปรุง และแก้ไข ในสิ่งที่ได้ดำเนินการไปแล้วให้ดียิ่งขึ้น กล่าวโดยสรุป ความเข้มแข็ง หรือความคงอยู่ของเครือข่าย ชุมชนนั้น ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายในทุกกิจกรรม หรือขั้นตอนการดำเนินงาน ซึ่งได้แก่

6.5.1 การร่วมคิดวิเคราะห์ปัญหา

6.5.2 ร่วมตัดสินใจ

6.5.3 ร่วมวางแผน

6.5.4 ร่วมปฏิบัติ

6.5.5 ร่วมได้รับประโยชน์

6.5.6 ร่วมประเมินผล

2.1.4 ลักษณะบ่งชี้เชิงคุณภาพความเข้มแข็งของเครือข่าย มีดังนี้

1) สัมพันธภาพ แม้เพียงคนสองคนทำงานร่วมกันยังต้องการสัมพันธภาพที่ดี เป็นปัจจัยที่จะช่วยให้งานราบรื่นสำหรับการทำงาน ในคนหมู่มากเช่น เครือข่าย ปัจจัยด้านสัมพันธ ภาพจึงเพิ่มความสัมพันธ์ยิ่งขึ้นต่อการนำไปสู่ความสำเร็จของการเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง ถ้าหาก สมาชิกมีความเข้าใจและจริงใจในการเข้าร่วมเครือข่ายด้วยแล้ว สิ่งที่จะได้ตามมาคือความเชื่อมั่น วางใจในเครือข่าย ซึ่งเป็นพื้นฐานในหมู่สมาชิก การมีสัมพันธภาพที่ดีนี้ มิใช่เฉพาะจะต้องเป็นไปใน ลักษณะที่คลุกคลีใกล้ชิดกันเท่านั้น จึงเรียกว่าสัมพันธภาพที่ดี เพราะเครือข่ายที่สมาชิกอยู่ห่างไกล กันตามสภาพภูมิศาสตร์และการสื่อสารยังไม่สมบูรณ์พร้อม สมาชิกก็อาจไม่สามารถสร้างความใกล้ชิด สนับสนุนกัน ได้ เหมือนกับเครือข่ายที่สมาชิกอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เช่น ที่อยู่ในตำบลหรือ จังหวัดเดียวกัน แต่ในเครือข่ายที่มีข้อจำกัดต่างๆ ก็ยังสามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีในลักษณะ

ความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีความยืดหยุ่นในความสัมพันธ์ของสมาชิกที่เป็นไปตามธรรมชาติของกลุ่มที่มีความเข้าใจและความจริงใจเป็นพื้นฐาน

2) ความชัดเจนของเป้าหมาย ความมีเป้าหมายที่ชัดเจนของเครือข่ายสะท้อนให้เห็นความมีเอกภาพทางความคิดเห็นในเครือข่ายเป็นเบื้องต้นก่อนที่นำไปสู่การเป็นเอกภาพในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ดังนั้น ความชัดเจนของเป้าหมายซึ่งมาจากความคิดเห็นของมวลหมู่สมาชิก จึงสะท้อนถึงความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วยไปในตัว นอกจากนี้ การมีเป้าหมายที่เครือข่ายต้องบรรลุชัดเจน ก็จะเป็นเหมือนเข็มทิศนำทางให้สมาชิกในเครือข่ายได้เข้าใจตรงกัน และเดินไปในทิศทางเดียวกันโดยไม่หลงใช้เวลาและทรัพยากรกับภารกิจที่ไม่สอดคล้องกับเป้าหมาย

3) กระบวนการนำเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ ด้วยเหตุผลที่ว่าเครือข่ายต้องเป็นประชาธิปไตย ซึ่งจะแสดงออกให้ปรากฏได้อย่างชัดเจน ในวาระที่จะต้องเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจจากเครือข่ายได้ให้โอกาสในการเสนอความคิดเห็น และให้สิทธิในการตัดสินใจแก่สมาชิกอย่างเป็นอิสระเต็มที่แล้ว ย่อมบ่งบอกความเข้มแข็งของการเป็นเครือข่ายในกระบวนการที่ต่างไปจากองค์กรที่มีการฝากอำนาจ สิทธิในการคิดและการตัดสินใจไว้กับบุคคลคนเดียว หรือกับบุคคลกลุ่มหนึ่ง ที่มีได้แสดงถึง โอกาสและสิทธิของสมาชิกทั้งหมด ผลจากที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและการตัดสินใจนี้จะเป็นปัจจัยให้แก่ความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันของหมู่สมาชิกที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการระดมสรรพกำลัง เมื่อเครือข่ายมีความต้องการ

4) ลักษณะกิจกรรมและความต่อเนื่องที่ผ่านมา พบว่ามีการจัดกิจกรรมระบุว่า เป็นการจัดกิจกรรมเครือข่าย โดยที่มีหน่วยงานเจ้าภาพเป็นผู้จัดให้ภาคสมาชิกได้มาพบปะกันอยู่ในหลายๆ เวที ซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเครือข่าย แต่หลังจากนั้น เครือข่ายที่จะมีความเข้มแข็งสามารถจะอยู่ได้ด้วยตนเอง จะต้องพยายามพัฒนาไปสู่ความคิดและดำเนินกิจกรรมด้วยเครือข่ายเองเป็นหลัก โดยไม่ต้องรอว่าจะมีผู้จัดการให้จึงจะเกิดกิจกรรมเครือข่าย ซึ่งเป็นลักษณะของการพึ่งพิงภายนอกที่ไม่ใช้การอยู่ได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ความสม่ำเสมอต่อเนื่องของกิจกรรมก็เป็นสิ่งที่ช่วยบอกความเข้มแข็งของเครือข่าย

5) แหล่งของทรัพยากร/ศักยภาพ トラบไคที่เครือข่ายยังคงรอคอยผู้รู้และเพียงพอทรัพยากรจากภายนอก トラบนั้นเครือข่ายก็จะไม่ได้ชื่อว่าอยู่ได้ด้วยตนเอง ดังนั้นการที่เครือข่ายสามารถแสวงหาและดึงศักยภาพ/ทรัพยากรที่อยู่ภายในเครือข่ายมาใช้ได้มากเพียงไร ความเข้มแข็งก็เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น เพราะการกระทำเช่นนี้ นอกจากแสดงถึง การพึ่งพาตนเองได้แล้วจะยังเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับสิ่งที่สมาชิกเป็น และเป็นเครือข่ายที่อยู่อย่างแท้จริง อยากรู้ก็ตามควรเข้าใจในการแสวงหาศักยภาพ/ทรัพยากรจากภายใน ไม่ได้หมายความว่า เครือข่ายจะปฏิเสธการสนับสนุนจากภายนอกโดยสิ้นเชิง เพียงแต่ให้สมาชิกตระหนักว่าเครือข่ายต้องมุ่งพึ่งพาตนเอง

ก่อนนึกถึงการช่วยเหลือจากภายนอก การเรียนรู้และนวัตกรรมแม้ว่าจำนวนของสมาชิกในเครือข่าย จะทำให้เห็นภาพของขนาดของเครือข่ายในเชิงปริมาณ แต่ความเข้มแข็งของเครือข่ายต้องดูที่ คุณภาพประกอบและเป็นคุณภาพที่เป็นความหมายมากกว่าเป็นเพียงการบวกรวมเชิงปริมาณ นั้นหมายถึงความหลากหลายที่รวมกันของสมาชิก ควรก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ สามารถนำไปสู่ การพัฒนาจนเกิดการสร้างนวัตกรรมตามมา คุณภาพใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ จึงอาจเป็นสิ่งที่เหล่าสมาชิก เกิดการเรียนรู้ขึ้น ในตนเอง อันเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม หรืออาจเป็นผลปรากฏรูปธรรม ในกิจกรรมที่มีพัฒนาการไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงการเป็นนวัตกรรมต้นแบบให้กับผู้อื่นต่อไป

2.1.5 ทูทางสังคมของเครือข่าย

ทูทางสังคมในที่นี้หมายถึง ผลกระทบต่อการกระทำในอดีต ที่มีต่อระบบ เครือข่ายและการควบคุมทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมด้วย ซึ่งรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนในสังคมด้วยกันเอง ระหว่างองค์กรกับองค์กร ระหว่างคนกับองค์กรต่างๆ และระบบเครือข่าย ทูทางสังคมนั้นเปรียบเทียบ ได้กับกาวที่ติดสังคมให้แน่นอยู่ด้วยกันได้ อันหมายถึง ถ้ายัง ติดแน่นกันอยู่ ความยั่งยืนทางสังคมก็จะเกิดขึ้น (World Bank (1997) อ้างใน ชัยวุฒิ ชัยพันธ์ : 2544 : 324) ให้ข้อสรุปที่น่าสนใจว่าสังคมแต่ละสังคม จะมีลักษณะทุนสังคมที่แตกต่างกันไป สังคมที่ดีจะมีความขัดแย้งทางสังคมระหว่างกลุ่มต่างๆ ด้วย ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และคนมีความเชื่อมั่นต่อกันสูง แม้ว่าทุนสังคมจะวัดกันเป็นตัวเลขไม่ได้ แต่การทำลายหรือการทำ ให้ทุนทางสังคมลดน้อยลงนั้น เห็นได้ค่อนข้างเด่นชัด เช่น การก่อให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้น เป็นต้น การลดลงหรือสูญเสียทุนทางสังคม จะทำให้สังคมนั้นขาดความยั่งยืน และโอกาสที่จะ ดักดวงผลประโยชน์จากโลกาภิวัตน์เป็นไปได้ยาก

ในแนวทางของประวัติศาสตร์นั้น ชนบทไทยมีทุนทางสังคมอยู่เป็นจำนวนมาก และมีศักยภาพที่จะเติบโตขึ้นได้อีก ระบบเครือข่าย การให้นับถือผู้เฒ่า ผู้แก่ การร่วมกันเพื่อรักษา ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและร่วมมือกันทำมาหากิน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาประเทศที่มองแค่ แนวทางเพื่อความทันสมัยแต่อย่างเดียวยุคที่ผ่านมา ได้ทำลายทุนทางสังคมเหล่านี้เป็นจำนวนมาก สังคมชนบทอ่อนแอ แดกสลาย และยิ่งทำการดักดวงผลประโยชน์จากโลกาภิวัตน์ เพื่อสังคมชนบท และหมู่บ้านของตัวทำได้ยากยิ่งขึ้น

สรุป เครือข่ายเป็นกระบวนการทำงานที่มีการเชื่อมโยงประสานงานระหว่างบุคคล องค์กรหน่วยงานต่างๆ ที่มีฐานที่ตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเดียวกัน และด้วยปรัชญา การอยู่ร่วมกัน โดยเห็นคุณค่าของสมาชิกทุกหน่วยเสมอกัน จึงสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ภาวีสมาชิกในแนวราบ ที่อาศัยความเข้าใจและความจริงใจเป็นกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนของ เครือข่ายแทนการใช้อำนาจและสั่งการในกรอบระบบแห่งการบังคับบัญชา ซึ่งเป็นการปิดกั้นปัญญา

มนุษย์และละเลยความหลากหลายที่เราอาศัยการจัดการที่ดี นำความหลากหลายเหล่านี้มารวมกันเป็นเอกภาพ เพื่อก่อให้เกิดคุณภาพใหม่ทั้งในรูปแบบของการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติ ไปจนถึงการสร้างสรณ์วัฒนธรรม นอกจากนี้ด้วยแนวทางในการอยู่ร่วมกันในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่สมาชิก คือ การแสดงให้เห็นคุณภาพความมีน้ำใจที่แข่งขันกันของมนุษย์ และเพื่อเป็นการสร้างทุนทางสังคมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

2.2 ความหมายของเครือข่าย

เครือข่าย (Network) คือ รายการเชื่อมโยงกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ แลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือว่าทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบ โครงสร้างของคนของมวลชนอีกด้วย ความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

เครือข่าย (Network) คือ การเชื่อมระบบความประสานสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เพื่อให้ตอบสนองความต้องการตามวัตถุประสงค์

เครือข่าย (Network) คือ การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

เครือข่าย (Network) คือ กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือระเบียบ โครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความอิสระ

สรุปในความหมายนี้ประเด็นสำคัญ คือความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้ให้ความหมายของคำว่า “เครือข่าย” จากการวิเคราะห์เครือข่ายรูปแบบต่างๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในประเทศไทย ทั้งเครือข่ายในทางบวกและทางลบ อาทิ เครือข่ายห้วคณะนทางการเมือง เครือข่ายชุมชน เครือข่ายสังคมสงเคราะห์ เครือข่ายเพื่อสุขภาพเครือข่ายการคอร์รัปชัน เครือข่ายห้วยเดือน เครือข่ายการขายตรง ฯลฯ โดยสรุปความหมายของเครือข่าย หมายถึง “การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ”

จากความหมายข้างต้นเครือข่ายอาจเป็นการร่วมมือระหว่างปัจเจก/กลุ่มองค์กรประเภทเดียวกัน เช่น ข้าราชการกับข้าราชการด้วยกัน สถานศึกษากับสถานศึกษาด้วยกัน หรืออาจเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม/องค์กรต่างประเภท เช่น หน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชนสถานศึกษากับหน่วยธุรกิจ หรือสถานศึกษากับผู้ประกอบการ เป็นต้น ในความหมายเช่นนี้เครือข่ายจึงมิได้หลายระดับ ตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อกลุ่ม หรือแม้กระทั่งการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่ายกลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ การเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย มีความหมายไกลกว่าเพียงการที่คนมา “รวมกัน” แต่ไม่ได้ “รวมกัน” ในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เปรียบเทียบภาพเหมือนการเอาก้อนอิฐมากองรวมกันย่อมไม่เกิดประโยชน์อันใดการเชื่อมโยงเข้าหากันจะเกิดขึ้น เมื่อเอาอิฐแต่ละก้อนมาก่อกันเป็นกำแพงโดยมีการประสานอิฐแต่ละก้อนเข้ากันอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การเชื่อมโยงเข้าหากันเป็นเครือข่ายนั้น จึงมิใช่เพียงการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความสนใจร่วมกันในระดับเพียงแต่การพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือร่วมสังสรรค์ด้วยกันเท่านั้น หากจะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันด้วยเป้าหมายที่มีร่วมกันด้วยในความหมายเช่นนี้ เครือข่ายจึงไม่ใช่เพียงการมีรายชื่อบุคคลที่สามารถที่จะติดต่อได้อยู่ในมือ ในลักษณะที่ยังสามารถเพิ่มจำนวนรายชื่อสมาชิกเครือข่ายได้มากเท่าใดก็ยิ่งเป็นที่น่าพอใจมาเท่านั้นเพราะสิ่งนี้ก็เหมือนการขยายวงใส่อิฐให้กว้างขึ้นเพื่อใส่อิฐได้จำนวนมากขึ้นแต่กองอิฐในวงก็ยังวางเกะกะขาดการเชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นระบบ ดังนั้นเครือข่ายจึงต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่สมาชิกแต่ละคนในเครือข่ายเห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมที่รวมกันเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อเสร็จภารกิจแล้วก็เลิกเครือข่ายไป และอาจกลับมารวมกันได้ใหม่หากจำเป็น หรืออาจเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ ก็ได้ การรวมตัวเป็นเครือข่ายในลักษณะการแลกเปลี่ยน ที่นำเอาส่วนดีหรือจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาสนับสนุนกันและกัน จะช่วยให้เกิดการผนึกกำลัง (Synergy) ในลักษณะที่ 1+1 ได้ผลรวมมากกว่า 2 เสมอ (1+1 > 2) เป็นการรวมกันให้เกิด “พลังทวีคูณ” ไม่ใช่ทวีบวก ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานเป็นเครือข่าย จึงต้องดีกว่าผลลัพธ์ของการต่างคนต่างแล้วนำมารวมกัน

นันทิยา หุตานุวัตรและฉัตร หุตานุวัตร เครือข่าย (2547) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มที่มีการประสานงาน หรือทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีระยะเวลาานพอสมควร มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน และหากบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งแล้ว อาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมวัตถุประสงค์ใหม่ได้ การรวมตัวของกลุ่มเป็นเครือข่ายนั้น นับเป็นพัฒนาการของการรวบรวมพลังของประชาชนหรือผู้ด้อยโอกาส ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ เสริมสร้างความสามารถในการบริหารจัดการ เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนผลผลิตและค้าขายระหว่างสมาชิกใน

เครือข่าย เกิดการสะสมทรัพยากรและเงินทุน เกิดการสร้างอำนาจทางการตลาดและความเป็นเครือข่ายสามารถใช้เป็นจุดขายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นการเพิ่มพลังการต่อรองเพื่อแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ หรือพึ่งตนเองได้มากขึ้นความสัมพันธ์และความแตกต่างระหว่างความหมายของคำว่า “เครือข่าย” และ “กลุ่ม” นั้นมี 2 ลักษณะคือ

ลักษณะแรก สมาชิกของเครือข่าย คือ กลุ่ม ในขณะที่สมาชิกกลุ่ม คือปัจเจกบุคคล
ลักษณะที่สอง คณะผู้บริหารเครือข่ายเกิดจากตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือกจากกลุ่ม ในขณะที่คณะผู้บริหารกลุ่มเกิดจากตัวแทนที่ดีที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิก

2.3 ระดับของการพัฒนาสู่ความเป็นเครือข่าย

1) กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การอบรม การสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์เป็นต้น การสานเป็นเครือข่ายในระยะนี้จะสานกันค่อนข้างหลวม จัดได้ว่าเป็นช่วงการทำความรู้จักมักคุ้นของตัวแทนกลุ่ม

2) กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน ที่มีเป้าหมายชัดเจน ความเข้มข้นของการเป็นเครือข่ายจะมีมากขึ้น แต่ยังคงมีลักษณะการเป็นเครือข่ายที่ทำกิจกรรมชั่วคราวชั่วคราว

3) กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อเป็นศูนย์กลางการประสานงานหรือบริหารงาน หลังจากได้ทำกิจกรรมร่วมกันจนกระทั่งมีความสนิทสนมและ “รู้ใจ” กันแล้ว ทั้งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการพัฒนาการเป็นเครือข่ายถาวรที่มีการบริหารร่วมกันและมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน ในระยะนี้จะจับได้ว่าเครือข่ายนั้นๆ มีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรเต็มตัว

2.4 องค์ประกอบที่สำคัญของการเป็นเครือข่าย มีดังนี้

1) การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common perception) คือการที่สมาชิกเข้ามาร่วมเครือข่าย ต้องมีความรู้สึก คิดเข้าใจปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง มีการประสานงาน ความร่วมมือในการดำเนินการและเป็นในทิศทางเดียวกัน

2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common vision) เป็นการเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน

3) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual interests/benefits) เป็นการตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน หรือความสนใจเช่นเดียวกันก็มาร่วมตัวเป็นเครือข่ายเดียวกัน

4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของเครือข่ายเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก ในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน

5) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary relationship) เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หมายถึงสมาชิกเครือข่ายต่างต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกันอย่างเพียงพอ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย

6) การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) หมายถึงสมาชิกต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้หนาแน่น จำเป็นต้องให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าการดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย และทำให้สมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

7) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หมายถึงสมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน อาจมีการเขียน พบปะ สัมผัส พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การปฏิสัมพันธ์นี้จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น ซึ่งจะสร้างให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น

ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เครือข่ายพัฒนาได้ คือภาวะผู้นำความเป็นประโยชน์และความต่อเนื่องของกิจกรรมตลอดจนการบริหารจัดการภายใน ผู้นำต้องมีความสามารถรวมใจสมาชิกเครือข่ายและผลักดันให้เกิดการร่วมมือกันตามเป้าหมาย ทำให้เครือข่ายประสบความสำเร็จ

2.5 การสร้างกลุ่มและเครือข่าย

การรวมตัวของกลุ่มและองค์กรประชาชนเข้าเป็นเครือข่ายเป็นการพัฒนาของพลังในการเกื้อกูลพลังสร้างสรรค์ กาญจนนา แก้วเทพ (2540) ได้อธิบายขั้นตอนการสร้างเครือข่าย และการระดมความร่วมมือจากภายนอกไว้ดังนี้

1) ขั้นตอนร่างสร้างกลุ่ม ในขั้นตอนนี้อาจประกอบไปด้วย 2 ขั้นตอนย่อยๆ ที่อาจจะทำได้พร้อมๆ กันหรือเหลื่อมล้ำกันคือ ขั้นการวิเคราะห์ชุมชนและการแสวงหาทางเลือกทำกิจกรรม

2) ขั้นการวิเคราะห์ชุมชน นับเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจที่สุดของการทำงานพัฒนา เนื้อหาของการวิเคราะห์ชุมชนประกอบด้วย การ “รู้เขา - รู้เรา” เนื่องจากในด้านหนึ่งงานพัฒนาที่เป็นกระบวนการต่อสู้กับปัญหา โดยที่ผู้ต่อสู้รู้จักจุดแข็งและจุดอ่อนของคนและผู้อื่น ผลที่ต้องการ

ให้เกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ คือการเพิ่มพลังความรู้ของชาวบ้านในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การมองเห็นสาเหตุหลัก สาเหตุรอง สาเหตุร่วม การตรวจสอบสาเหตุที่แท้จริง รวมทั้งตรวจสอบการวิเคราะห์ของตัวเองกับคนอื่น ๆ ในชุมชน

3) ขั้นตอนการแสวงหาทางเลือกเพื่อทำกิจกรรม เนื้อหาของขั้นตอนนี้คือการระดมความคิดเพื่อเลือกทำกิจกรรมก่อนหลังให้พอเหมาะกับความสามารถของชุมชน วิธีการแสวงหาทางเลือกนั้นนอกเหนือจากระดมความคิดในกลุ่มตนเองแล้ว วิธีการที่องค์กรชุมชนในภาคอีสานนิยมกระทำก็คือ การศึกษาดูงานของกลุ่มพัฒนาอื่นๆ เพื่อเป็นการขยายฐานความรู้ในเรื่องการแก้ปัญหา การคิดคาดการณ์ล่วงหน้า (Anticipation) ถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น ในอนาคต การประเมินความเป็นไปได้ในการทำกิจกรรมรวมทั้งประเมิน โอกาส(Opportunities) และขีดจำกัด (Limits) กลุ่ม

4) ขั้นลงมือปฏิบัติการ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สัมพันธ์กับขั้นตอนที่ผ่านมามีคือ หากกลุ่มสามารถวิเคราะห์ปัญหา และศักยภาพของตนเองได้ใกล้เคียงความจริง และมีประสบการณ์กว้างขวางในการหาทางออกก็จะสามารถเลือกกิจกรรมแรกๆ ได้อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติของกลุ่ม ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นได้บ่อยๆ ครึ่งก็คือ ความเข้าใจเป้าหมายของการรวมกลุ่มอันเป็นกิจกรรมในขั้นแรก ในกรณีของสังคมไทยนั้นบรรดากลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์จำนวนไม่น้อยที่ไม่ว่าจะเขียนวัตถุประสงค์เอาไว้อย่างไร แต่ในการปฏิบัติสมาชิกมักพบว่า กลุ่มเหล่านี้ก็คือ “กลุ่มกู้ทรัพย์” นั่นเอง ความเข้าใจดังกล่าวทำให้กิจกรรมของสมาชิกวนเวียนอยู่กับ “การกู้เงิน” มากกว่า “การออมเงิน” เป็นต้น ในการเลือกทำกิจกรรมนี้แรกๆ มีหลักการสำคัญบางประการที่ต้องยึดเอาไว้ เช่น “หลักเรื่องพยายามพึ่งตนเอง ใช้ทรัพยากรและความพยายามของตนเองให้มากที่สุด”

5) ขั้นขยายตัว ลักษณะการขยายตัวขององค์กรชุมชนนั้นจะมีอยู่ 2 ทิศทาง ทิศทางแรก คือ การขยายประเภทของกิจกรรม อีกทิศทางหนึ่ง เป็นการขยายแนวคิดและกิจกรรมในแง่ของพื้นที่ สำหรับเหตุผลของการขยายกิจกรรมนั้น คงจะไม่แตกต่างไปจากวิถีคิดของระบบธุรกิจ หากว่าการเผยแพร่แนวคิดไปยังกลุ่มอื่นๆ นั้นน่าจะมีเหตุผล เนื่องจากสำนึกเดิมของชาวบ้านที่ทราบว่าคุณคนเดียว บ้านบ้านเดียวชุมชนเดียว ช่อมมีขีดจำกัดเรื่อง ทรัพยากรหรือแม้ไม่มีพอ ก็อาจไม่สม่าเสมอ กลยุทธ์ในการแก้ไขจึงเป็นการสร้างเครือข่ายขึ้น

6) ขั้นพลังคือสามัคคี ในขณะที่ในขั้นตอนที่สามนั้น จะเป็นไปตามหลักของ “สามัคคี คือ พลัง” หลังกจากกลุ่มมีความเข้มแข็งแล้ว ความเข้มแข็งดังกล่าวก็สามารถระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เจ็บกว่า “องค์กรพันธมิตร” รูปแบบการสำแดงพลังของความสามัคคีนอกจากจะเป็น ไปในรูปแบบของการต่อรองเป็นหลักธรรมชาติที่ว่ายังกลุ่มชาวบ้านกลุ่มดี

มีความเข้มแข็งมากสามารถต้านแรงพลังในรูปแบบต่างๆ ได้มากก็จะยิ่งระดมความสามัคคีและการยอมรับจากบุคคลภายนอกได้มากยิ่งขึ้น

2.6 เครือข่ายที่เป็นอยู่ : ปราบปรามการฉ้อโกงหรือเนื้อแท้

การรวมกันเป็นเครือข่ายช่วยให้สามารถเข้าถึงแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนได้ง่ายกว่าการเป็นกลุ่ม แม้ว่าการรวมตัวของกลุ่มเป็นเครือข่ายมีข้อดีหลายประการแต่ก็มีสิ่งที่ควรคำนึง คือ การรวมตัวเป็นเครือข่ายนั้นอาจอาจจะมีได้เกิดจากความจำเป็นที่แท้จริง แต่เป็นการรวมตัวเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณมากกว่า หรืออาจกล่าวได้ว่า การรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดจาก “แรงผลักดันงบประมาณ” ของแหล่งทุน ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างยิ่งในประเด็นต่อไปนี้

1. ปราบปรามการฉ้อโกงการเกิดเครือข่าย เมื่อมีแรงผลักดันให้รวมตัวเป็นเครือข่าย และมีการกำหนดกรอบของจำนวนกลุ่มในแต่ละข่ายที่สนับสนุน ก็ทำให้เครือข่ายเดิมที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้วเพิ่มจำนวนกลุ่มเพื่อขอรับการสนับสนุน หรือแตกตัวเป็นหลายเครือข่ายเพื่อขอรับการสนับสนุน รวมกันเพื่อรับการสนับสนุนหรือเพื่อรวมพลัง โดยทั่วไปการรวมตัวเป็นเครือข่ายจะก่อประโยชน์ต่อกลุ่มที่เป็นสมาชิกมากขึ้นจากเดิม แต่ก็มีได้หมายความว่า จะต้องเป็นเครือข่ายเสมอไป เพราะการก่อตัวเป็นเครือข่าย ควรเกิดตามความจำเป็น และมีสาระของการเป็นเครือข่ายในภาวะปัจจุบัน การเป็นเครือข่ายเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไป เกิดเป็นกระแสการเกิดเครือข่ายซึ่งเมื่อศึกษาในเนื้อแท้แล้วพบว่า การเป็นเครือข่ายบางเครือข่าย (ยังยากที่จะระบุจำนวนมากหรือน้อยในขอบเขตทั่วประเทศ) เกิดจากแรงผลักดันภายนอก โดยเฉพาะแรงผลักดันที่มาจากแหล่งทุน หรือมาจากนโยบายของรัฐ มากกว่าความสนใจที่จะรวมกันเป็นเครือข่ายขององค์กรสมาชิกอย่างแท้จริง ในนัยนี้ไม่แตกต่างจากในอดีตที่สนับสนุนให้ประชาชนหรือชาวบ้านรวมกลุ่มกัน โดยมีงบประมาณเป็นแรงจูงใจ ซึ่งทำให้เกิดการรวมกลุ่มชั่วคราวขึ้น แต่เมื่อกลุ่มได้รับงบประมาณหรือสินเชื่อแล้ว กลุ่มก็เลิกรากันไป เครือข่ายก็เช่นเดียวกัน หากการรวมตัวเป็นเครือข่าย ไม่ได้เกิดจากการเห็นความสำคัญและความจำเป็นแล้ว การรวมตัวเป็นเครือข่ายก็อยู่ได้ไม่นาน เมื่อได้รับงบประมาณหรือสินเชื่อแล้วก็จะสลายความเป็นเครือข่ายไปได้

2. ความสอดคล้องกับภารกิจของความเป็นเครือข่าย ผลประโยชน์ร่วมทางธุรกิจ เป็นอย่างก้าวสู่เครือข่ายที่มั่นคง การรวมตัวเป็นเครือข่ายที่เกิดจากความจำเป็นเพื่อกระทำการใดให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกเครือข่ายนั้น เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ความเป็นเครือข่ายมีความถาวรมากกว่าตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในเรื่องนี้ได้แก่ การรวมตัวเป็นเครือข่ายในสายอาชีพเดียวกัน ทำให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพากัน ดังกรณีนี้

1) เรียนรู้ร่วมกันเป็นย่างก้าวสู่เครือข่ายที่มั่นคง การเรียนรู้เป็นอีกเนื้อหาหนึ่งที่ทำให้เกิดการสานเป็นเครือข่ายได้ พบว่าภารกิจของเครือข่ายที่เป็นศูนย์กลางการพบปะ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การช่วยเหลือด้านเทคนิค ตลอดจนการเป็นสะพานเชื่อมให้กลุ่มสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้เป็นภารกิจที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่ม

2) สนับสนุนเครือข่ายถูกทางเป็นคุณอนันต์ จึงเห็นได้ว่า หากแรงผลักดันทางนโยบายหรือแหล่งทุนได้กระทำอย่างสอดคล้องกับภารกิจของความเป็นเครือข่ายแล้ว ก็จะทำให้เกิดคุณอนันต์แก่การเติบโตของกลุ่มในระดับเครือข่าย ในทางกลับกัน หากการเกิดเครือข่ายเป็นเพียงการรวมตัวเพื่อประโยชน์ทางงบประมาณเป็นด้านหลักตามแรงผลักดันของนโยบายหรือแหล่งทุน ก็อาจเกิดโทษมหันต์ได้เช่นเดียวกัน

3. กลุ่มแข็งแรงช่วยกลุ่มอ่อนแอ ข้อดีของการระบุนขนาดของเครือข่าย เมื่อรัฐมีนโยบายและสนับสนุนงบประมาณในการส่วนตัวเป็นเครือข่ายของกลุ่ม ทำให้เกิดโอกาสของการรวมพลังของกลุ่มมากยิ่งขึ้น ในภาวะที่มีแรงผลักดันเช่นนี้ พบว่าในบางแห่งที่กลุ่ม 4-5 กลุ่มมีการก่อตัวเป็นเครือข่ายหลวมๆ อยู่ก่อนแล้วและมีการทำงานร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ ได้มีการขยายจำนวนสมาชิกเครือข่ายเพิ่มขึ้นอันเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มใหม่เข้ามาร่วมกิจกรรมของเครือข่าย เช่น กรณีธุรกิจชุมชนผ้าทอพื้นบ้านรับสมาชิกของเครือข่ายเพิ่มขึ้น ทำให้กลุ่มใหม่ได้ฝึกหัดการทำธุรกิจผ้าทอพื้นบ้านจากสมาชิก นับเป็นก้าวแรกของกิจการการทำธุรกิจผ้าทอพื้นบ้านเป็นต้น ลักษณะเช่นนี้นับว่าเป็น โอกาสที่กลุ่มแข็งแรงกว่าได้ช่วยดึงกลุ่มที่อ่อนแอกว่าไปในตัว ดังตัวอย่าง

1) เครือข่ายจะเติบโตถ้าเป็นประโยชน์ต่อสมาชิก เครือข่ายส่วนใหญ่มีแนวคิดขยายและเพิ่มจำนวนสมาชิกของเครือข่าย เนื่องจากกลุ่มอื่นๆ มีความสนใจเป็นสมาชิกข่าย เพราะได้รับข้อมูลข่าวสารการเป็นเครือข่ายมีประโยชน์ต่อสมาชิก

2) คำนี้ถึงคุณภาพของเครือข่ายมากกว่าปริมาณ แม้การสานตัวเป็นเครือข่ายจะช่วยให้เกิดการช่วยเหลือระหว่างกลุ่มที่เข้มแข็งและกลุ่มที่เกิดใหม่ แต่เครือข่ายหรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่ข่าย หรือ “กลุ่มต้นแบบ” ต้องพัฒนาตนเองให้มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะเป็นแกนหลักของการพัฒนา

2.7 เครือข่ายที่เป็นอยู่ : ประเภทของกิจกรรม

กิจกรรมหลักๆ ของเครือข่ายที่เป็นสากลมี 4 รูปแบบ คือ การจัดอบรมร่วมกัน การซื้อปัจจัยและสินค้าจำนวนมากร่วมกัน การขายผลผลิตจำนวนมากร่วมกัน และการออมทรัพย์บริการเงินฝากและกู้ยืมสำหรับกิจกรรมของเครือข่ายที่เป็นอยู่สามารถแบ่งได้ 4 ลักษณะคือ

1. กิจกรรมการเรียนรู้ อบรม/ดูงาน/เวทีแลกเปลี่ยน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเครือข่าย โดยจัดให้มีการอบรม ศึกษาดูงาน และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ก่อให้เกิดผู้นำใหม่ นอกจากความรู้และทักษะที่สมาชิกจะได้รับเพิ่มขึ้นแล้วพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีความจำเป็นต้องสร้างวิทยากรท้องถิ่นสำหรับการอบรมจากกรรมการหรือสมาชิกที่มีศักยภาพ จึงเป็นกระบวนการสร้างวิทยากรที่ทำให้มี “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ได้เกิดขึ้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นทั้งผู้ถ่ายทอดความรู้และพัฒนาความรู้ดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพในท้องถิ่นมากขึ้น

2. กิจกรรมออมทรัพย์ ออมทรัพย์เป็นกิจกรรมพื้นฐานของการสานกลุ่มเป็นเครือข่ายสมาชิกของเครือข่ายส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมออมทรัพย์เป็นกิจกรรมพื้นฐานขององค์กร กล่าวคือ กลุ่มที่มารวมตัวเป็นเครือข่ายจะมีประสบการณ์การรวมตัวเป็นกลุ่มออมทรัพย์มาก่อน ส่วนกลุ่มที่ยังไม่มีการออมทรัพย์ เมื่อมาเป็นสมาชิกเครือข่าย ก็มักจะถูกผลักดันให้มีกิจกรรมการออมทรัพย์ความสำคัญของกิจกรรมการออมทรัพย์ที่มีต่อการเสริมสร้างกลุ่มและเครือข่ายมีอย่างน้อย 4 ประการดังนี้

1) เป็นแบบฝึกหัดที่ดี : การออมทรัพย์เป็นกิจกรรมที่ใช้เป็นแบบฝึกหัดสำหรับการรวมกลุ่มได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะทักษะการบริหารจัดการ การทำบัญชี และการพิสูจน์ความสามารถการจัดการ การเงิน กิจกรรมการออมใช้เป็นกุศโลบายในการพัฒนาคนและสังคมให้ดีขึ้น โดยยึดหลักคุณธรรมพื้นฐานที่ว่าด้วยความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นใจและความไว้วางใจ

2) สามารถพึ่งตนเองทางด้านเงินทุนได้มากขึ้น : ยิ่งไปกว่านั้นกิจกรรมการออมทรัพย์เป็นกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มสามารถก้าวไปสู่การพึ่งตนเองด้านเงินทุน และเมื่อสถานเป็นเครือข่ายการพึ่งตนเองด้านเงินทุนจะเพิ่มขึ้น และพบว่าภายในเครือข่ายเดียวกัน กลุ่มที่มีเงินออมมากสามารถช่วยเหลือให้แก่กลุ่มที่มีเงินออมน้อยได้ ทำให้เกิดการพึ่งพาทางด้านเงินทุนระหว่างกลุ่ม

3) ลดภาระดอกเบี้ยของผู้ค้ำยโอกาส : สถาบันการเงินชุมชนมีบทบาทด้านเศรษฐกิจ โดยให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนแก่สมาชิกเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีขึ้น อัตราดอกเบี้ยที่สมาชิกจ่ายจะต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบมาก

4) เป็นฐานสู่กิจกรรมอื่น : เครือข่ายหรือกลุ่มที่มีกิจกรรมออมทรัพย์มาก่อนมักจะมีความพร้อมทางเศรษฐกิจและการบริหารที่จะก้าวสู่การทำกิจกรรมอื่นมากกว่าพวกที่ไม่ได้ทำกิจกรรมออมทรัพย์มาก่อน โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการตลาด ดังนั้น

การผูกโยงกิจกรรมออมทรัพย์เข้าด้วยกัน เพราะนอกจากจะเชื่อมโยงความเป็นเครือข่ายไว้ได้ดีแล้ว ยังเป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับกิจกรรมอื่นๆ

3. กิจกรรมอาชีพหรือธุรกิจชุมชน กิจกรรมของเครือข่ายโดยส่วนใหญ่จะพัฒนาเข้าสู่กิจกรรมอาชีพหรือธุรกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการตลาด การเกิดขึ้นของกิจกรรมอาชีพเหล่านี้มีหลายลักษณะ เช่น เริ่มจากกลุ่มอาชีพ กลุ่มการเคลื่อนไหว กลุ่มสตรี

4. กิจกรรมการเคลื่อนไหวเรียกร้อย จากการเรียกร้อยสู่ความเป็นเครือข่าย เมื่อปัจเจกบุคคลหรือสมาชิกของกลุ่มได้รับความเดือดร้อนในเรื่องเดียวกัน ก็มักจะมีการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้อยการแก้ปัญหาจากรัฐ เพื่อคัดค้านนโยบายของรัฐที่เห็นว่าไม่เป็นธรรม เพื่อเคลื่อนไหวระดับนโยบายการรวมตัวดังกล่าวมักก่อให้เกิดเครือข่ายขึ้น

เครือข่ายเคลื่อนไหวแตกต่างจากเครือข่ายอื่นๆ การทำงานของเครือข่ายเคลื่อนไหวเรียกร้อยแตกต่างจากเครือข่ายอื่น กล่าวคือ ต้องมีการรวมตัวของสมาชิกจำนวนมาก แต่มีระยะเวลาทำงานสั้นกว่า เหนือบมากกว่า เห็นผลเร็ว อดทนและเสียสละในช่วงสั้นๆ ในทางตรงกันข้ามเครือข่ายอาชีพหรือธุรกิจชุมชนต้องใช้เวลาาน เหนือน้อยกว่าแต่นานกว่ามาก เห็นผลช้า อดทนนาน ยืนหยัดสูง เสียสละในช่วงยาว

2.8 เครือข่ายที่เป็นอยู่ : ระบบการบริหารจัดการ มี 5 ลักษณะคือ

1. กลุ่มที่แข็งแรงสุดมักเป็นต้นกำเนิดของเครือข่าย การบริหารจัดการในรูปแบบของเครือข่ายยังเป็นสิ่งที่ไม่คุ้นเคยกันมากนัก โดยส่วนใหญ่แล้ว กลุ่มที่แข็งแรงที่สุดจะเป็นแม่ข่ายและกรรมการหรือผู้นำของกลุ่มที่เข้มแข็งจะมีบทบาทในการบริหารจัดการมากที่สุด แม้ว่าเครือข่ายจะมีคณะกรรมการรับผิดชอบที่คัดเลือกจากตัวแทนของกลุ่มที่เป็นสมาชิกของเครือข่าย แต่ผู้ขับเคลื่อนงานของเครือข่าย ที่แท้จริงมักจะเป็นกรรมการที่มาจากกลุ่มที่เข้มแข็งที่สุด

2. การประชุมเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการบริหารเครือข่าย การบริหารเครือข่ายจะกระทำในที่ประชุมเป็นหลัก หรือกล่าวได้ว่า การประชุมเป็นเครื่องมือของการบริหารเครือข่ายที่สำคัญที่สุด

3. การบริหารงบประมาณ 3 ลักษณะ ในการบริหารงบประมาณของเครือข่ายจะกระทำใน 3 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะแรก เป็นการจัดการงบประมาณ โดยจัดสรรแล้วจ่ายไปให้แก่กลุ่ม ซึ่งเป็นสมาชิกของข่ายเพื่อทำการบริหารจัดการเอง เช่น เมื่อเครือข่ายรับเงินเชื่อจากแหล่งทุน คณะกรรมการเครือข่ายเป็นผู้จัดสรรงบประมาณเงินเชื่อและมอบให้แก่สมาชิกของข่ายและในลักษณะนี้ สมาชิกของข่ายจะเป็นผู้บริหารเงินเชื่อเอง

ลักษณะที่สอง เป็นการบริหารงบประมาณแบบรวมงบประมาณอยู่ที่แม่ข่ายและแม่ข่ายจะเป็นผู้บริหารจัดการทั้งหมด เช่น การจัดอบรมความรู้ให้แก่สมาชิก แม่ข่ายหรือคณะกรรมการเครือข่ายจัดการเรื่องงบประมาณและการจัดอบรมทั้งหมด ไม่มีการแบ่งสรรงบประมาณไปที่สมาชิกข่ายโดยตรง

ลักษณะที่สาม เป็นการบริหารงบประมาณแบบลูกผสมของสองลักษณะแรก ส่วนหนึ่งอยู่ที่แม่ข่าย อีกส่วนแยก ไปยังสมาชิกของข่าย

4. จุดอ่อนการตรวจสอบทางการเงิน การจัดสรรงบประมาณ การจัดทำบัญชี และการตรวจสอบการใช้จ่าย โดยส่วนใหญ่จะอยู่ที่แม่ข่าย ดังนั้น เครือข่ายใดที่แม่ข่ายมีความเข้มแข็งในเรื่องการเงินและบัญชี ก็ช่วยให้ระบบการเงินโปร่งใส ตรวจสอบได้ แต่หากแม่ข่ายยังจัดระบบการเงินการบัญชีไม่สู้ดีนัก ก็จะเกิดปัญหาขึ้นได้ คณะกรรมการเครือข่ายมักตรวจสอบการเงินการบัญชีอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การบริหารเงินของเครือข่ายส่วนใหญ่จึงเป็นจุดอ่อนอยู่

5. ปัญหาการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล สำหรับการมีส่วนร่วมของสมาชิกที่เป็นปัจเจกบุคคลนั้น พบว่า สมาชิกบุคคลมีส่วนร่วมในระดับกลุ่มมากกว่าระดับเครือข่าย กิจกรรมที่ทำให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมมักเป็นการประชุมใหญ่ ซึ่งมีสมาชิกจำนวนมากนับร้อยเข้าร่วมประชุมนับได้ว่าเป็นเวทีขับเคลื่อนขนาดใหญ่ รูปแบบที่นิยมใช้กันมากในการจัดเวทีขนาดใหญ่คือการแบ่งกลุ่มย่อยให้สมาชิก ได้เสนอความเห็นและนำเสนอในเวทีใหญ่ แต่ก็พบว่าวิธีการเช่นนี้ยังมีข้ออ่อน เช่น อภิปรายในกลุ่มย่อย สมาชิกไม่สามารถอภิปรายในหัวข้อที่กำหนดได้มากนัก “พีเลียง” ดูจึงเป็นส่วนสำคัญในการทำงานเช่นนี้ และการนำเสนอในเวทีใหญ่มักไม่ได้รับความสนใจเนื่องจากอุปกรณ์ไม่เหมาะสมหรือใกล้เวลาเลิกประชุมการขับเคลื่อนเวทีใหญ่ที่จะทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมและมีประสิทธิภาพ เพื่อทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกระดับบุคคลนั้นยังคงเป็นปัญหาด้านการมีส่วนร่วมน้อย ความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่ายก็จะน้อยตามด้วย งานประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพจะช่วยแก้จุดอ่อนนี้ได้มาก

2.9 เครือข่ายที่เป็นอยู่ : ความจำเป็นของ “พีเลียง”

2.9.1 พีเลียงยังเป็นสิ่งจำเป็น พีเลียงในที่นี้หมายถึง ผู้ที่อยู่กับชุมชน ซึ่งให้ความสำคัญสนับสนุนแก่เครือข่ายชุมชน ซึ่งแยกได้ 4 ประเภท คือ

1. นักพัฒนาสังกัดองค์กรพัฒนาเอกชน
2. นักพัฒนาสังกัดหน่วยงานราชการที่อยู่ในชุมชนหรือทำงานกับชุมชน และมีหน้าที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและเครือข่ายโดยตรง เช่น พัฒนาการเกษตรตำบล เกษตรกรตำบล เป็นต้น

3. นักพัฒนาอาสาที่เป็นข้าราชการและไม่มีหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรงแต่อยู่ในชุมชนหรือทำงานกับชุมชน เช่น ข้าราชการ ครูอาจารย์ เป็นต้น

4. นักพัฒนาอาสาที่เป็นราษฎรเต็มขั้นที่ไม่มีสังกัดใดๆ มักเป็นคนในท้องถิ่นที่มีอาชีพส่วนตัวและมีการศึกษาสูงกว่าเพื่อนบ้าน หรือเป็นคนในท้องถิ่นที่หวนกลับมาทำอาชีพส่วนตัวในภูมิลำเนาเดิมหลังจากไปหาประสบการณ์ต่างถิ่นมาเป็นระยะหนึ่ง คนกลุ่มนี้เป็น “พี่เลี้ยง” ที่น่าสนใจมาก ถือได้ว่าเป็นนิมิตใหม่ของทรัพยากรบุคคลของงานพัฒนา เขาเหล่านี้จะมีจำนวนและบทบาทมากขึ้น และมีแนวโน้มจะทำงานพัฒนาได้ดี เนื่องจากเหตุผล 2 ประการ คือ เขามีความเข้าใจเรื่องราวท้องถิ่นดีกว่า และเขาไม่ต้องกังวลเรื่องปากท้องและครอบครัวของตนเองมากนัก

2.9.2 บทบาทหน้าที่ของพี่เลี้ยง “พี่เลี้ยง” มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนากลุ่มและเครือข่าย 5 ประการ ดังนี้

1. ช่วยวางแผนการประชุม ดำเนินการประชุม และสรุปผลการประชุม
2. ช่วยทำแผนพัฒนาเครือข่าย และกระตุ้นการทำงานของคณะกรรมการเครือข่าย
3. ช่วยจัดทำโครงการพัฒนาเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เป็นแหล่งทุน
4. ช่วยพัฒนาระบบการเงิน การบัญชีและการตลาด สำหรับเครือข่ายที่ทำธุรกิจชุมชน
5. ช่วยติดต่อประสานกับบุคคล คณะบุคคลและหน่วยงานภายนอก (นันทิยา หุตานุวัตรและณรงค์ หุตานุวัตร, 2547 :73-94)

3. แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นสิ่งที่นักจิตวิทยาให้ความสำคัญและให้ความสนใจมากเรื่องหนึ่ง เนื่องจากการเรียนรู้นั้นจะช่วยให้การวิเคราะห์พฤติกรรมและเกิดขึ้นตลอดชีวิตมนุษย์ การที่จะเข้าใจว่าการเรียนรู้มีบทบาทอย่างไรต่อพฤติกรรมมนุษย์ ควรจะเข้าใจความหมายและหลักเกณฑ์ต่างๆ ของการเรียนรู้ก่อน (จิราภา เต็งไตรรัตน์, 2543 : 123)

3.1 นิยามการเรียนรู้

นิยามการเรียนรู้ (Learning) นั้นมีอยู่มากมายนักจิตวิทยาทั้งหลายได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของการให้นิยาม และพวกเขามีความเห็นที่ “การเรียนรู้ หมายถึง

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่างๆ ที่คงทนถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผลมาจากประสบการณ์” (ถวิล ธาราโกชน, 2541 : 87)

ความหมายของทฤษฎีการเรียนรู้ได้มีนักจิตวิทยาต่าง ๆ ก็ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคุณลักษณะและธรรมชาติของการเรียนรู้โดยเฉพาะ คือ นักจิตวิทยาการเรียนรู้และนักจิตวิทยาการศึกษาหลาย ๆ ท่าน ได้ให้ความหมายของคำว่า การเรียนรู้ซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษาในเรื่องนี้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนถูกต้อง ตลอดจนทราบถึงแนวความคิดและทักษะของนักจิตวิทยาทั้งหลายที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ 2 ท่าน คือ เบอร์ดัน ครอว์และครอว์

เบอร์ดัน ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้ คือการแลกเปลี่ยนในตัวบุคคลและการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะทำให้บุคคลได้สนองความต้องการของเขาและจะทำให้เขาสามารถต่อสู้กับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมต่อไป (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2538) การดำรงชีวิตอยู่ของคนในชุมชนจะต้องมีการต่อสู้กับการใช้ชีวิตเมื่อการดำรงชีวิตในชุมชนมีปัญหา คนในชุมชนจึงมีการร่วมกลุ่มแลกเปลี่ยนการเรียนรู้

ครอว์และครอว์ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง การได้รับลักษณะนิสัย ความรู้ และทัศนคติทั้งหลาย” การเรียนรู้จึงทำให้บุคคลมีการปรับตัวในด้านส่วนตัวและทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนับได้ว่าเป็นการเรียนรู้โดยตรง ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงใดๆ จึงนับว่าย่อมมีการเรียนรู้เกิดขึ้นเสมอซึ่งถือว่าอยู่ในกระบวนการเรียนรู้ (วัฒน วัฒนวงศ์, 2538) การเรียนรู้ทำให้คนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคม ชุมชน เกิดการรวมพบ ประสังสรรค์ระหว่างในกลุ่มที่มีความคิดสอดคล้องกัน

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ คือ ขบวนการซึ่งการกระทำกิจกรรมต่างๆ แต่ดั้งเดิมมาถูกเปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดการกระทำต่อสถานการณ์ต่างๆ หรือเราอาจจะให้ตามความหมายง่ายของคำจำกัดการเรียนรู้ได้ว่าเป็นผลซึ่งเกิดขึ้นเนื่องมาจากประสบการณ์หรือเกิดจากการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของจริงมีชีวิต รวมถึงการปรับตัวเขาหากัน (โสภาก ขุพิชิตกุล 2521 : 106) การเรียนรู้ของสิ่งมีชีวิตนั้นได้มาจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ สำหรับคนทั่วไปนั้นก็เช่นเดียวกันที่ได้ความรู้จากสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่แล้วนำเอาประสบการณ์ที่ผ่านมาในชีวิตมาปรับใช้ในอนาคต ดังนั้นคนในชุมชนจึงนำประสบการณ์ในการเรียนรู้ของแต่ละคนมารวมตัวกันเป็นกลุ่มและนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

การเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้ในการแก้ปัญหาเมื่อผู้เรียนรู้ประสบปัญหาซึ่งไม่เคยพบเห็นมาก่อน เขาก็จะแสดงอาการตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหานั้นไปอย่างเดาสุ่ม ซึ่งเรียกว่า การลองผิดลองถูก (Trial-and-error) นั่นก็คือผู้ที่เรียนรู้จะทำหลายๆ วิธี จนกระทั่งประสบผลสำเร็จหรือหาทางแก้จนประสบผลสำเร็จในท้ายสุด (ปฐม นิคมานนท์,

ดังนั้น การเรียนรู้ที่ดีควรมีหลักหรือความสำคัญที่ทำให้คนเกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่เป็นอยู่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน (กันยา สุวรรณแสง อ้างถึงใน จิตวิทยาทั่วไป, 2532 : 74) หลักความสำคัญของเกณฑ์ของการเรียนรู้มี อยู่ 3 หลัก คือ

1) กฎแห่งความพร้อม (Law of readiness) คือ ความพร้อมที่จะเรียนรู้ต่อกิจกรรม ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ

2) กฎแห่งการฝึก (Law of exercise) คือ การฝึกฝนได้ทำบ่อยๆ นั้นจะทำให้เกิด ความคล่องตัวและชำนาญยิ่งขึ้นและในทางกลับกัน หากไม่ฝึกฝนบ่อย ๆ ความชำนาญก็อาจลดไป

3) กฎแห่งผล (Law of effect) กล่าวคือ การกระทำใดที่นำความสำเร็จหรือ ความพึงพอใจมาให้อินทรีย์จะเลือกทำพฤติกรรมนั้นบ่อยๆ แต่ถ้าพฤติกรรมใดทำไปแล้วไม่เกิด ความพอใจ อินทรีย์ก็พยายามเลิกทำพฤติกรรมนั้น

4. งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยเกี่ยวกับเครือข่าย

คูสิต จันทร์ทองและคณะ(2545 : บทคัดย่อ) ศึกษาการเกิดขึ้นของเครือข่าย ประชาชนกับการเกิดปัญหาและอุปสรรคของเครือข่ายประชาชน ผลการศึกษาพบว่า เกิดจากผู้นำ ในชุมชน เกิดจากจิตสำนึก เกิดจากการเกิดปัญหา เกิดจากการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน ต่างๆ และในการเกิดขึ้นของกระบวนการของเครือข่ายประชาชนกับการอนุรักษ์ป่า จะเกิดจาก กระบวนการเชิงกฎหมาย กระบวนการอนุรักษ์และกระบวนการเชิงรุก ส่วนด้านปัญหาและ อุปสรรคของเครือข่ายประชาชนกับการอนุรักษ์ป่าเกิดจากปัญหาการต่อต้านจากชาวบ้าน ปัญหา ด้านวัสดุอุปกรณ์ในการอนุรักษ์ป่า ปัญหาเรื่องกฎระเบียบข้อบังคับ และปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ของนายทุน ผู้ประกอบการ จึงทำให้ป่าเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการทอผ้า

วรรณภา วุฒทะกุล และสุรารัตน์ พันธุ์สุธา (2536) ศึกษาเรื่อง “ผ้าทอกับวิถีชีวิต ของชาวบ้าน”

จากการศึกษาพบว่า ประเภทของผ้าทอสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ แบ่งตาม วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการทอและแบ่งตามกรรมวิธีในการทอ ผ้าทอมีความสำคัญเพื่อสนองความจำเป็น ขั้นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต เพราะผ้าทอเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 เพื่อแสดงถึงฐานะของผู้สวมใส่ เป็นการแบ่งหน้าที่ระหว่างชายและหญิง อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงความเป็นหญิงอย่างเด่นชัด เพราะการ

ทอผ้าต้องใช้ความขยันความอดทน ความพยายาม ความปราณีตละเอียดอ่อน ซึ่งเป็นอุปนิสัยของผู้หญิง การทอผ้าเป็นเครื่องแสดงถึงความพร้อมที่จะมีครอบครัว ประโยชน์ของผ้าทอ เป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ยุติลงปรากฏว่าอุตสาหกรรมการทอผ้าของยุโรป ซึ่งเจริญก้าวหน้าได้แพร่ขยายมาสู่สังคมไทยเพราะผ้าทอคิดว่า มีเนื้อแน่น ราคาถูก ซื้อง่าย ประหยัดเวลาและไม่ต้องเสียเวลาในการทอด้วยมือ ชาวบ้านจึงนิยมใช้ผ้าทอจากเครื่องจักรแทนการทอด้วยมือ

ทิพวรรณ คำคง (2543) ศึกษาเรื่อง “ผ้ามัดหมี่” อารยธรรมของชาวบ้านไทยพวนบ้านหมี่ จากการศึกษาพบว่า

1) ลวดลายของผ้ามัดหมี่อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวน บ้านหมี่ ผ้าชิ้นโบราณของชาวไทยพวนบ้านหมี่ ประกอบด้วยด้วย 3 ส่วนคือ ส่วน หัวชิ้น ตัวชิ้น และตีนชิ้น ส่วนตัวชิ้นจะทอแบบมัดหมี่ ใช้ไหมผสมฝ้าย มัดหมี่เป็นลายเล็ก สีอ่อน จำนวนลวดตั้งแต่ 3-9 ลวดสีพื้นใช้สีครีมๆ ลวดลายเป็นลายสลับเป็นริ้วๆ ตามแนวตั้ง ลวดลายที่ปรากฏ เช่น ลายหมี่ขอ ลายหมี่นาค ลายหมี่ปล้องอ้อย ลายหมี่กระจับ เป็นต้น

2) การสืบทอดและวิวัฒนาการของผ้ามัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหมี่ เดิมจะสืบทอดการทอผ้าระหว่างคนในครอบครัว ปัจจุบันถ่ายทอดสู่บุคคลที่สนใจ การทอผ้าเป็นการทอเพื่อการค้าแทนที่จะทอเอาไว้ใช้ในครัวเรือนดังแต่ก่อน ลวดลายผ้าจะใหญ่ขึ้นและสีสันจะสดใสด้วยไหมประดิษฐ์ เครื่องมือในการทอหลายอย่างพัฒนาให้สะดวกสบายและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น มีการนำเอามอเตอร์มาใช้แทนแรงมนุษย์ เช่น เครื่องคันหูก เครื่องคันหมี่ หลาปั่นหลอด ในด้านวิธีการเดิมจะทอผ้าเพียงคนเดียวทุกขั้นตอน ปัจจุบันจัดแบ่งเป็นแผนกตามหน้าที่เหมือนกับระบบโรงงานอุตสาหกรรม แต่ละคนจะถนัดหน้าที่ของตนเอง ผู้ชายเข้ามามีส่วนร่วมในการทอผ้ามากขึ้น

3) ปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อวิวัฒนาการการทอผ้ามัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหมี่ คือ ความนิยมของผู้บริโภค ทำให้รูปแบบของผ้าเปลี่ยนไปจากเดิม ความต้องการของตลาดเพิ่มขึ้น ทำให้ต้องพัฒนากรรมวิธีการผลิตให้ทันสมัยและรวดเร็วขึ้น การยี่ดอาชีพการทอผ้ามัดหมี่เป็นอาชีพให้ไทยพวนบ้านหมี่ยังคงมีการทอผ้าไม่สูญหายไป

พัศรา จิรันทนาภรณ์ (2536) ศึกษาเรื่อง “วงจักรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน” จากการศึกษาพบว่า

วงจักรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าไทยพวนเป็นการศึกษาวิจัยในพื้นที่ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ ไทยพวนบ้านป่าแดง เป็นไทยพวนที่อพยพมาจากอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดสพรรณบุรี การทอผ้าจะเป็นการทอผ้าไหม ได้แก่ ไหมมัดหมี่สามกษัตริย์ ไหมมัดหมี่ทั้งตัว ไหมหมี่เบี่ยง เป็นต้น ไทยพวน

บ้านหากเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย เป็นไทยพวนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณศรีสัชชนาลัยมาเป็นเวลานาน ประมาณ 150 ปีมาแล้ว การทอผ้าจะเป็นการทอผ้าแบบโบราณที่เรียกว่าผ้าซิ่นตีนจก

การศึกษาวงจรศัพท์การทอผ้าของไทยพวนทั้งสองหมู่บ้านดังกล่าว ได้ศึกษาศัพท์ที่ใช้ในการทอผ้าที่สัมพันธ์กับเทคนิควิธีการทอ จากการศึกษาได้คำศัพท์ทั้งสิ้นจำนวนประมาณ 400 คำ ซึ่งนำมาเสนอในรูปภาพประกอบคำศัพท์และการจัดหมวดคำศัพท์ตามชนิดของคำเป็นหมวดคำนาม คำลักษณะนาม และคำกริยา

สุวิมล วัลย์เครือ และชนิดา ตั้งถาวรศิริกุล (2536) ศึกษาเรื่อง “ผ้าลาว : การอพยพเคลื่อนย้ายของวัฒนธรรมผ้าจากลุ่มน้ำโขงสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา” จากการศึกษาพบว่า

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนลาวที่เคยเป็นหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและยังคงเป็นพื้นที่ที่ยังมีการทอผ้าที่ใช้เองในชุมชน โดยได้เลือกศึกษาในบริเวณ

- 1) บ้านทัพคล้าย ตำบลทัพคล้าย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
- 2) บ้านทัพหลวง ตำบลทัพหลวง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
- 3) บ้านเนินขาม ตำบลเนินขาม อำเภอหันคา จังหวัดอุทัยธานี
- 4) บ้านกุดจอก ตำบลกุดจอก อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท

จากการศึกษาพบว่า ชาวลาวทั้ง 4 หมู่บ้านมีรูปแบบวัฒนธรรมการแต่งกายที่คล้ายคลึงกันกล่าวคือ สตรีนิยมนุ่งผ้าซิ่นไหมมัดหมี่ต่อด้ายตีนจก โครงสร้างของสี อยู่ในวรรณะสีแดงเช่นเดียวกัน หากพิจารณาความคล้ายคลึงของการแต่งกายของสตรีแล้ว ชาวลาวทั้ง 4 หมู่บ้านน่าจะมีถิ่นฐานเดิมเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน คงจะอพยพเข้ามาในประเทศไทยในเวลาใกล้เคียงกัน

นอกจากนี้ยังได้พบอีกว่านอกจากมีวัฒนธรรมการแต่งกาย ที่เป็นของตนเองแล้ว ชาวลาวยังได้รับเอารูปแบบการแต่งกายของชาวไทยไปใช้ในวิถีชีวิตอีกด้วย แม้จะไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัดว่าการเข้าไปมีอิทธิพลของวัฒนธรรมของชาวสยามเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อไร แต่อย่างน้อยก็ไม่ต่ำกว่าสมัยรัชกาลที่ 5

สุมาลย์ โทมัส (2536) ศึกษาเรื่อง “ผ้านุ่ง” ข้อสังเกตเกี่ยวกับผ้าทอมือในประเทศไทยและเพื่อนบ้าน” จากการศึกษาพบว่า

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับผ้าทอมือที่ใช้เป็นผ้านุ่งที่ใช้ในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน และพบว่าต่างก็ให้ความสำคัญกับความสามารถในการทอผ้าของสตรีเป็นอย่างมาก สตรีสาวที่มีความชำนาญในการทอผ้าจะได้รับการยกย่องในสังคม และเป็นที่ยกย่องของชายหนุ่มของสังคมเหล่านั้น

นอกจากความสำคัญของการทอผ้าที่ทำให้สถานภาพของสตรีสูงขึ้นในสังคมแล้ว ยังพบว่าเทคนิคการทอผ้ามีความคล้ายคลึงกันในประเทศเหล่านี้ เทคนิคดังกล่าว ได้แก่ การทอขก และการทอมัดหมี่ สำหรับการมัดหมี่นั้น เป็นเทคนิคที่สำคัญและแพร่หลายไปทั่ว ไม่เฉพาะภูมิภาคนี้เท่านั้นแต่ยังพบในภูมิภาคอื่นๆ ของโลกด้วย

การปรับปรุงภาพเทคนิคผลิตลวดลายผ้าทอของสิ่งทอไทย

รายงานสรุปการวิจัยของสมบูรณ์ พุทธิชัยขงค์และกฤษดา จบการศึกษาแผนกวิชาอุตสาหกรรมสิ่งทอ วิทยาลัยเทคนิคโพธาราม จังหวัดราชบุรี เน้นจุดสำคัญของอุตสาหกรรมการทอผ้าต้องปรับเปลี่ยนการผลิตให้สินค้ามีมูลค่าสูงขึ้น โดยการเน้นลวดลายที่หลากหลาย ความต้องการของลูกค้า เพื่อหนีคู่แข่งระดับเดิมและก้าวสู่ตลาดผ้าทอคุณภาพสูง และได้ผลผลิตตัวอย่างของผ้าและแบบของลายทอถึง 80 ลาย เพื่อให้ผู้ผลิตสามารถใช้ได้โดยไม่เสียเวลาออกแบบ และผ้าทอตัวอย่างเพื่อเพิ่มพูนมูลค่าการส่งออกผ้า (ปี 2542 ส่งออก 240,405 ล้านบาท ลดลงเหลือ 199,844 ล้านบาท ในปี 2543) ที่ไทยเรามีคู่แข่งคือ จีน อินเดีย เวียดนาม อินโดนีเซีย ที่มีค่าแรงและมีภavnนำเข้าวัตถุดิบมากกว่าเรา และสามารถผลิตสิ่งทอคุณภาพทัดเทียมกัน แต่ราคาถูกกว่าของไทย ลูกค้าโดยเฉพาะตลาดในสำหรับอเมริกาที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแนวคิดจากการผลิตที่มีปริมาณมากเพื่อลดต้นทุนในการผลิต มาเป็นการผลิตผ้าลวดลายมูลค่าเพิ่ม (Value added) สูงขึ้น โดยการผลิตน้อยลง (Small lot) แต่สามารถสนองตอบอย่างรวดเร็วต่อความต้องการของลูกค้า ซึ่งเดิมโรงงานทอผ้าไทย จะเน้นทอผ้าด้วยลวดลายมาตรฐาน เช่น ผ้าทอ ขั้วธรรมดา ลูกค้าจะซื้อราคาถูกในปริมาณที่มาก ทั้งยังสามารถเลือกซื้อจากแหล่งผลิตที่มีราคาถูกกว่าในลายมาตรฐานเดียวกัน ผู้ผลิตจึงขายสินค้าราคาต่ำหรือขาดทุน การเปลี่ยนแปลงให้มีการทอที่มีลวดลายหลากหลายมากขึ้นกว่าลวดลายพื้นฐานธรรมดาเน้นการออกแบบที่ไม่ซ้ำใคร (หรือเลือกแบบดั้งเดิมที่มีการอนุรักษ์) ก็สามารถผลิตได้ในปริมาณน้อยแต่มีแบบลวดลายให้ลูกค้าเพิ่มมากขึ้นก็สามารถขายได้สูงกว่าเท่าตัวเหมือนโรงงานทอผ้า ในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ยุโรป ที่มีการปรับระบบมาเป็นการทอผ้ามูลค่าสูงเกือบทั้งหมด แม้จะมีค่าแรงงานสูง ก็สามารถดำรงอยู่ได้โดยการเน้นการออกแบบลวดลายหลากหลายให้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีการตีพิมพ์ตัวอย่างลงในนิตยสาร การผลิตซึ่งเป็น ไปอย่างรวดเร็ว ถูกต้อง แม่นยำในการตอบสนองความต้องการของลูกค้าและก่อให้เกิดรายได้มากกว่าการทอแบบเดิม ดังนั้นประเทศไทยหากมีผ้าทอที่มีลายคุณภาพ โดดเด่นสวยงาม ลายทอแปลกๆ มีเอกลักษณ์ บริษัทที่ผลิตเสื้อผ้าแบรนด์ต่างๆ ตามกระแสของแฟชั่น ซึ่งแสวงหาผ้าที่มีลักษณะพิเศษมาตัดเย็บ เพื่อเพิ่มความสวยงามแก่เสื้อผ้าแบรนด์เนมของตนเองที่จะซื้อไปในราคาสูง แต่ในปัจจุบัน โรงงานทอผ้าไทยส่วนใหญ่ยังเป็นโรงงาน

ขนาดกลางและเล็กที่ใช้ประสบการณ์ที่ชำนาญในการกำหนดลายผ้า ขาดความรู้ในการออกแบบ ลวดลายผ้า ทั้งต้องผลิตผ้าเพื่อจำหน่ายจริง ยังไม่กล้าลงทุนที่จะซื้อหนังสือตัวอย่างจากประเทศ เพราะไม่คุ้มกับการลงทุนที่เหมือนกับ โรงงานใหญ่บาง โรงที่ดำเนินการได้ โครงการนี้ได้รับการ สนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งออกแบบตัวอย่างผ้า 80 ลาย ในคู่มือ เพื่อให้ลูกค้าสามารถมองเห็นและจับต้องลายทอผ้าได้โดยไม่ต้องใช้จินตนาการหรือดูแค่แบบร่างใน กระดาษเหมือนกัน ผู้ผลิตรายใดต้องการรายเพิ่มหรืออยากทดลองตัดแปลงลวดลายให้เข้ากับแฟชั่น ก็ทำได้ไม่ยาก โดยคู่มือตัวอย่างวิธีการกำหนดลายจากคู่มือนี้เท่านั้น ผู้วิจัยได้เริ่มต้น โดยออกแบบและ ตัดแปลงลายผ้าที่มีอยู่เดิมจากตัวอย่างลายผ้าจากนิตยสารทั้งในและต่างประเทศ มากำหนดเป็น ตัวเลขและกราฟเพื่อให้สะดวกในการกำหนดลวดลายในเครื่องทอแบบเลียนแบบ ที่ใช้ในโรงงาน ทอผ้าทั่วไปเมื่อผู้ผลิตต้องการผลิตเพียงป้อนข้อมูลไปในเครื่องมือก็จะได้ผ้าทอลายนั้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ช่างคิดตั้งเครื่องทอไม่ทราบว่า เครื่องมือของคนทอลายอื่นๆ ได้อีกนับร้อยลาย คู่มือ ดังกล่าวนี้สามารถกำหนดเป็นตัวเลขอย่างง่ายๆ จึงสามารถผลิตได้ทันใจทั้งลูกค้าและผู้ผลิต โดยไม่ ต้องเสียค่าใช้จ่ายและเสียเวลาผลิตผ้าตัวอย่างเหมือนเดิม ลวดลายผ้าทั้ง 80 ลายนี้ คณะวิจัยฯ ผลิต เพื่อแจกจ่ายให้แก่โรงงานและผู้สนใจ เมื่อมีผู้นำไปปฏิบัติก็ระบุว่าเป็นง่าย ปัญหาความรู้เรื่องการ ออกแบบลายทอหมดไป สามารถทอผ้าที่มีมูลค่าสูงได้ และสามารถพัฒนาได้เร็วขึ้น (ฐานเศรษฐกิจ ฉบับวันอาทิตย์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 1595, 27-30 พฤษภาคม 2544 หน้า 56)

ผ้าทอพื้นบ้าน

ผ้าทอพื้นบ้านเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งมีรูปแบบที่สวยงาม มีเอกลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นงานด้านศิลปะ การทอที่ปราณีตละเอียดอ่อนที่สะท้อนถึงความเป็นมา ความสัมพันธ์และวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มในท้องถิ่นที่เราสามารถเรียนรู้ และเข้าใจได้ (บุศราคำ เรือง โกสม, 2544, หน้า 87)

ผ้าทอ โบราณของไทยส่วนใหญ่ทำจากฝ้ายและไหม ผ้าไหมต้องผ่านกรรมวิธีที่ทำให้ ผ้ามีน้ำหนักมากขึ้น โยไหมจึงขาดความแข็งแรง ผ้าไหม โบราณจึงขำรด ฉีกขาด เส้นใย ผุ เปื่อย (โครงการสงวนรักษา, 2532, หน้า 54-701)

ประเภทของผ้าไหมที่มีชื่อเสียง ได้แก่ 1) ผ้างก เป็นผ้าทอในตัวโดยมัดหมี่และควัก เส้นด้ายขึ้น เพื่อให้สอดด้ายพุ่งเข้าไปให้เกิดลวดลาย 2) ผ่าขิด เป็นผ้าทอที่ทอในตัว 3) ผ่าลาย น้ำไหล เป็นผ้าทอทอในตัวโดยการทอลายขัดและจังหวะของสายพุ่งเหมือนสายน้ำ 4) ผ่าลาย ล้วงหรือซิ่นล้วง ทอด้วยวิธีล้วงด้วยมือเป็นลวดลายโดยทอด้วยฝ้าย 5) ผ่ายก เป็นผ้าทอที่ทอใน ตัวโดยใช้เส้นพุ่งพิเศษเป็นไหม คั้นเชิงคั้นทอง 6) ข้ามุก เป็นผ้าทอทอในตัวโดยใช้เส้นลายในตัว

โดยใช้เส้นยืนพิเศษเพิ่มบนที่ 7) ผ้าเกาะยอ เป็นผ้าทอยกดอกมีลวดลาย เช่น ลายดอกราชวัตรเล็ก ลายดอกราชวัตรใหญ่ ลายดอกจิก ลายห้าหนี่ง ลายคชกริช ฯลฯ 8) ผ้าทอมัดหมี่ มีลวดลายละเอียด ประณีต ผ้าไหม เน้นสีล้วนมากกว่าผ้าฝ้าย บางแห่งใช้การทอสลักกับลายขีดเพื่อเพิ่มความงาม บางแห่งมีลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากเขมร เช่น ลายพระตะบอง ลายสัตว์ต่างๆ ที่สวยงามเป็น หมี่ซ้อน และผ้ามัดหมี่ประยุกต์ที่ออกแบบด้วยคอมพิวเตอร์ของคุณศศิวรรณ คำรังศิริ 9) ผ้าลับแล นิยมทอเป็นชิ้นคอกกลม เช่น ลายมุก ลายเลขาคณิต ลายเครือเถาว์ ลายดอกไม้ 10) ผ้าหาดเสี้ยว เป็นผ้าทอของไทยพวน ผู้มุ่งนิยมทอลายขวาง ดินจกมีหลากหลายสีตัดกัน โดยยึดตามธรรมชาติ 11) ผ้าแพรวาเป็นผ้าไหมเฉียงไหล่ สตรีชาวภูไทยจะทอไว้ใช้ตามประเพณีคนละผืนเดียว และเพื่ินี้ กำลังถูกกลบเลือน 12) ผ้าทอพุมเรียง ใช้ผ้าไหมผสมฝ้าย ทอเป็นลายราชวัตร ลายโคม ลายดอกพิกุล ลายสมุท(บุศราคัม เรือง โกสุม, 2544, หน้า 91-93)

ลวดลายของผ้าทอ

ลวดลายสีสิ้นของผ้าทอสะท้อนถึง 1) เอกลักษณะเฉพาะเผ่าพันธุ์ของคนไทย 2) ลักษณะการใช้งานในชีวิตประจำวันและงานพิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆ 3) ความสัมพันธ์กับ วัฒนธรรมดั้งเดิมเช่น ผ้าหางกระรอกของโคราช 4) สะท้อนถึงโลกทัศน์ เช่น ลวดลายนาถ แสดงถึง สัญลักษณ์ของน้ำและความอุดมสมบูรณ์ ลวดลายที่สลักซับซ้อนของผ้าขิดที่ใช้ในการคลุมโรงศพ แสดงถึงเกียรติยศและการเสียดสี (บุศราคัม เรือง โกสุม, 2544, หน้า 96-97)

ตัวอย่างของการประยุกต์และประสาน ผ้ามัดหมี่ของอดีตและปัจจุบันให้มารวมตัวกัน อยู่อย่างลงตัวลงบนผืนผ้าของร้านชบาบาติก ณ มิ่งเมือง ดีโอล์สยามพลาซ่า ชั้น 3 ห้อง E 312 ถนน ตรีเพชร แขวงบูรพาภิรมณ์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ โดยการออกแบบด้วยคอมพิวเตอร์ของคุณศศิวรรณ คำรังศิริ เป็นลายที่เรียกว่าหมี่ซ้อน เป็นการประยุกต์และประสานอดีตกับปัจจุบันให้มาผสมผสานกลมกลืนบนผืนผ้าเพื่อให้การทอผ้าฝีมือชาวบ้านเป็นที่ยอมรับในวงกว้างและสืบทอดต่อไป อย่างต่อเนื่อง การนำเอาความงดงามดั้งเดิมมาประยุกต์นั้นทำให้ลวดลายของผ้าไหมมัดหมี่ของร้านนี้พิเศษแตกต่างจากแนวเดิม คือมีลวดลายทั้งตามแนวขวาง และแนวนอน ของผ้าประสานกัน ซึ่งเดิมลวดลายเดิมเป็นลวดลายจากความเหลือล้นล้ำของรอยสีที่ซึมผ่าน เมื่อทอเป็นผืนผ้าเพราะเป็นการมัดข้อมเฉพาะเส้นพุ่งด้ายเท่านั้น ลวดลายเดิมจึงมีแต่เพียงตามแนวขวางของผืนผ้าเท่านั้น เป็นแรงบันดาลใจที่คุณศศิวรรณ ได้ไปเห็นรูปแบบการทอผ้าแบบที่ญี่ปุ่น และได้รับคำแนะนำจาก ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าไทย (นิตยา เชนะกุล) ซึ่งออกแบบลวดลายบนกระดาษที่ผ่านคอมพิวเตอร์ จากความรู้ความเข้าใจในเรื่องของผ้าไทยที่มีประสบการณ์เพราะมาสร้างงานให้ชาวบ้านภาคอีสาน ได้สืบทอดต่อไปเป็นการทำให้ผู้สนใจผ้าไทยมากขึ้น (อนุสาร อสท, 12 กรกฎาคม 2540, หน้า 86-87)

การพัฒนาการทอผ้าในประเทศไทย

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา การเข้าเฝ้ากษัตริย์ให้เปลี่ยนแปลงจากการนุ่งผ้า สวมฝักตามลำดับขมาเป็นนุ่งผ้าสีม่วงเข้มแทนและสวมเสื้อตามโอกาส ความนิยมเริ่มสวมเสื้อตาม ตะวันตกมากขึ้น ทำให้เกิดอุตสาหกรรมการทอผ้าขึ้นในราชสำนัก มีการตั้งหูกทอผ้าพื้นบ้านแล้ว ขยายเป็น 4 หูก และมีกองทอ มีการริเริ่มทอแบบที่กระตุกโดยผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่น มีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมในพระราชวัง ในสมัยรัชกาลที่ 8 ผ้าไหมยังคงได้รับความนิยมแต่เป็นแบบเรียบง่ายขึ้น ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน สมเด็จพระบรมราชินีนาถฯ ทรงสนับสนุนให้มีการทอผ้าพื้นเมืองอย่างจริงจัง และทรงเป็นผู้นำในการใช้ผ้าพื้นเมืองเป็นฉลองพระองค์ฯ ณะประทับในประเทศและ ต่างประเทศ ทำให้ผ้าทอพื้นเมืองไทยฟื้นคืนชีพและเติบโตอย่างรวดเร็ว (สุมาลย์ โทมัส, 2537) หน้า 197 - 199)

ผ้าพิมพ์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นผ้าสั่งนำเข้าจากอินเดียมี 4 กลุ่ม 1) ผ้าทองแดง 2) ผ้าทองลาย 3) ผ้าทองลายมีเชิงแถบ 4) ผ้าทองลายมีกราบชั้นเดียวไม่มีเชิงเอกรชน ได้มีการสร้าง โรงงานประณีตอุตสาหกรรมพิมพ์ผ้าลาย เช่น ลายประจำยาม ลายพุ่มบัววิมลฯ ลายก้านแย่ง ลายพิภพ ฯลฯ และบางลายมีโรงงานที่จำเภอหัวหิน ผลิตผ้าลายไทยคือลายโขมพัตร์ ต่อมาสิ่งทอจากต่างประเทศก็มีรูปแบบหลากหลายมากขึ้น (ทีมงานวาไรตี้, เติลินิวส์, 1 ก.พ. 2544, หน้า 6)

การทอผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าหางกระรอก ผ้าลายจิด ผ้ายกดอก ผ้ายกทองฝีมือของคนไทย ที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน แต่เมื่อยุคของเครื่องจักรสมัยใหม่เข้ามาหนุ่มสาวสมัยใหม่ก็ลืมเลือน งานฝีมือโบราณจนแทบหาผู้สืบทอดไม่ได้ จวบจนสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถฯ เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรภาคอีสานในปี พ.ศ. 2513 จึงโปรดเกล้าฯ ให้หยิบยกเอาหัตถกรรมโบราณอันสวยงาม เหล่านี้มาเป็นอาชีพเสริมเพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น ทั้งทรงเป็นผู้นำในการใช้ผ้าไหมที่ทอด้วย ฝีมือคนแทบทุกชนิด ผ้าไหมจึงกลับมาสู่ความนิยมของคนไทยและงานฝีมือนี้ได้รับการสืบทอดต่อ จนได้รับความนิยมแพร่หลายในโลก การทอผ้าฝ้ายก็เหมือนกันเป็นงานที่รู้จักดีแต่โบราณและมีชื่อเสียงในหลายท้องถิ่น แต่กำลังจะสูญหายไปจากความนิยม โดยมีผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรเข้ามา แทนสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้อนุรักษ์การทอผ้าฝ้ายไว้โดยการทอ ด้วยกักระทบแบบของเก่าต่อไป เป็นสิ่งที่คนไทยทุกคนได้ปราบปลื้มปิติที่ได้เห็นงานศิลป หัตถกรรมไทยโบราณที่ร่วงโรยไปตามกาลเวลาได้พลิกฟื้นคืนชีพ เกิดงานชิ้นงานงดงามฝีมือครูขึ้น อีกครั้งหนึ่งในยุคสมัยนี้ (ราตี บุรุษรัตนพันธุ์, 2541, หน้า 47-50)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาระดับปริญญาตรีของเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ครั้งนี้ ได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) เพื่อศึกษาบริบทของกลุ่มทอผ้า ความเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กลุ่มผู้วิจัยได้ใช้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาได้แก่ กลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ในอำเภอบ้านไร่ จำนวน 17 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านไร่
2. กลุ่มทอผ้าเทศบาลบ้านไร่ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านไร่
3. กลุ่มทอผ้าแม่บ้านเกษตรบ้านหนองปรือ หมู่ 8 ตำบลบ้านไร่
4. กลุ่มทอผ้าบ้านาง หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่
5. กลุ่มอนุรักษ์ผ้าทอไทย หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่
6. กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน หมู่ 3 ตำบลทัพหลวง
7. กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนา หมู่ 6 ตำบลทัพหลวง
8. กลุ่มทอผ้าบ้านเนินศิรี หมู่ 10 ตำบลทัพหลวง
9. กลุ่มทอผ้าบ้านภูจวง หมู่ 14 ตำบลทัพหลวง
10. กลุ่มทอผ้าทัพหลวง หมู่ 1 ตำบลทัพหลวง
11. กลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้ายจำกัด หมู่ 6 ตำบลทัพหลวง
12. กลุ่มทอผ้าบ้านบึง หมู่ 1 ตำบลบ้านบึง
13. กลุ่มทอผ้าบ้านดาโพ หมู่ 3 ตำบลห้วยแห้ง
14. กลุ่มทอผ้าบ้านผาทั่ง หมู่ 2 ตำบลห้วยแห้ง
15. กลุ่มทอผ้าบ้านหนองสองห้อง หมู่ 2 ตำบลหนองจอก
16. กลุ่มทอผ้าด้วยกี่กระตุกหมู่ 2 ตำบลหนองบ่มกล้วย
17. กลุ่มทอผ้าบ้านหนองแกเชียงราช

ทั้งนี้ มีกลุ่มเป้าหมายที่ผู้ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 3 กลุ่ม คือ ผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านทั้ง 17 กลุ่มดังกล่าว ซึ่งมีจำนวนประมาณ 70-80 คน

2. การสุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ตัวอย่างที่คัดเลือกมาเพื่อใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) คือการสุ่มตัวอย่างโดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สนใจศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

3. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องรวบรวมไว้แล้วจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ พิบูลสงคราม (พิษณุโลก) ร้านหนังสือต่าง ๆ หนังสือ บทความต่าง ๆ ที่ได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ รวมทั้งเอกสารจากองค์การบริหารส่วนตำบลต่าง ๆ ในเขตอำเภอบ้านไร่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงเอกสารมือสองที่ได้มีการรวบรวมข้อมูลไว้

3.2 การสัมภาษณ์ (Interview) โดยสัมภาษณ์จากผู้รู้ในชุมชน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยจะต้องเลือกบุคคลตัวอย่างขึ้นมาจำนวนหนึ่งซึ่งมีคุณลักษณะตามต้องการ ซึ่งประเด็นคำถามจะมี 2 ตอนคือ ตอนที่ 1 จะเป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบริบททั่วไปของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน โดยมีประเด็นสัมภาษณ์ คือ ประวัติความเป็นมา การบริหารจัดการ ด้านการพัฒนา กลุ่ม ด้านการจัดการการเงิน ด้านการจัดการการผลิต ด้านการจัดการการตลาด ตอนที่ 2 จะเป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ การติดต่อประสานงานกันระหว่างกลุ่ม การอบรม สัมมนา ดูงานร่วมกัน การเข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน และความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

3.3 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) เป็นการสังเกตการณ์ โดยผู้วิจัยไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการวิจัย แต่มีโอกาสร่วมในกิจกรรมการวิจัยในฐานะผู้สังเกตการณ์เท่านั้น เพื่อเป็นการศึกษาบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนพูดคุยของกลุ่มคน

3.4 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับบุคคล เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการที่สำคัญมากซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทุกสถานที่ที่มีโอกาสหรือขาดโอกาสก็ตามซึ่งอาจจำเป็นต้องสร้างโอกาสให้กับตนเองมากยิ่งขึ้น โดยมีเทคนิคหรือทักษะที่สำคัญคล้ายกับการประชุมกลุ่มย่อยเป็นพื้นฐาน ซึ่งในปัจจุบันมีการใช้เทคโนโลยีสื่อสารมากขึ้น เช่น การพูดคุยกัน

ทางโทรศัพท์ ซึ่งมีความเหมาะสมกับบางชุมชนหรือบางพื้นที่เท่านั้น เป็นการสนทนาร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เช่น องค์กรหรือผู้สนับสนุนชาวบ้านทั่ว ๆ ไป กลุ่มเพื่อน และครู อาจารย์ เพื่อเป็นการประเมินสถานการณ์ความเป็นจริงปัจจุบัน และการประเมินเพื่อสรุปปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการวิจัย โดยผ่านบุคคลดังกล่าวเพื่อที่จะชี้ให้เห็นแนวความคิดและวิธีการของการวิจัย และการพัฒนาบางอย่าง ซึ่งจะช่วยให้การมองภาพทิศทางและแผนงานในอนาคตที่ชัดเจนและกว้างมากขึ้น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับบุคคลนี้ มีความสำคัญมากในการค้นหาข้อเท็จจริงที่บุคคลไม่สามารถหาค้นคว้าได้ในกรณีผู้เข้าร่วมมีจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากบุคคลหรือกลุ่มคนในชุมชน และกลุ่มคนที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัยว่ามีความเห็นที่มีความเหมือนหรือความต่างและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่กระบวนการดำเนินงานต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้ทำควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ที่ผู้วิจัยอยู่ในสนามโดยการจดบันทึกแล้วทำการวิเคราะห์หลังจากที่ได้ข้อมูลมาแต่ละครั้ง ทั้งนี้เพื่อดูว่าข้อมูลนั้นสนับสนุนหรือไม่สนับสนุน พร้อมทั้งมีการตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียดสม่ำเสมอ และทำการตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาถึงเวลา สถานที่และบุคคล ซึ่งหมายถึงกรณีที่เวลาและบุคคลในการให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนกันหรือไม่ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบเชิงพรรณนา (Description Analytical)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาเรื่อง “บริบทพื้นฐานของเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในเขตอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี” ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสุ่มตัวอย่าง ทั้งผู้ที่มีความรู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยตรงกับเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่ม และสมาชิกของเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ผู้วิจัยได้แยกประเด็นการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. บริบทของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน
2. บริบทของความเป็นเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีการตามขั้นตอนการวิจัยดังกล่าว โดยพิจารณาจากประวัติความเป็นมาของการรวมตัวเป็นกลุ่มและการพัฒนาสู่ความเป็นเครือข่ายตามองค์ประกอบ ดังนี้

1. บริบทของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน

1.1 กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านไร่ จากการสัมภาษณ์และสังเกต น.ส.สมบัติ ยอดสง่า ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาของกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านไร่

ผ้าทอลายโบราณกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ในสมัยโบราณจะมีการทอผ้าไว้ใช้สอยส่วนตัวและใช้ในครัวเรือน ต่อมาได้มีการพัฒนาลวดลายสีสันทันให้มีความสวยงามยิ่งขึ้น ผ้าทอลายโบราณของกลุ่มได้รับมรดกตกทอดมาจาก “ลาวกา” “ลาวเวียง” ซึ่งเดิมทีบรรพบุรุษได้อพยพมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อ 200 – 300 ปีก่อน มาตั้งรกรากกระจัดกระจายไปตามหมู่บ้านต่างๆ ปัจจุบันมีชนชาติ “ลาวครั่ง” “ลาวกา” “ลาวเวียง” มาอาศัยอยู่ในอำเภอบ้านไร่

ในอดีตจนถึงปัจจุบัน “ลาวครั่ง” “ลาวกา” “ลาวเวียง” จะทอผ้าชิ้นหรือผ้าไหมไว้นุ่งเองโดยใช้ผ้าชิ้นฝ้ายนุ่งไปทำงานและผ้าชิ้นไหมจะทอเพื่อทำงานบุญงานแต่ง หรืองานมงคลต่าง ๆ โดยเฉพาะเจ้าสาวจะต้องทอผ้าปู ผ้าห่ม หมอน ปลอกหมอน ผ้าขาวม้า เพื่อไปรับไหว้คนเฒ่าคนแก่เวลาแต่งงาน

ผ้าชิ้น “ลาวครั่ง” “ลาวกา” “ลาวเวียง” มีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร คือ ผ้าชิ้นจะมี 3 ส่วน ซึ่งเปรียบเทียบกับอวัยวะของคนเรา คือ มีหัวชิ้น ตัวชิ้น และตีนชิ้น ส่วนของ

หัวซิ่นและตัวซิ่นจะเป็นสีอะไรก็ได้แต่ตีนซิ่นจะเป็นสีแดง หมายถึงชีวิตที่ยืนอยู่นาน ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลง คือ ไม่มีส่วนหัวและส่วนตีนซึ่งจะต้องเป็นสีแดงกับตัวซิ่น สำหรับผ้าซิ่นของคน “ลาวครึ่ง” “ลาวกา” “ลาวเวียง” ของบ้านไร่ที่ทอจากผ้าไหมและผ้าฝ้ายจะนำมาย้อมสีแดง – ดำ – เขียวสด – แสด – ขาว – สีเหลืองสด ลวดลายสีจะตัดกันเป็นเด่นชัด นอกจากนี้ยังนำวัตถุดิบจากรอบตัว คือ ดอกไม้ ใบไม้ เปลือกไม้ มาทำให้เกิดสีต่างๆ เช่น สีเขียว สีม่วง สีชมพู สีเทา สีน้ำตาล อีกทั้งยังได้กำหนดความหมายของแต่ละสีด้วย เช่น สีขาว หมายถึง ความสว่างของท้องฟ้า สีดำ หมายถึง ความมืด สีเขียว หมายถึง ป่าไม้ ใบไม้ ส่วนลายของผ้าก็จะจินตนาการจากสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวเช่นกัน คือ ดอกไม้ ดาวบนท้องฟ้า สิ่งปลูกสร้าง สัตว์ต่างๆ อันเป็นการแสดงถึงความเป็นธรรมชาติที่อ่อนช้อย และความงดงามอย่างมาก

การที่เราจะทอผ้าซิ่นฝ้ายเราจะต้องใช้จิตวิญญาณในการทอเป็นอย่างมาก และเราก็รักมันมากจนบางครั้งเราก็ไม่อยากที่จะขายผ้าทอเพราะเรามีความรักและผูกพันกับผ้าทอทุก ๆ อย่างที่เราทำทุกขั้นตอนเราใช้มือในการทอผ้าขึ้นมา และต้องใช้เวลามาก คือ 1 ผืนต้องใช้ความปรารถนาอย่างมาก ทุกครั้งและทุกขั้นตอนกว่าจะได้ผ้าแต่ละผืน กว่าจะได้ไหมหรือฝ้ายแต่ละเส้น สีที่ทำถ้าทำมาจากธรรมชาติเราจะต้องใช้เวลา และสีก็จะไม่เหมือนกัน แต่ก็จะคล้าย ๆ กันเท่านั้น แต่ถ้าเป็นสีเคมีจะกำหนดสีได้ง่ายและเหมือนกันประหยัดเวลามาก แต่ส่วนมากจะนิยมสีที่ได้จากธรรมชาติ และมีราคาแพง และสวยงาม ผ้าแต่ละซิ่นจะต้องสั่งก่อนล่วงหน้าเป็นเดือน ๆ กว่าจะได้ การจัดตั้งกลุ่มแรก ๆ กลุ่มผ้าทอพื้นบ้าน ก็มีการทำกันตามบ้านของตนเอง และได้มีการจัดประกวดผ้าทอขึ้น ซึ่งกลุ่มผ้าทอพื้นบ้านก็ได้ส่งประกวดในนามของหมู่บ้านและได้รางวัลชนะเลิศ ใน พ.ศ. 2535 ต่อมาทางจังหวัดอุทัยธานี ได้เล็งเห็นความสำคัญก็ได้ให้มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2536 โดยรวมสมาชิกในหมู่บ้านไร่ หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี จำนวนสมาชิกในครั้งแรกมี 9 คน คือ นางสาวสมบัติ ยอดสง่า ประธานกลุ่มผ้าทอพื้นบ้านและเป็นผู้ริเริ่มการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านขึ้น แต่ในระยะแรกๆ ไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ต่อมา พ.ศ. 2539 ก็ได้เกิดน้ำท่วมหมู่บ้านทำให้อุปกรณ์การทอผ้าได้ลอยไปกับน้ำเหลือเพียงแต่ฝ้าย 2,000 – 3,000 ผืนเท่านั้น ต่อมาก็ได้ สส.นภค พลเสน เข้ามาช่วยทางด้านเงินทุนเป็นจำนวน 25,000 บาท และใช้เงินมาถึงปัจจุบัน นางทองใบ ยอดสง่า , รองประธานกลุ่ม , นางประครอง ทิพย์รัตน์ , นางสำราญ อินทอง , นางทองหล่อ สังห์รัมย์ , นางประกอบ อินทนิล , นางอุบล โนโชค , นางบัวไล แก้วเพชร , นางโสพิศ ศรียา

2) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

ในการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่ โดยการนำของนางสาวสมบัติ ยอดสง่า นั้นกลุ่มได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารจัดการกลุ่มร่วมกัน โดยใช้งบประมาณส่วนตัวในการบริหารงาน และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน เพื่อนำมาดำเนินงานภายในกลุ่ม ปัจจุบันมีสมาชิก 15 คน

บทบาทผ้าทอของกลุ่มจะมีในลักษณะของการออกงานนิทรรศการในงานกาชาด และงานนิทรรศการชิงอำเภอที่ทางอำเภอแจ้งให้ไปร่วมงาน ในด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน กลุ่มจะทำในลักษณะของการรับจ้างทอผ้า (ออร์เดอร์) เมื่อมีผู้สั่งซื้อก็จะผลิตตามที่สั่ง หรือส่งสินค้าไปฝากขายที่กลุ่มทอผ้าบ้านผาทั่งซึ่งเป็นศูนย์ทอผ้าและที่จำหน่ายผ้าทอพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงของอำเภอบ้านไร่

3) ด้านการจัดการการเงิน

งบประมาณที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นงบประมาณส่วนตัว และได้รับงบประมาณจากภาคเอกชน

4) ด้านการจัดการการผลิต

วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าจะมีทั้งการใช้สีธรรมชาติและสีเคมี และมีทั้งที่ทำได้จากชุมชนและซื้อตามท้องตลาด ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจะมีในลักษณะผ้าถุงตีนจก ผ้าขาวม้า ในการออกแบบลวดลายนางสาวสมบัติ ยอดสง่า จะเป็นคนออกแบบให้ทั้งหมด เนื่องจากได้เข้ารับการอบรมและศึกษาดูงาน หรือได้ออกนิทรรศการแล้วนำมาปรับปรุงผลงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพผ้าทอของกลุ่ม โดยในด้านลักษณะการผลิตกลุ่มจะมีการติดต่อประสานงานกับกลุ่มทอผ้าตำบลทัพหลวงในการออกร้านขายผลิตภัณฑ์ และการปรึกษากันกับกลุ่มทัพหลวงเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มปัจจุบัน

5) ด้านการจัดการการตลาด

ในการจัดการการตลาดของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่นั้นกลุ่มได้มีการส่งสินค้าไปขายร่วมกับเครือข่ายกลุ่มทอผ้าตำบลทัพหลวง และมีการติดต่อประสานงานทางการตลาดกับกลุ่มทอผ้าบ้านผาทั่งในการส่งสินค้าขายร่วมกัน ลักษณะของลวดลายส่วนใหญ่จะเป็นลายโบราณ ปัญหาอุปสรรคของกลุ่มในปัจจุบันก็คือการขาดคนที่ชำนาญในการทอผ้าพื้นบ้าน

6) ด้านสถานภาพของความเป็นเครือข่าย

กลุ่มเคยได้รับการอบรม สัมมนา ดูงานร่วมกับกลุ่มอื่นในอำเภอบ้านไร่ และกลุ่มยังได้เข้าร่วมกับกลุ่มทอผ้าตำบลทัพหลวงในการจัดตั้งเครือข่ายกลุ่มทอผ้า เพื่อเสริมสร้าง

ความเข้มแข็งของกลุ่มด้วย อีกทั้งประธานกลุ่มคือ นางสาวสมบัติ ยอดสง่า ยังได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในเครือข่ายกลุ่มทอผ้า ตำบลทัพหลวงด้วย จึงทำให้กระบวนการทำงานของกลุ่มเป็นไปในลักษณะของกลุ่มเครือข่ายทัพหลวง มีปัญหาในเรื่องอะไรก็จะปรึกษากับเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหา รวมทั้งแก้ไขปัญหาในเรื่องของการผลิตให้ได้มาตรฐาน การย้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของเครือข่าย

1.2 กลุ่มทอผ้าเทศบาลบ้านไร่ หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่ จากการสัมภาษณ์และสังเกตนางธิดา รณหงษา ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

เกิดจากแนวความคิดของนายกเทศมนตรี สุวรรณ รณหงษา ที่ได้สังเกตเห็นว่ากลุ่มแม่บ้านที่อยู่ในเขตเทศบาลบ้านไร่ ส่วนมากแล้วประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีรายได้น้อยและส่วนใหญ่ยังยากจน ประกอบกับได้เห็นประชาชนในพื้นที่ที่มีความสามารถในการทอผ้าพื้นเมืองมีความสวยงามและมีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของตนเองจึงเกิดแนวความคิดและแรงบันดาลใจในการรวบรวมผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทอผ้า จัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเมื่อ ปี 2546 โดยจัดตั้งกลุ่มขึ้น โดยใช้พื้นที่ของเทศบาลในการทอผ้า ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม 7-8 คน ซึ่งในระยะแรกใช้กี่ทอมือแบบโบราณ ต่อมาได้เปลี่ยนมาใช้กี่กระตุก โดยมีการประยุกต์ลวดลายแบบเก่ากับลวดลายที่เป็นความต้องการของตลาด เส้นผ้าที่ใช้เน้นใช้นั้นใช้เส้นฝ้ายประดิษฐ์ โดยทางเทศบาลเป็นผู้จัดหาให้ทั้งหมด

กลุ่มทอผ้าเทศบาลบ้านไร่มีนโยบายในการสร้างรายได้กับสมาชิกกลุ่มอย่างยั่งยืน โดยการจัดการอบรม การทำลวดลายและการใช้กี่กระตุก ตลอดจนใช้จุดแข็งเกี่ยวกับการบริหารโดยตรงของท้องถิ่น จัดตั้งศูนย์จำหน่ายของเทศบาลเอง และการจัดการเกี่ยวกับงบประมาณทางเทศบาลจะเป็นผู้จัดจำหน่ายและจัดหาสถานที่ ตลอดจนงบประมาณที่ใช้ในการทอทั้งหมด โดยรายได้ที่ทางกลุ่มได้รับนั้นจะออกมาในรูปค่าจ้างที่แน่นอนในแต่ละวัน

สิ่งที่ทางกลุ่มจะต้องดำเนินการต่อไปคือ การสืบหอดมรดกเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดกันต่อไปตลอดจนการพัฒนาแบบและลวดลายให้เป็นที่ต้องการของตลาด

ตลอดจนการพัฒนาในการกำหนดมาตรฐานในการทอ ตลอดจนการบรรจุภัณฑ์ให้เป็นที่น่าสนใจมีความคงทนและเป็นที่แพร่หลายไปยังพื้นที่ต่างๆ ภายนอกกลุ่ม

1.3 กลุ่มทอผ้าแม่บ้านเกษตรบ้านหนองปรือ หมู่ 8 ตำบลบ้านไร่ จากการสัมภาษณ์ และสังเกตนางเข็มทอง บุตรเขียว ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางเข็มทอง บุตรเขียว ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรบ้านหนองปรือ (เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2549) นางเข็มทอง บุตรเขียวได้เล่าว่า การทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านเกษตรบ้านหนองปรือเกิดมานานแล้วตั้งแต่สมัยโบราณคล้ายกับกลุ่มทอผ้าอื่นๆของตำบลบ้านไร่ แล้วสืบทอดกันมาจากรุ่น โดยแม่จะถ่ายทอดให้ลูก และลูกจะสืบทอดกันมาเพื่ออนุรักษ์ไว้ไม่ให้หายไปจากบ้านหนองปรือ การทอผ้าในสมัยก่อนเป็นการทอเพื่อใช้กันเองในหมู่บ้านเป็นหลัก ต่อมาเมื่อมีการทอแพร่หลายมากขึ้น แต่ต่างคนต่างทำ ทำให้คุณภาพที่ใช้จึงไม่เป็นมาตรฐาน จึงมีการรวมกลุ่มกันระหว่างคนในหมู่บ้านที่มีความรู้ความชำนาญในการทอผ้าและการคิดลวดลายจะกำหนดลวดลายกันเอง และคิดขึ้นมาใหม่ตามแบบจินตนาการ หรือตามสภาพแวดล้อมทั่วไปที่พบเห็น แต่ยังคงอนุรักษ์ลวดลายแบบดั้งเดิม ไม่ให้สูญหายไปจากหมู่บ้านหนองปรือ โดยการใช้อุปกรณ์แบบดั้งเดิม คือใช้ที่ทอมือเป็นหลัก เมื่อมีการรวมกลุ่มของกลุ่มทอผ้าและเกิดการจำหน่ายโดยมีสมาชิกในกลุ่มประมาณ 13 คน

แต่ในปัจจุบันงานทอผ้าที่ทำได้มีการประยุกต์ใช้วัสดุอุปกรณ์ โดยเส้นไหมที่ใช้เป็นเส้นไหมสำเร็จที่เรียกว่า เส้นไหมประดิษฐ์ โทเล และ ฝ้าย มาใช้ โดยวัสดุอุปกรณ์นั้นหาซื้อมาใช้ทั้งหมด โดยหาซื้อได้ในจังหวัดอุทัยธานี แต่ยกเว้นผ้าขาวม้า จะมีการย้อมสีเองจากสีธรรมชาติ การตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้นมานั้น มีวัตถุประสงค์ในการทอผ้าของกลุ่มบ้านหนองปรือ จะทำการทอผ้าหลังจากการว่างงาน จากการทำไร่ ทำสวน การทอผ้า จึงกลายเป็นอาชีพเสริมของชาวบ้าน เพื่อเสริมสร้างรายได้ สร้างความสามัคคีของประชาชนในหมู่บ้าน และยังเป็นการพบปะพูดคุยกัน หลังจากการว่างงาน หลังฤดูเก็บเกี่ยวจากการทำไร่ ทำสวน ของชาวบ้าน

การบริหารจัดการทางกลุ่มได้แจกจ่ายงานทอผ้าไปให้กลุ่มชาวบ้าน โดยการไปทอกันที่บ้านของสมาชิกแต่ละคน ส่วนอุปกรณ์การทอผ้าก็นำจากที่ศูนย์ทอผ้าไปใช้ก่อน เมื่อทำเสร็จแล้วก็นำมาเก็บรวบรวมคัดสรร เพื่อจัดจำหน่ายที่ศูนย์ เมื่อจำหน่ายได้ก็จะแบ่งและหักส่วนที่เป็นต้นทุน ที่ศูนย์ซื้อวัสดุอุปกรณ์มาให้สมาชิกใช้ก่อน เมื่อจัดจำหน่ายได้เงินมา ก็จะแจกจ่ายคืนกลับสมาชิกหลังจากหักค่าใช้จ่ายในส่วนต่างๆแล้วตามกฎระเบียบของที่ทางกลุ่มกำหนด

ส่วนลวดลายที่จัดทำนั้น ทางกลุ่มจะมีความถนัดในการทำลายแบบลวดลายไทยใส่ดอกพิกุล ลายน้ำไหล ฝ้ายฝายทอมือ ซึ่งได้รับรางวัล สามดาวจากการประกวดผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

1.4 กลุ่มทอผ้าป่านาง หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่ จากการสัมภาษณ์และสังเกตป่านาง ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

ข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ป่านาง เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2549
เล่าว่า กลุ่มทอผ้าป่านางมีประวัติความเป็นมาและแหล่งที่มาเหมือนกับกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอ
บ้านไร่ สมาชิกของกลุ่มจะอยู่ทั่วไปและอยู่ในลักษณะการจ้างแรงงานทอผ้าและจ่ายเป็นค่าแรงงาน
ในการทอ ลักษณะของกลุ่มทอผ้าป่านางจะเป็นในลักษณะของการจัดจำหน่ายด้านการตลาด
สถานภาพของความเป็นกลุ่มยังไม่ค่อยชัดเจน ไม่มีการปันผล แต่มีการรวมกลุ่มทอผ้าในลักษณะ
ผลิตสินค้าตามคำสั่งของลูกค้า ในการออกแบบลวดลายป่านางจะเป็นผู้ออกแบบลวดลายเอง

1.5 กลุ่มอนุรักษ์ผ้าทอไทย หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่ จากการสัมภาษณ์และสังเกต นางอารีรัตน์ กิจเจริญพันธ์ุ ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

ข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์นางอารีรัตน์ กิจเจริญพันธ์ุ (เมื่อวันที่
28 มกราคม 2549) เล่าว่า การทอผ้าของกลุ่มอนุรักษ์ผ้าทอไทย มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัย
โบราณเหมือนกับกลุ่มทอผ้าในตำบลบ้านไร่ ลักษณะการทอผ้าเป็นแบบกี่โบราณ สมาชิกกลุ่ม
ประมาณ 20 คน การทอผ้าจะทอที่บ้านและส่งฝากขายที่ศูนย์ การทอจะอยู่ในลักษณะของการจ้าง
แรงงานในการทอฝืน เมื่อมีหน่วยงานเข้ามาประสานงานก็จะเข้าร่วมจัดนิทรรศการรางวัลที่เคย
ได้รับเกี่ยวกับผ้าทอของกลุ่มจะเป็นผ้าทอมือลายตีนจก ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะทำในเวลาว่างจากการ
ทำเกษตรกรรม ไม่มีการปันผลจึงทำให้สถานภาพของกลุ่มเป็นการร่วมกันทอผ้าเพื่อทำการจำหน่าย
เท่านั้น

1.6 กลุ่มทอผ้าทพหมัน หมู่ 3 ตำบลทัพหลวง จากการสัมภาษณ์และสังเกต นางแคนทอง บุรี ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

หมู่บ้านทัพหมัน มีกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ชื่อว่า “กลุ่มทอผ้าทพหมัน” ซึ่งเป็น
หนึ่งในกลุ่มเครือข่ายของตำบลทัพหลวง จากการสัมภาษณ์แม่แคนทอง บุรี (เมื่อวันที่ 29 มกราคม
2549) ซึ่งเป็นประธานกลุ่มทอผ้า ได้กล่าวว่าตั้งกลุ่มทอผ้ามาได้ 2 ปี คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547
เป็นต้นมา โดยมีประธานการก่อตั้งกลุ่มทอผ้า คือ นางแคนทอง บุรี ซึ่งได้รับการเลือกจาก
สมาชิกภายในกลุ่มและเป็นประธานกลุ่มแม่บ้านของหมู่บ้าน ในการทอผ้านั้นก็ที่ใช้เป็นที่กระตุก

ใช้กระสวยพุ่งด้าย ซึ่งเป็นโครงการของศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน มีการรวมกลุ่มกันในลักษณะรับจ้างทอให้กับกลุ่มเครือข่าย หลังจากที่ทำทอของบ้านไร่ได้ออกไปจำหน่ายหลาย ๆ แห่งจึงได้รับการยกย่องว่าเป็น “ราชินีผ้าฝ้าย” ผ้าของจังหวัดอุทัยธานี จึงได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียง มีการจ้างกลุ่มผ้าทอที่อำเภอบ้านไร่ให้กับกลุ่มใหญ่ ๆ ที่ออกสู่ตลาดโดยตรง กลุ่มแม่บ้านแต่ละหมู่บ้านจึงคิดที่จะจัดตั้งกลุ่มผ้าทอของหมู่บ้านตนเอง มีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เข้ามาสนับสนุนในเรื่องของทุนและการทำกิจกรรมร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ โดยกลุ่มเครือข่าย ประกอบด้วยกลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน หมู่ 3 กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนา หมู่ 6 กลุ่มทอผ้าบ้านทัพคล้าย หมู่ 14 กลุ่มสตรีสหกรณ์ การเกษตรทัพคล้าย กลุ่มส่งเสริมอาชีพเนินศิรี กลุ่มสมบัติผ้าทอบ้านไร่ และกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นกลุ่มที่เพิ่มขึ้นมาใหม่แต่ยังไม่ได้เข้าโครงการ เป็นกลุ่มที่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม คือ ไหมอีรี (ไหมป่า) ซึ่งจะนำมาทดลองปลูก เช่นเดียวกับที่อุทัยธานี แต่กระบวนการของการทำเส้นไหมยาวกว่าไหมชนิดนี้จะเป็นเหมือนฝ้าย ซึ่งจะให้กินใบละหุ่งและใบมันสำปะหลัง ใบกระห่อน ใบปอสา แต่จะไม่กินใบหม่อนและปอสามากเพราะพืชพวกนี้จะเป็นเส้นใยเป็นความมาก ถ้านำมาฟอกก็จะมีลาวเยอะ ถ้าเป็นไหมธรรมชาติที่เราเลี้ยงทั่วไปจะฟอกด้วยผงซักฟอกธรรมดาจะไม่ออกแต่ไหมที่ทดลองเลี้ยงจะฟอกด้วยผงซักฟอกก็จะออก

การทอผ้าเพื่อจำหน่ายนั้น สวคล้ายของผ้าที่ทอมาจากแบบที่เครือข่ายนำมาให้ทอ โดยมีกลุ่มออกจำหน่ายผลิตภัณฑ์ 2 กลุ่ม กลุ่มผลิตภัณฑ์ 1 กลุ่ม ปัจจุบันมีกลุ่มจำหน่าย 3 กลุ่ม สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน มีจำนวนสมาชิก 12 คนประกอบด้วย นางแคนทอง บุรี ประธานกลุ่ม นางเพลาทอง คุ่มทวี รองประธาน นายสาคร คุ่มทวี เลขานุการ กรรมการ คือ นางสาวิน บุรี นางมานะ จันทิมิ นางลำหับ เผื่อผ่อง นางทองหา บาลนคร นางสร้อย อินทะมั่ง นางบุญมา รัตตะประทุม นางทองขัน กัญยา นางมะลิ กาภักดี และนางทองคำ หงส์คำ กลุ่มนี้ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของเครือข่ายกลุ่มทอผ้าทัพหลวงขึ้น โดยมีกรรมการเงินทุน สัจจะสะสมทรัพย์ มี 12 คน ประกอบด้วย นายนิทัศน์ ประธาน นายจำลอง รองประธาน นางสาวสมบัติ ประชาสัมพันธ์ นางมะลิลา ผู้ช่วยเหรัญญิก นางเพลาทอง กรรมการ นางอุพิน เหรัญญิก นางกัญญา ผู้ช่วยเลขา นางวาสนา สวัสดิการ นางบุญศรี ติดตามตรวจสอบ นางประดับ สวัสดิการ นางสุมาลี ติดตามตรวจสอบ นางจงรัก เลขานุการ

1.7 กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนา หมู่ 6 ตำบลทัพหลวง จากการสัมภาษณ์และสังเกตนางเนย จันทร ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

ป้าเนย จันทร ประธานกลุ่มทอผ้าทุ่งนา (ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2549) กล่าวว่าก่อนที่จะเกิดมีกลุ่มทอผ้าขึ้นนั้น ได้มีกลุ่มแม่บ้านขึ้นมาก่อน จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2538 เริ่มแรกมีสมาชิก จำนวน 20 คน มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งคือ ต้องการให้สมาชิกซึ่งเป็นแม่บ้านได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีการรวมกัน และทำกิจกรรมร่วมกัน ครั้งแรกนั้นรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมถนอมอาหาร มะขมเชื่อม และแปรรูปผลไม้ในหมู่บ้าน แต่ประสบปัญหาด้านการตลาดจึงมีการประชุมเพื่อปรับทิศทางของกลุ่ม โดยเริ่มนำอาภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การทอผ้าพื้นบ้านเข้ามา ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดบรรพบุรุษของชาวทุ่งนาชานาน สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเห็นความสำคัญของการทอผ้าที่มาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้นเพื่อเป็นการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และการอนุรักษ์การทอผ้าในสมัยโบราณรุ่นปู่ย่าตายายไว้ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านจึงเกิดแนวคิดที่จะปรับทิศทางของกลุ่มแม่บ้านทุ่งนา เป็นกลุ่มผ้าทุ่งนา โดยมี นางเนย จันทร เป็นประธานคนแรก และทำหน้าที่เป็นประธานจนถึงปัจจุบัน ในระยะแรกนั้นเป็นการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนและขายให้คนในชุมชนบางส่วน โดยผู้ซื้อจะเข้ามาซื้อกับผู้ผลิตโดยตรง ทำให้กลุ่มทอผ้ายังไม่เข้มแข็งและยังไม่ได้รับเผยแพร่เท่าใดนัก ต่อมาในปี 2540 มีสมาชิกเพิ่มขึ้นประมาณ 31 คน ได้มีการประชุมเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่และมีข้อตกลงเพื่อทำกิจกรรมทอผ้าไว้เพื่อจำหน่าย และมีการระดมทุนเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนให้สมาชิกกู้ยืมไปเพื่อทำกิจกรรมทอผ้า เริ่มแรกมีการระดมหุ้นได้ 3,000 บาท ปัจจุบันมีหุ้นรวมได้ 4,500 บาท มีการปันผลหุ้น ร้อยละ 10 บาทต่อปี ยอดเงินรวมปัจจุบัน 136,000 บาท แยกเป็นเงินต้น 122,000 บาท ดอกเบี้ย 7,000 บาท ในปี 2541 พัฒนาการจากอำเภอบ้านไร่ได้มาอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเพื่อให้กลุ่มแม่บ้านดำเนินการกิจกรรมกลุ่ม โดยมีการระดมทุนเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนให้สมาชิกกู้ยืมไปเพื่อกิจกรรมทอผ้า ในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2542 ได้รับเงินสนับสนุนจาก ส.ส. ศิลป์ชัย นุ้ยปรี เพื่อจัดตั้งโรงเรียนทอผ้า ณ หมู่ 6 ต.ทัพหลวง อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี ในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2543 ได้รับเงินทุนจากนายแพทย์ประเสริฐ มงคลศิริ เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในกลุ่มทอผ้า ในวันที่ 17 กรกฎาคม 2543 ได้รับกองทุนส่งเสริมทอผ้าพื้นเมืองจากพระครูอุทัยสุทธิคุณ กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านก็ได้ดำเนินการทอผ้าเพื่อจำหน่ายในตลาดที่กว้างขึ้น และในวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2544 ได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนเศรษฐกิจชุมชนจากองค์การบริหารส่วนตำบลทัพหลวง

ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านทุ่งนา เปลี่ยนชื่อมาเป็นกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของแม่บ้าน มีสมาชิกทั้งหมด 45 คน มีประธาน คือ นางเนย จันทร ที่ทำหน้าที่

บริหารงานภายในกลุ่ม รองประธาน คือ นางลำไย ป้อมคำและนางสวิง จันทร ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยประธาน นอกจากกลุ่มทอผ้าทุ่งนาแล้วยังเกิดกลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้ายขึ้นอีก 1 กลุ่ม โดยสมาชิกของกลุ่ม สหกรณ์ คือ สมาชิกของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา กลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้าย และกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ทำหน้าที่เชื่อมโยงถึงกันโดยกลุ่มทอผ้าทุ่งนาจะรับงานทอผ้ามาจากกลุ่มสหกรณ์อีกทางหนึ่ง และเวลาออกงานแสดงสินค้าผ้าทอ ก็จะทำในนามสหกรณ์ (มีบ้างเป็นครั้งคราวที่ทำในนามกลุ่มทอผ้าทุ่งนา)

การดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าทุ่งนาในระยะแรก ประธานจะประชุมสมาชิกกลุ่มเพื่อแบ่งงานรับผิดชอบเป็นฝ่ายต่างๆ ฝ่ายผลิต คือ สมาชิกทั้งหมดของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ทำหน้าที่ทอผ้า ตามรายการสินค้าที่ประธานรับมาจากกลุ่มเครือข่าย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน หมู่ 3 กลุ่มทอผ้าบ้านทัพคล้าย หมู่ 2 กลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้าย กลุ่มส่งเสริมอาชีพเนินศิรี กลุ่มสมบัติผ้าทอบ้านไร่ และกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม (เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นมาใหม่ แต่ยังไม่ได้เข้าโครงการ) ฝ่ายற்றுฉุฉิก คือ นางฝักไฝ ชัยมะวงษา ทำหน้าที่ดูแลเรื่องเงิน ฝ่ายการตลาด คือ นางเนย จันทร ทำหน้าที่นำสินค้าออกจำหน่าย หรือไปแสดงในงานต่าง ๆ เมื่อแบ่งงานเป็นฝ่ายต่าง ๆ แล้วประธานรวมกลุ่มสมาชิกเพื่อดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมาย คือ การย้อมผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ มีการนัดวัน เวลา สถานที่ ทุก 4 เดือน (จำนวน 3 ครั้ง/ปี) การทอผ้าพื้นเมืองจะเป็นการผลิต โดยตัวสมาชิกเอง แล้วแต่ความยากง่ายของผ้าและความสามารถของสมาชิก โดยกลุ่มจะให้คำแนะนำด้านการทอผ้าและการตลาด นำผลผลิตมารวมกันที่บ้านของฝ่ายการตลาด เพื่อทำการคัดคุณภาพผลิตภัณฑ์กำหนด ราคา และบรรจุ เพื่อนำออกจำหน่าย รายงานผลการจำหน่ายให้สมาชิกทราบ ทุก 2 เดือน (2 เดือน/ครั้ง) ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ได้แก่ ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ผ้ามัดหมี่ ผ้าสไบลายสัตว์ ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่นตีนแดง ผ้าปูโต๊ะ ผ้ารองจากผ้าคลุมไหล่ ผ้าเช็ดปาก ผ้าห่มเอี้ยห้า กระเป๋าสะพาย หมอนสามเหลี่ยม ผ้ามนหมอนหัวผ้าหน้ามุ้ง ผ้าคลุมเตียง ย่อม

1.8 กลุ่มทอผ้าบ้านเนินศิรี หมู่ 10 ตำบลทัพหลวง จากการศึกษาและสังเกตนางวาสนา กสิกรณ์ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

คุณวาสนา กสิกรณ์ อายุ 42 ปี (ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2549) สมาชิกทอผ้าบ้านเนินศิรี เล่าให้ฟังว่าประวัติความเป็นมาชาวบ้าน ตำบลทัพหลวง อ. บ้านไร่ จ.อุทัยธานี นั้นมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 1 ได้มีการทำศึกสงครามกับเวียงจันทน์ ประเทศลาว จึงมีการอพยพผู้คนจากนครเวียงจันทน์และหลวงพระบาง

มาตั้งถิ่นฐานรกรากในจังหวัดอุทัยธานี ตามหลักฐานปรากฏเป็นชื่อเมืองเก่า ได้แก่ อ.ทัพทัน อ.บ้านไร่ และตำบลทัพหลวง ชาวบ้านส่วนใหญ่ล้วนประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ในยามว่างวันจากการทำนาทำไร่ จะมีการทอผ้าเพื่อสวมใส่เอง และใช้ในพิธีทางศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ด้วยความถนัดในงานฝีมือซึ่งสืบทอดกันมาจนถึงรุ่นลูก รุ่นหลานด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ด้วยความถนัดในงานฝีมือซึ่งสืบทอดจากต้นแบบโบราณ อันวิจิตรบรรจงมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นผ้าฝ้ายที่เข็บด้วยมือและย้อมด้วยสีธรรมชาติ นั่นก็คือสีที่มาจากตัวครั่ง ซึ่งมีลักษณะสีแดงบานเย็น จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายที่สวยงาม สามารถจำหน่ายเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง ส่วนการสืบทอดการทอผ้าก็มีผู้เฒ่า ผู้แก่ เป็นแหล่งภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาเป็นลายผ้าโบราณ เป็นผู้ที่คอยบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ เมื่อชาวบ้านติดขัดเรื่องลายผ้าว่าจะทำอย่างไรดีก็ได้อาศัยไถ่ถามผู้เฒ่า ผู้แก่และก็ทำตามกันต่อๆมา ขณะนี้ผู้ที่รู้เรื่องราวการทอผ้าเหลือน้อย เพราะผู้เฒ่าผู้แก่ที่รู้เกี่ยวกับการทอผ้าก็มีอายุมากขึ้นจึงไม่ได้ทอผ้าแล้ว ลวดลายที่อยู่บนผ้าก็ได้มาจากการสืบทอดมาจากรุ่นต่อรุ่น ลายที่โดดเด่น คือลายโบราณ ลายหัวนาค ลายนาคนอนทราย ซึ่งความหมายของ ลายนาคนอนทราย มาจากนาคขึ้นมานอนอาบแดดบนชายหาด ชาวบ้านจึงทอตามจินตนาการหรือมองตามเรื่องเล่านั่นเอง เพราะฉะนั้นจึงมีการจำลองลวดลายมาไว้ในผืนผ้า นอกจากนี้ยังมีลายโบราณอื่นๆ อีก เช่น ลายน้ำไหล ลายดอกควาว ลายแมงป่อง ลายขอซื้อ ลายขอ ลายขอกำ ลายขอไม้ไผ่ ลายปีแม่เหล็ก ลายจัด ลายไอ้แอ้ ลายสร้อยสา ลายช้าง และลายดอกแก้ว ซึ่งยังไม่ทราบที่มาแต่เป็นลายผ้าที่ทำการสืบทอดมาตั้งแต่โบราณแล้วจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ ผ้าฝ้ายที่คงารูปแบบของการทอผ้า ได้มีการจัดทำ ได้แก่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าขึ้นดินจก ผ้าคลุมเตียง ผ้าธง (ตุ่ง) ผ้ารองจาน ผ้าหน้ามุ้ง ผ้าที่ขายดีคือ ผ้าคลุมเตียง ลายนาค ซึ่งหมู่บ้านเนินศิรี นิยมทอผ้าลายนาค มากที่สุดได้รับรางวัลจากองค์กรยูเนสโก ปี 2002 ซึ่งถือเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นภาคเหนือ ในปี พ.ศ. 2545 เนื่องจากลายนาคที่ชาวบ้านทอนั้นสะท้อนให้เห็นว่า “นาค” มีบทบาทกับความเชื่อของชุมชน เป็นสัตว์ในตำนานที่ผู้คนให้ความเคารพและสักการะในลักษณะการขอพรเพื่อให้ฝนในน้ำ ความเชื่อมโยงของพิธีกรรม “คำฟ้า” อันเนื่องมาจากการได้ยินเสียงฟ้าร้องครั้งแรกและหยุดทำงานในวันที่ 3 หลังจากนั้นทำให้เห็นความเกี่ยวพันของฟ้าร้อง น้ำฝนนาคจนกลายมาสู่ลายผ้าโบราณที่เป็นอากัปกริยาของนาคในหลายอิริยาบถ เป็นกรณีจากการเชื่อมสู่วิถีชีวิตได้อย่างชัดเจนและยังใช้ในการประกอบพิธีผูกธง (ตุ่ง) คือ พิธีทำกันหลังวันสงกรานต์วันสุดท้าย ผ้าธงที่ผูกจะมีลวดลายสัตว์นาคชนิดแต่ที่นิยมทอกันในหมู่บ้าน มักจะเป็นรูปช้างเป็นส่วนใหญ่และถือเป็นลายที่ได้รับรางวัลชนะเลิศของหมู่บ้านเนินศิรี หมู่ 10

คุณพะยอม ป้อมคำ อายุ 46 ปี (ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2549) ประธานกลุ่มผ้าทอบ้านเนินคีรีได้เล่าว่า กลุ่มได้ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2543 โดยการกู้ยืมเงินจาก อบต. มา 100,000 บาท ในโครงการเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งหมู่บ้านเนินคีรี เป็นกลุ่มใหม่ในการทอผ้าที่แยกมาจากหมู่บ้านทัพหลวง แต่ก็มีชื่อเสียงโดยการคว้ารางวัลผลิตภัณฑ์ดีเด่นมาก แต่ก่อนสมาชิกจะต้องทอผ้าส่งหมู่บ้านอื่นจนกระทั่งสามารถได้งบประมาณมาจึงจัดตั้งศูนย์ขึ้นมา ซึ่งมีสมาชิกเริ่มแรกเลยมี 7 คน แต่ปัจจุบันสมาชิกในกลุ่มจะมีทั้งหมด 45 คน มีการตั้งชื่อกลุ่มกลุ่มส่งเสริมอาชีพผ้าทอบ้านเนินคีรี คณะกรรมการสมาชิกในกลุ่มจะมีการแบ่งหน้าที่กัน คือ นางพะยอม ป้อมคำ เป็นประธานกลุ่ม นางปราย ประดับมุก เป็นรองประธาน นางรัตนกร แห้วเพชร เลขานุการ และนางวาสนา กสิกรรม เป็นประชาสัมพันธ์ ที่ตั้งของกลุ่มผ้าทออยู่บริเวณบ้านคุณวาสนา กสิกรรม 36/1 หมู่ 10 บ้านเนินคีรี ต.ทัพหลวง อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี ที่ผ่านมทางกลุ่มได้รับการอบรมเรื่องการข้อมสื และการตลาดมากขึ้น นางพะยอม ยังกล่าวต่ออีกว่า ผ้าที่มีราคาแพงนั้น จะขึ้นอยู่กับลายผ้าว่าจะจกสวยใช้เวลาานเท่าไร จะจกจะทอสวยไหนจะขึ้นอยู่กับผู้ทอเท่านั้นแต่ในปัจจุบันได้มีการกำหนดว่าจะทออย่างไร จกก็ครั้งจะได้ลายเดิมจึงมีการกำหนดไม่กี่ตัวขึ้นมาซึ่งจะมีจกอยู่บนไม้

วัตถุประสงค์และการผลิตนั้นงานหลักจะเป็นฝ้ายซึ่งจะปลูกบริเวณบ้านและก็ซื้อมาจากตลาดด้วย แต่กำลังจะเริ่มทำโครงการฝ้ายแกมไหม ที่ใช้ข้อมจะเป็นสีข้อมตามธรรมชาติ เช่น ไบสีก ไบคราม เปลือกประดู่ แก่นขนุน ขี้โคลน และก็มีสีเคมีมีปนบ้างเล็กน้อยในกระบวนการทอฝ้านั้นก็จะมีการนำฝ้ายมาปั่นและข้อมสืแล้วจึงนำมาทอโดยที่โบราณหรือทอมือ ผ้าที่ทอเป็นผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จะเป็นผ้าถุง ผ้าขาวม้า ผ้าสไบ ผ้ารองจาน ผ้าห่ม ผ้าคลุมเตียง ผ้าหน้ามุ้ง และย้อม แต่ส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีการพัฒนาลวดลายมากนักส่วนสีจะเน้นสีธรรมชาติ เช่น ฝ้ายคลุมไหล่กับผ้าคลุมเตียงซึ่งการจำหน่ายนั้นจะมีทั้งขายปลีกและขายส่ง รวมไปถึงการออกงานแสดงสินค้า OTOP ด้วยผ้าทอของบ้านเนินคีรีจะมีผู้มารับซื้อประจำ คือ คุณสุรภี จะมาคอยรับซื้อ ซึ่งราคาของผ้าจะมีราคาตั้งแต่ 1,500 – 20,000 บาท ขึ้นอยู่กับลายการทอและจกผ้า ซึ่งลายพญานาคใหญ่จะราคาแพงมากสุดและสวยที่สุดของบ้านเนินคีรี ซึ่งองค์กรที่มักเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการช่วยเหลือ ได้แก่ ธ.ก.ส. โดยการปล่อยเงินให้กู้ดอกเบี้ยน้อยพอที่ชาวบ้านจะใช้คืนได้ เวลาในการทอผ้าแต่ละผืนจะใช้เวลาประมาณ 1 เดือน เพราะทำด้วยมือจะค่อย ๆ จกทีละเส้นทำให้เกิดเป็นลวดลายที่สวยงาม

1.9 กลุ่มทอผ้าบ้านภูจวง หมู่ 14 ตำบลทัพหลวง จากการสัมภาษณ์และสังเกต นางยุพิน ปราบกิม ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

การทอผ้านี้เป็นความรู้สืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษกลุ่มไท – ลาว ซึ่งเดิมอาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง ลุ่มแม่น้ำโขง ชนกลุ่มนี้เรียกตัวเองว่าลาวครั้ง น่าจะมาจากการใช้ผ้าที่ข้อมด้วยครั้งเป็นสีแดงครั้ง ซึ่งเป็นสีหลักในการแต่งกาย เอกลักษณ์ของผ้าทอครั้ง คือ การใช้สีโทนร้อนและการใช้การใช้สีคู่ตรงข้ามที่ตัดกันอย่างรุนแรงมาอยู่ด้วยกัน เช่น แดงครั้ง เหลือง ส้ม คราม โดยวางสีกันในลวดลายอย่างอิสระ เทคนิคที่ใช้ในการทอ มีทั้งชนิด มัดหมี่ และจก ซึ่งเป็นเทคนิคในการทอผ้าด้วยการเพิ่มเส้นด้ายเป็นพิเศษ โดยยกเส้นด้ายขึ้นด้วยไม้ นิ้วมือ หรือชนมน แล้วพุ่งเส้นด้ายพิเศษข้ามเส้นด้ายเป็นช่วง ๆ เพื่อให้เดินลวดลายและสีเส้นที่หลากหลายตลอดแนวกลับของผ้า ลวดลายของผ้าจกลวดลายและใช้วิธีทอแบบคว่ำลาย คือ เอาลายลงด้านล่าง กลับเอาด้านหลังผ้าทอขึ้นเพื่อผูกเก็บเป็นเส้นพุ่งพิเศษด้านบน

ผู้หญิงในแต่ละครอบครัวจะทอผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มและข้าวของเครื่องใช้ โดยใช้ฝ้ายที่ปลูกเองความสามารถในการทอผ้าเป็นคุณสมบัติของผู้หญิง ผู้ชายใช้เกณฑ์ในการเลือกคู่ครอง ถ้าผู้หญิงคนใดทอผ้าไม่เป็น ก็จะไม่ค่อยมีผู้ชายมาสนใจ เปรียบได้เหมือนเป็นที่น่ารังเกียจได้ หากผู้หญิงทอผ้าเป็น ทอผ้าเก่งแล้ว ผู้ชายจะไม่เกี่ยงเรื่องค่าสินสอดที่ผู้หญิงเรียกร้อง เวลาผู้ชายผู้หญิงส่วนใหญ่จึงริเริ่มหัดทอผ้าตั้งแต่ยังเข้าสู่วัยรุ่น โดยมีแม่ ยาย และญาติพี่น้องเพศหญิงในครอบครัวจะช่วยกันถ่ายทอดความรู้ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาที่ตกทอดกันมาไม่ต่ำกว่า 200 ปี

2) ผู้ก่อตั้งการทอผ้า

ในการตั้งกลุ่มทอผ้าไม่ได้รวมกลุ่มกันอย่างแน่ชัด แต่ในปัจจุบันจะมีประธานกลุ่มทอผ้าแม่บ้านเกษตรบ้านภูจวง คือ นางยุพิน ปราบกิม (จากการสัมภาษณ์และการสังเกต เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2549) ได้มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2542 จำนวนสมาชิกแรกตั้ง 40 คน ปัจจุบันจำนวนสมาชิก 140 คน สาเหตุที่เหลือสมาชิกน้อยก็เพราะมีการแยกหมู่บ้านจาก หมู่ 2 มาเป็นหมู่ที่ 14 ทำให้สมาชิกกลุ่มผ้าทอต้องแยกออกมา ตามที่แยกจากหมู่บ้านเหลือเพียง 10 คน

3) การรวมกลุ่ม

การทอผ้ากันในสมัยก่อน จะเริ่มจากผู้หญิงแต่ละบ้านจะทอผ้าขึ้นใช้กันเอง ภายในบ้าน ไม่ว่าจะเป็เสื้อ กางเกง รวมทั้งเครื่องใช้ประเภทต่าง ๆ แต่ต่อมาได้มีความคิดในการรวมกลุ่มเพื่อเป็นอาชีพเสริมหลังจากฤดูที่ว่างจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากไร่ เมื่อมีการรวมกลุ่มกัน

แล้ว ถ้าลูกค้ามาสั่งให้ทอผ้าลายอะไร ก็จะต้องให้คนที่ถนัดทอผ้าลายนั้นเป็นคนทอผ้า ในการทอจะแบ่งหน้าที่กันทำ ถักด้ายก็ทำ จะถูกจะแพงก็ขึ้นอยู่กับลายสีผ้าจะไม่ตก แต่ละสีจะไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความชำนาญของแต่ละคนในการทอผ้าและย้อมผ้า แต่จะไม่มีมารวมอยู่ที่เดียวกัน ซึ่งจะทอผ้าตามสั่งที่บ้านใครบ้านมัน เมื่อทอผ้าเสร็จก็จะนำมาส่งให้ที่บ้าน ป้ายพิน ปราบกรม ซึ่งถือว่าเป็นจุดรับส่งสินค้าและอุปกรณ์ในการทอผ้าทุกชนิด

1.10 กลุ่มทอผ้าทัพหลวง หมู่ 1 ตำบลทัพหลวง จากการสัมภาษณ์และสังเกตนางสินเทา ป้อมคำ ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

การทอผ้าของกลุ่มทอทัพหลวงมีมาตั้งแต่สมัยโบราณเหมือนกับกลุ่มอื่นในอำเภอบ้านไร่ เนื่องจากมีแหล่งที่มาของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เดียวกัน จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ป้าสินเทา ป้อมคำ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549 ป้าสินเทาได้เล่าว่า กลุ่มของทัพหลวงนั้น ได้มีการจัดตั้งกลุ่มโดยเริ่มจากการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรก่อนและมีการทำเรื่องขอรับการสนับสนุนในเรื่องของพันธุ์พืชทางการเกษตรและมีการแบ่งปันส่วนกันในกลุ่ม ต่อมาได้รับการส่งเสริมในเรื่องการอบรม สัมมนาในการพัฒนากลุ่มมากขึ้น จึงทำให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านทัพหลวงรวมกลุ่มปรึกษาหารือในการหันมาให้ความสนใจในเรื่องการทอผ้าพื้นบ้านมากขึ้น และได้ทำเรื่องขอรับการสนับสนุนในเรื่องความรู้เกี่ยวกับการผลิตผ้าทอพื้นบ้านไปที่ สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรอำเภอ และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม เพื่อจะให้หน่วยราชการได้เข้ามาช่วยเหลือทางด้านการพัฒนาการผลิตให้กับสมาชิกกลุ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมรายได้ให้กับกลุ่มแม่บ้านหมู่ 1 บ้านทัพหลวง จึงได้ก่อตั้งเป็นกลุ่มทอผ้าบ้านทัพหลวง

2) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

ภายใต้การบริหารงานของป้าสินเทา ป้อมคำ นั้นป้าสินเทาเล่าว่ากลุ่มทอผ้าทัพหลวงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่ม และมีรูปแบบการบริหารงานแต่ละฝ่าย เช่น ฝ่ายบริหาร ฝ่ายการตลาด ฝ่ายการเงินและบัญชี โดยมีหน่วยงานของพัฒนาชุมชน สำนักงานพาณิชย์จังหวัด กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทั้งทางด้านการผลิต การจำหน่าย การจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายของกลุ่ม ในระบบของการทำงานจะมีการระดมวางแผนชี้แจงให้สมาชิกทราบตลอด

มีดังนี้

หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านของกลุ่มทอผ้าทัพหลวง

- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านไร่
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุทัยธานี
- สำนักเกษตรอำเภอบ้านไร่
- สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดอุทัยธานี

บทบาทของกลุ่มทอผ้าบ้านทัพหลวง และการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้านั้น กลุ่มจะมีการออกนิทรรศการร่วมกับกลุ่มทอผ้าต่าง ๆ ในอำเภอบ้านไร่

3) ด้านการจัดการการเงิน

ในด้านของการบริหารจัดการการเงินของกลุ่มทอผ้าทัพหลวง นั้นงบประมาณที่ใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มได้มาจาก การระดมทุน การกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. ของป่าสักเตา ป้อมคำเองและการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ มีการจัดทำบัญชีควบคุมเงินงบประมาณ โดยมีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้และเป็นพี่เลี้ยงให้

4) ด้านการจัดการการผลิต

วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าบ้านทัพหลวงนั้น กลุ่มได้ใช้วัตถุดิบจากชุมชนและจากการสั่งซื้อวัตถุดิบจากกรุงเทพฯ ผลิตภัณฑ์ที่มีจำหน่ายในศูนย์จะมีทั้งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจะมีรูปแบบหลากหลาย เช่น กระเป๋า ผ้าคลุมเตียง ผ้าปูที่นอน หมอน ผ้าปูโต๊ะ ฯลฯ ในด้านประสิทธิภาพของสินค้า ป่าสักเตา จะเป็นผู้ดูแลเอง

5) ด้านสถานภาพความเป็นเครือข่าย

กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหลวง มีการติดต่อประสานงานกับกลุ่มเครือข่ายผ้าทอพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ตลอด แต่เป็นในลักษณะการติดต่อประสานงานเครือข่ายที่ยังไม่ค่อยชัดเจน คือมีลักษณะของความเป็นเครือข่ายแบบหลวม ๆ เช่น มีการอบรม สัมมนาในเรื่องของการทอผ้าร่วมกัน เช่น สัมมนาร่วมกับกลุ่มทอผ้าบ้านนาตาโตในเรื่องการออกแบบลวดลายผ้าต่าง ๆ

1.11 กลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้ายจำกัด หมู่ 6 ตำบลทัพหลวง จากการสัมภาษณ์และสังเกต นางกัญญา เฟ็งอุ้น ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

การทอผ้าของกลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้าย จำกัด จากการสังเกตและการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549 นางกัญญา เฟ็งอุ้น ได้เล่าว่า การริเริ่มการทอผ้าของกลุ่มนั้นเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีมาับบรรพบุรุษชาวลาวครั้ง ซึ่งเป็นแหล่งที่มาเดียวกันกับ

กลุ่มทอผ้าในตำบลทัพหลวง และมีการสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน ในการเริ่มการจัดตั้งกลุ่มได้มีเจ้าหน้าที่สหกรณ์อำเภอ ได้เข้ามาให้ความรู้และส่งเสริมให้ก่อเกิดกลุ่ม และให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ เช่น การบริหารจัดการ การเงิน การผลิต การตลาด ได้จัดตั้งเมื่อปี 2540 โดยการดำเนินงานของนางกัญญา เพ็ญอุ้น และคณะกรรมการกลุ่ม โดยมีเจ้าหน้าที่สหกรณ์จังหวัดเป็นที่เล็ง

2) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

ในการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าของกลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้าย จำกัด นั้นจะเป็นในลักษณะการบริหารงานรูปแบบของสหกรณ์ มีสมาชิก มีหุ้น มีการปันผลให้แก่สมาชิก และใช้ระเบียบของสหกรณ์มีทั้งการทำเกษตรและการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้าน การปันผลก็จะเป็น 2 ลักษณะ หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนในการดำเนินงานของกลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้าย จำกัด มีดังนี้

1. หน่วยงานของกรมสหกรณ์
2. สำนักงานพัฒนาชุมชน

3) ด้านการจัดการการเงิน

งบประมาณในการดำเนินการในกลุ่มสหกรณ์ส่วนใหญ่ได้มาจากกรมสหกรณ์สนับสนุนในเรื่อง การจัดตั้งศูนย์ ทูบในการดำเนินงาน และกลุ่มก็มีการระดมทุนในการบริหารจัดการในรูปแบบของการถือหุ้น มีการปันผลทั้งในเรื่องการเกษตร และการทอผ้าซึ่งเป็นอาชีพเสริม

4) ด้านการจัดการการผลิต

ลักษณะผลิตภัณฑ์กลุ่มที่มีลักษณะเด่น และเป็นจุดขายของกลุ่มคือ ผ้าถุง และผ้าลายโบราณ ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในกลุ่มจะมีการใช้วัตถุดิบที่อยู่ในท้องถิ่น และวัตถุดิบที่ซื้อตามท้องตลาด มีทั้งสีธรรมชาติ และสีเคมี แล้วแต่ผลิตภัณฑ์และความต้องการของตลาด อุปกรณ์ในการทอจะเป็นที่บ้าน ทำให้การผลิตเป็นไปในลักษณะล่าช้า แต่เนื่องด้วยการทอผ้าต้องละเอียดอ่อนจึงต้องใช้เวลาในการทอผ้าจึงจะมีความสวยงามและมีคุณค่า

5) ด้านการจัดการการตลาด

การพัฒนาทางด้านการตลาดของกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มไม่ค่อยมีความชำนาญในเรื่องการตลาด ทำให้กลุ่มมีช่องทางการตลาดน้อย การขายของกลุ่มจึงอยู่ในสภาพที่ไม่ค่อยคล่อง แต่เนื่องจากกลุ่มมีการประสานงานและได้เข้ารับการอบรมร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ในอำเภอบ้านไร่ จึงมีการพบปะพูดคุยกันถึงสภาพปัญหาของกลุ่ม และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งขณะนี้กลุ่มได้มีการเข้าร่วมกลุ่มกับกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านตำบลทัพหลวง และประชาชน

กลุ่มเองก็ได้เข้าร่วมในการเป็นคณะกรรมการการบริหารเครือข่ายกลุ่มทอผ้าทอหลวงคิ้ว เพื่อแก้ไขปัญหาการตลาดของกลุ่มตนเองที่กำลังเผชิญอยู่ โดยประธานกลุ่มเครือข่ายกลุ่มทอผ้า ตำบลทอหลวง คือ นายนิทัศน์ จันทร์

1.12 กลุ่มทอผ้าบ้านบึง หมู่ 1 ตำบลบ้านบึง จากการสัมภาษณ์และสังเกต นางศรีนิน จันทร์ักษ์ ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

กลุ่มทอผ้าบ้านบึง หมู่ที่ 1 ได้เริ่มก่อตั้งโดยการนำของ นาง ศรีนิน จันทร์ักษ์ (จากการสัมภาษณ์และสังเกตเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549) ซึ่งปัจจุบันเป็น ประธานกลุ่ม โดยแรกเริ่มนั้นการทอผ้าในตำบลบ้านบึงจะทำในลักษณะของการทอไว้ใช้เอง ซึ่งไม่ได้คิดว่าการทอผ้าจะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมรายได้ได้ กระจ่างวันหนึ่ง ได้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน แล้วพอมานั่งเห็นผ้าก็มาขอซื้อไป ทำให้มีความคิดที่ว่าเราน่าจะทอผ้ากันให้เกิดความสวยงามมากขึ้น และก็เริ่มอยากทอขายกัน จึงได้รวบรวมคนที่ฝีมือในการทอผ้ามารวมกลุ่มกัน และตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านกันขึ้นเป็นกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งในตอนแรกมีสมาชิกประมาณ 120 คน เท่านั้น ต่อมาหน่วยงานการศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) ได้มาเห็นจึงได้ให้การสนับสนุน และ กรรมการพัฒนาชุมชนก็เข้ามาให้การสนับสนุนให้ทอผ้าเข้าประกวดกันในจังหวัด ทางกลุ่มก็ทอส่งเข้าประกวด และได้รางวัลชนะเลิศ พอกลุ่มชาวบ้านได้รู้ว่าผ้าที่ส่งเข้าประกวดได้รางวัลต่างก็ดีใจมากที่ได้เอางานทอผ้า ซึ่งเป็นมรดกตกทอดกันมาตั้งแต่พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ได้ทำกันมาแต่โบราณ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงได้จัดตั้งกลุ่มขึ้นโดย นางศรีนิน จันทร์ักษ์เป็นผู้คิดและริเริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ. 2533 โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มทอผ้าบ้านบึง”จากนั้นก็ทอผ้าส่งเข้าประกวดที่กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ของระดับประเทศ ชนะเลิศอันดับ 1 ของศูนย์ศิลปาชีพบางไทร และได้รับอีกหลายรางวัลมากมาย ดังนั้นกรมการพัฒนาชุมชนจึงได้ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น เช่น อุตสาหกรรมจังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด เป็นต้น ได้ร่วมมือกันเปิดเป็นศูนย์จำหน่ายผ้าทอพื้นเมืองให้อย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ.2536 โดยมีท่านผู้ว่าราชการจังหวัด คือ นายสุจิตร์ นิมิตรกุล เป็นประธานเปิดพิธี และตั้งแต่นั้นก็ทอผ้ากันตลอด จนผ้าทอของอำเภอ บ้านไร่เป็นที่รู้จักกันทั่วประเทศ โดยกลุ่มทอผ้าบ้านบึงซึ่งมี นางศรีนิน จันทร์ักษ์ เป็นผู้ริเริ่มงานทอผ้าและเป็นประธานกลุ่ม จัดให้มีคณะกรรมการดำเนินงานในฝ่ายต่าง ๆ ต่อมา นางศรีนิน ได้เข้าเป็นวิทยากรท้องถิ่นให้กับทางโรงเรียนในเขตชุมชนใกล้เคียง และอบรมการย้อมสีธรรมชาติ ให้กับกลุ่มทอผ้ารุ่นหลัง รวมทั้งคิดค้นลายทอผ้าที่เอามาทอ ออกแบบลายโบราณให้เป็นลายประยุกต์ เพื่อให้เป็นที่นิยมของยุคสมัยและความต้องการของท้องตลาด ส่วนผ้าที่ทอก็มีสีสัน

สวยงามและคิดลายใหม่ ๆ ขึ้นด้วย จุดประสงค์ของกลุ่มทอผ้าของนางศรีนิน คือเน้นเรื่องคุณภาพมากกว่าปริมาณ จึงทำให้ได้ผ้าที่มีความสวยงาม ชาวบ้านจึงทำเป็นอาชีพหลัก เพราะอาชีพทอผ้าของเรานั้นสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนแบบพออยู่พอกิน และจากนั้นกลุ่มแม่บ้านในชุมชนอื่น ๆ ก็ได้เอาเป็นแบบอย่างที่ดี และได้จัดให้มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้นอีกหลายกลุ่มในอำเภอบ้านไร่ ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 27 คน และได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) และได้รับการคัดสรรเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมระดับ 5 ดาวและ 4 ดาว

1.13 กลุ่มทอผ้าบ้านตาโพ หมู่ 3 ตำบลบ้านบึง จากการสัมภาษณ์และสังเกตนางอำเภอ สารรัตน์ ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

(จากเอกสารเผยแพร่ผ้าทอบ้านตาโพ) ชาวบ้าน บ้านนาตาโพเป็นชนชาติลาวครั้งที่อยู่พม่าจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อประมาณ 300 ปีก่อน และกระจายตั้งหลักแหล่งตามที่ตั้งต่าง ๆ ของจังหวัดอุทัยธานี การทอผ้าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษของชาวลาวครั้ง และสืบสานเป็นเอกลักษณ์สืบทอดแก่ชนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ชาวลาวครั้งบ้านนาตาโพ และอนุรักษ์ประเพณีการทอผ้าฝ้ายแบบดั้งเดิม ซึ่งมีการประดิษฐ์คิดค้น และการพัฒนาลวดลายสีสันทให้สวยงามยิ่งขึ้น แต่ยังคงรักษาและอนุรักษ์เอกลักษณ์การย้อมสีด้วยวัตถุดิบที่หาได้จากธรรมชาติ เช่น เปลือกไม้ แก่นไม้ ใบไม้ ลูกไม้หรือขี้โคลน ชนชาติลาวครั้งนิยมย้อมผ้าด้วยสีแดงที่ได้มาจาก “ตัวครั้ง” ซึ่งมีลักษณะสีแดงและเป็นที่มาของคำว่า “ลาวครั้ง” สำหรับลวดลายที่คิดค้นลงบนผืนผ้าเกิดจากจินตนาการตามสิ่งแวดล้อมรอบตัว วิถีชีวิตความเป็นอยู่ธรรมชาติ เช่น รูปดอกไม้ รูปสัตว์ เครื่องมือล่าสัตว์ ดวงดาวบนท้องฟ้า

ผ้าชิ้นของชนชาติครั้ง แบ่งเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนหัว ส่วนตัว และส่วนตีน (เชิงผ้าชิ้น) โดยเฉพาะส่วนตีนหรือเชิงชิ้นจะต้องเป็นสีแดงเท่านั้น ส่วนหัวและส่วนตัวชิ้นจะเป็นสีอะไรก็ได้ ในอดีตชุมชนชาวลาวครั้งจะทอผ้าไว้ใช้เอง เพื่อใช้สำหรับออกงานตามเทศกาล งานพิธี งานบุญ และใช้เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ปัจจุบันมีการทอผ้าเป็นอาชีพหลักเชิงธุรกิจมากขึ้น

กลุ่มทอผ้าบ้านนาตาโพ โดยนางไพจิตร แก้วเอี่ยม ประธานกลุ่มคนแรก ได้รวบรวมสมาชิกเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530 แต่ไม่สามารถจัดตั้งเป็นกลุ่มได้เป็นผลสำเร็จ เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2535 ได้ทำหนังสือขอรับการส่งเสริมอาชีพมายังจังหวัดและได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดอุทัยธานี ร่วมกับกรมการส่งเสริมอุตสาหกรรม

จัดส่งวิทยากรมาจัดฝึกอบรมเพิ่มทักษะการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ และหลักสูตรอื่น ๆ อีกมากมาย จึงเป็นจุดเริ่มต้นการก่อตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการ และประสบผลสำเร็จจนถึงปัจจุบัน (จากการสัมภาษณ์และสังเกต เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549)

กลุ่มทอผ้าบ้านนาตาโพ ปัจจุบันอยู่ภายใต้โครงการหมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว (JBIC) โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้จัดสร้างอาคารศูนย์กลางชุมชนเป็นสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลบ้านบึง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี มีสมาชิกจำนวน 34 คน โดยมีนางอำไพ สารรัตน์ เป็นประธานกลุ่มคนปัจจุบัน

2) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

ภายใต้การบริหารจัดการของกลุ่มทอผ้าบ้านนาตาโพโดย นางอำไพ สารรัตน์ ได้มีการจัดตั้งกลุ่มโดยมีการระดมหุ้นเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนใช้ภายในกลุ่ม มีการบริหารจัดการแบ่งงานเป็นฝ่าย โดยมีฝ่ายผลิต ฝ่ายการตลาด ฝ่ายต้อนรับประชาสัมพันธ์ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มีการปันผลคืนให้แก่สมาชิกกลุ่มตามหุ้นและผลงานที่ส่งต่อกลุ่ม

3) ด้านการจัดการการเงิน

ในด้านการจัดการการเงินนั้น กลุ่มได้มีการบริหารและพัฒนาแบบพึ่งตนเองภายในกลุ่ม มีการปันผลคืนสมาชิกในลักษณะการถือหุ้นและการปันผลคืนในลักษณะการส่งผ้าต่อกลุ่ม

4) ด้านการจัดการการผลิต

การผลิตผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านนาตาโพ มีลักษณะการผลิตที่บ้านของผู้ผลิตเอง และผลิตที่ศูนย์ทอผ้าในด้านผลิตภัณฑ์ของกลุ่มจะมีลักษณะที่สามารถสร้างเป็นจุดขายของกลุ่มก็คือ ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการย้อมสีธรรมชาติ ผ้าคลุมเตียง ผ้าปูโต๊ะ ฯลฯ วัตถุประสงค์ที่ใช้มีทั้งหาได้จากชุมชน และหาซื้อตามท้องตลาด ในการส่งเสริมแลควบคุมประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์นั้น นางอำไพ จะเป็นผู้ดูแลเรื่องของลวดลายและประสิทธิภาพของการทอ เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับลวดลายผ้า จะมีการประชุมปรับปรุงงานทอผ้ากันเป็นระยะ ๆ

5) ด้านการจัดการด้านการตลาด

การบริหารงานทางด้านการตลาดของกลุ่มทอผ้าบ้านนาตาโพ กลุ่มจะมีการจัดจำหน่ายที่ศูนย์ของกลุ่มในชุมชนและมีการเข้าร่วมงานนิทรรศการต่าง ๆ ที่ทางอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานีมีหนังสือให้เข้าร่วมงานและยังได้ให้ความร่วมมือกับกลุ่มทอผ้าใกล้เคียงอื่น ในการฝากจำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้วย

6) สถานภาพของความเป็นเครือข่าย

กลุ่มทอผ้าบ้านนาตาโพ จะมีการติดต่อประสานงานกับกลุ่มทอผ้าอื่นในอำเภอบ้านไร่ ในเรื่องของการพัฒนากลุ่ม เช่น ถ้ากลุ่มทอผ้าบ้านนาตาโพมีหน่วยงานหรือสถาบันให้ความรู้เข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมในด้านต่าง ๆ กลุ่มก็จะประสานงานติดต่อกับกลุ่มทอผ้าอื่น ๆ ในอำเภอบ้านไร่ให้เข้าร่วมด้วยทุกครั้ง แต่ในด้านการเป็นเครือข่ายในปัจจุบันยังเป็นเครือข่ายแบบหลวม ๆ และยังไม่มีการบริหารงานเครือข่ายที่ชัดเจน

1.14 กลุ่มทอผ้าบ้านผาทั่ง หมู่ 2 ตำบลห้วยแห้ง จากการสัมภาษณ์และสังเกต คุณทองดี และผู้ใหญ่วัช ภูริผล

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

ในสมัยก่อนเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาได้มีการสนใจในการทำผ้าทอมาจากจังหวัดเชียงรายมาศึกษาวิธีการทอผ้าที่ตำบลผาทั่ง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ในตอนแรกนั้นมีเพียง 5 คนเท่านั้น ต่อมาได้ชักชวนญาติพี่น้องของคนในหมู่บ้านได้ฝึกหัดการทอผ้าจนมีจำนวนมากเพิ่มขึ้น และสามารถใช้ผ้าทอเป็นเครื่องนุ่งห่มต่อมามีผู้สนใจนำผ้าทอไปจำหน่ายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพดีทำให้มีรายได้ช่วยเหลือครอบครัว ทางราชการเห็นความสำเร็จของชาวบ้านผาทั่งจึงให้การสนับสนุนจัดเป็นกลุ่มแม่บ้านผ้าทอผาทั่ง ตำบลห้วยแห้ง อำเภอบ้านไร่ และยังคงเป็นการอนุรักษ์การทอผ้าหมู่บ้านผาทั่ง โดยคุณทองดี และผู้ใหญ่วัช ภูริผล เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2539 (จากการสัมภาษณ์และสังเกตเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549) แต่เดิมนั้นการทอผ้าเกือบจะสูญหายไปจากหมู่บ้านแล้วครั้ง แต่เนื่องจากอาชีพด้านเกษตรกรรมนั้นมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ สังคมเกิดปัญหาการตกงาน คนในหมู่บ้านใช้เวลาว่างในอบายมุขต่าง ๆ เช่น คีฬากล้า เล่นการพนัน คุณทองดี และผู้ใหญ่วัช ได้ปรึกษาบรรดาญาติพี่น้องว่าควรจะรวมกลุ่มทอผ้า โดยจะส่งผลผลิตมาที่บ้านคุณทองดี เพื่อจำหน่ายในการรวมกลุ่มครั้งนั้นก็มีผู้เข้าร่วมประมาณ 10 คน เมื่อจำหน่ายได้แล้วก็แบ่งรายได้ให้ ต่อมาประชาสงเคราะห์จังหวัดมีโครงการอบรมผู้นำสตรีได้ส่งคุณทองดี ไปอบรมการทอผ้าไหมพรมที่จังหวัดลำปาง โดยใช้เวลาอบรมประมาณ 2 สัปดาห์ เมื่อกลับจากการอบรมได้มาตั้งกลุ่มโดยการประกาศรับสมาชิกเมื่อแรกมี 40 คน ได้ส่งรายชื่อประชาสงเคราะห์จังหวัด (สำนักพัฒนาสังคมและสวัสดิการปัจจุบัน) ประชาสงเคราะห์ได้ให้ความช่วยเหลือโดยให้ทุนหมุนเวียนจำนวน 6,000 บาท เพื่อนำไปจัดซื้อวัตถุดิบ โดยสมาชิกกลุ่มจะเป็นผู้ผลิตเมื่อทอเสร็จจะตกลงกับทางกลุ่มในเรื่องของราคา เมื่อจำหน่ายได้จะหักต้นทุนค่าวัตถุดิบ และแบ่งผลจากการขายให้กลุ่มสิ้นละ 10 บาทในโครงการฝึกการทอผ้าไหมพรมเป็น โครงการที่ทำให้เพิ่มจากการทอผ้าชั้นเชิงตีนจก เป็นลักษณะการทอผ้าแบบดั้งเดิม ประชาสงเคราะห์จังหวัดได้ให้

ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่นจัดพิมพ์ให้แก่สมาชิกคนละ 1 ตัว พร้อมอุปกรณ์ นอกจากนั้นยังจัดส่งวิทยากรมาฝึกอบรมกิจกรรมของกลุ่ม เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 60 คน นอกจากนั้นผู้ที่มิได้เป็นสมาชิกก็ได้ส่งผลผลิตมาร่วมด้วยในการรวมกลุ่มทอผ้า นั้น นับว่ามีประโยชน์ต่อชาวบ้านเป็นอย่างมากเพราะทำให้ชาวบ้านมีอาชีพมีรายได้เดือนละ 2,000 – 3,000 บาท นอกจากนั้น คุณทองลียังได้รับการส่งเสริมจากเกษตรอำเภอ โดยส่งไปอบรมในเรื่องความเป็นอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ได้นำความรู้ที่ได้มาให้คำแนะนำกับชาวบ้านในเรื่องความเป็นอยู่ปัจจุบันได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มสตรีตำบล (ก.พ.ส.ต.) ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าบ้านผาหังมีสมาชิก 120 คน มีการจัดทำกิจกรรมร่วมกันมีข้อตกลงของกลุ่ม มีคณะกรรมการดำเนินงาน มีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มและมีที่ทำการกลุ่มตั้งอยู่บ้านเลขที่ 32 หมู่ 2 ตำบลห้วยแห้ง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งมีงบประมาณจากทางราชการช่วยเหลือ โดยเฉพาะกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยมุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเพิ่มรายได้ของประชากร

2) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านผาหัง คือ นางทองลี ภูริผล ได้มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2542 มีการรวมกลุ่มสมาชิกในหมู่บ้าน ในการบริหารเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม มีการฝึกอบรมทอผ้าที่พื้นเมือง และนำไปพัฒนาและปรับปรุงการผลิตให้ได้มาตรฐาน ปัจจุบันมีสมาชิก จำนวน 56 คน โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อ 1. ฝึกหัดสมาชิกใหม่การทำงานเป็นกลุ่ม 2. เพื่อให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น 3. เพื่อให้สมาชิกมีความสามัคคีช่วยเหลือกัน 4. เพื่อให้สมาชิกรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ 5. เพื่อให้สมาชิกได้สามารถใช้วัตถุดิบในพื้นที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์

3) ด้านการจัดการการเงิน

ในด้านการจัดการด้านการเงินของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านผาหัง ได้สำนักงานการเกษตรอำเภอบ้านไร่ สนับสนุนงบประมาณของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล กิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ จำนวน 2,800 บาท (ปี 2543) และสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียน จำนวน 20,000 บาท ในปี 2544 โดยให้ผู้อำนวยการศูนย์ฯเป็นผู้ให้ความรู้ด้านการเกษตร สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านไร่ได้สนับสนุนจักรเย็บผ้า 10 เครื่อง สนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนจำนวน 50,000 บาท วิทยาลัยการอาชีพอำเภอบ้านไร่ให้ความรู้เกี่ยวกับการทำบัญชี สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดอุทัยธานีสนับสนุนงบประมาณจำนวน 3,000 บาท อบรมการย้อมสีฝ้ายธรรมชาติ สนับสนุนที่ทอผ้า สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุทัยธานีสนับสนุนและส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชน การประชาสัมพันธ์จังหวัดอุทัยธานีสนับสนุนเงินทุน

หมุนเวียนกลุ่มจำนวน 40,000 บาท สมาชิกสภาผู้แทนเขต 2 จังหวัดอุทัยธานี สนับสนุนเงินหมุนเวียนกลุ่ม จำนวน 10,000 บาท อบจ. อุทัยธานีสนับสนุนการก่อสร้างและจำหน่ายผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านผาทั้งจำนวน งบประมาณ 1,000,000 บาท และมีการระดมหุ้นและการปันผลคืนกำไรให้กับสมาชิกกลุ่ม

4) ด้านการจัดการการผลิต

วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าของกลุ่มทอผ้าแม่บ้านเกษตรกรบ้านผาทั้งจะมีทั้งวัสดุที่ได้จากชุมชนและหาซื้อตามท้องตลาด ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ในกลุ่มทอผ้า คือผ้าไหมมัดหมี่โบราณ ผ้าตีนจก ไหมโบราณ ผ้าซิ่นมัดหมี่ต่อตีนจกลายโบราณและหมอนจิด

5) ด้านการจัดการการตลาด

ในด้านการตลาด ประธานกลุ่มจะเป็นผู้หาตลาดและจัดหางานมาให้สมาชิกกลุ่มทำ และมีการออกนิทรรศการตามงานต่าง ๆ ที่ส่วนราชการเป็นผู้แจ้งให้ทางกลุ่มทราบ

1.15 กลุ่มทอผ้าบ้านหนองสองห้อง หมู่ 2 ตำบลหนองจอก จากการสัมภาษณ์และสังเกตนางสะท้อน ทิพย์สิงห์ ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

การทอผ้าในหมู่ 10 บ้านหนองสองห้อง ตำบลหนองจอก นั้นมีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษซึ่งแต่ก่อนมีการทอกันในหมู่ที่ 1 บ้านหนองจอก ซึ่งแต่เดิมนั้นบ้านหนองจอกอยู่ในตำบลทัพหลวง ต่อมาก็ขอแยกหมู่บ้านออกจากตำบลทัพหลวง มาตั้งเป็นตำบลหนองจอกเมื่อปี 2525 มีนายจอม แสนธิ เป็นกำนันคนแรก จึงทำให้ลวดลายและรูปแบบในการทอผ้ามีลักษณะคล้ายกับการทอผ้าตำบลทัพหลวง

การก่อตั้งกลุ่มทอผ้า (จากข้อมูล : การสัมภาษณ์นางสะท้อน ทิพย์สิงห์ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549) ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านหนองสองห้อง เล่าว่าแต่เดิมกลุ่มได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านถนอมอาหารและได้มีโอกาสได้เข้ารับการอบรมโดยสำนักงานเกษตรอำเภอบ้านไร่และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ร่วมกันจัดอบรมให้ความรู้ให้กับกลุ่มแม่บ้าน ประกอบกับประชากรในหมู่บ้านหนองจอกประกอบอาชีพเกษตรกร จึงทำให้เป็นอุปสรรคในการรวมกลุ่มกันถนอมอาหาร ซึ่งจะต้องดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง กลุ่มแม่บ้านจึงปรึกษารื้อกันเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนทิศทางการหารายได้เสริม จึงได้ข้อสรุปและกลุ่มแม่บ้านได้ให้ความสนใจในการทอผ้าที่บ้าน ที่มีมาแต่สมัย พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จึงรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้าบ้านหนองสองห้องขึ้น และทำเรื่องขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้เพื่อพัฒนากลุ่มทอผ้า ทั้งกระบวนการผลิต การตลาด และการออกแบบ โดยได้รับการส่งเสริมการ

ทอผ้าจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านไร่ ปัจจุบันมีนางสะท้อน ทิพย์สิงห์ เป็นประธานกลุ่มคนปัจจุบัน

2) ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม

ในการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าบ้านหนองสองห้อง หมู่ที่ 10 นั้น ป้าสะท้อนเล่าว่าเมื่อเริ่มการก่อตั้งได้มี อาจารย์จากจังหวัดอุทัยธานี มาให้ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบลายผ้า การทอผ้า การย้อมสี และได้เข้ารับการอบรม สัมมนาตามโครงการที่พัฒนาชุมชนอำเภอบ้านไร่แจ้งให้ทราบ

3) ด้านการบริหารจัดการการเงิน

ในด้านการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านหนองสองห้อง ได้รับการสนับสนุนจาก อบต. หนองจอกจำนวน 40,000 บาท โดยโอนเงินเข้าบัญชีกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านบ้านหนองสองห้อง และมีคณะกรรมการดูแลงบประมาณในการดำเนินการตรงนี้

4) ด้านการจัดการการผลิต

ในกระบวนการผลิตของกลุ่มทอผ้า วัตถุดิบที่ใช้จะเป็นไหมประดิษฐ์โดยซื้อสำเร็จรูปจากห้องตลาดและรับซื้อขายในกลุ่ม โดยคิดกำไรเข้ากลุ่ม 1 ใจ/1 บาท ผลิตภัณฑ์ที่ทอขายและเป็นจุดขายของกลุ่ม คือผ้าพื้น ผ้าชุดดินจก ผ้าถุง ฯลฯ

5) ด้านการจัดการการตลาด

ในการบริหารจัดการการตลาด ส่วนใหญ่จะจำหน่ายที่ศูนย์ทอผ้า และเข้าร่วมในงานนิทรรศการของอำเภอบ้านไร่ และการจัดตลาดของประธานกลุ่ม

1.16 กลุ่มทอผ้าด้วยกี่กระตุก หมู่ 2 ตำบลหนองบ่มกล้วย จากการศึกษาและสังเกตนางสาวราย ศรีเดช ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

การทอผ้าในหมู่ 2 ตำบลหนองบ่มกล้วย เริ่มจากการทอผ้าด้วยที่บ้านทอด้วยมือ และมีการทอผ้าตามบ้านและกลุ่มแม่บ้านจะทำการทอผ้าเมื่อเสร็จจากการทำไร่ ทำนา ในอดีตการทอผ้าของหมู่บ้านทุ่งนาสวนนั้นจะทอไว้ใช้เองในครอบครัว และเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวเมื่อมีการทอเหลือใช้ในครัวเรือนแล้ว จึงทำให้กลุ่มแม่บ้านเล็งเห็นถึงความสำคัญของการสร้างรายได้โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ต่อมากลุ่มแม่บ้านบ้านทุ่งนาสวนหันมาให้ความสนใจมากขึ้นและมีลูกค้าสนใจการทอผ้าพื้นบ้านมากขึ้น จึงทำให้ที่บ้านไม่สามารถสนองความต้องการของผู้ใช้สินค้า กลุ่มแม่บ้านจึงหันมาสนใจการทอผ้าด้วย

ที่กระตุก จึงก่อตั้งกลุ่มทอผ้าด้วยที่กระตุกหมู่ 2 บ้านทุ่งนาสวนขึ้น ซึ่งในกระบวนการทอผ้าสามารถทำได้รวดเร็วกว่าที่บ้าน ปัจจุบันมีนางสำรวย ศรีเดช เป็นประธานกลุ่ม

2) ด้านการพัฒนากลุ่ม

จากการสัมภาษณ์ นางสำรวย ศรีเดช (เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549) ประธานกลุ่มทอผ้าด้วยที่กระตุก หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งนาสวน ตำบลหนองบ่มกล้วยนั้น ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และมีการทอผ้ากันเรื่อยมาในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ผู้ทอจะเป็นคนไทยที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ ในอดีตการทอผ้าของหมู่ 2 บ้านทุ่งนาสวนจะทอผ้าด้วยที่บ้านทอมือ มีกระบวนการผลิตเองทั้งหมด ตั้งแต่การมัดหมี่ การคั้นหูก การย้อม โดยมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และงดงามคล้ายคลึงกับผ้าทอในจังหวัดลพบุรี ในการทอผ้าด้วยที่บ้านนั้นกระบวนการทอค่อนข้างช้าไม่ทันต่อตลาดของผู้ซื้อ จึงทำให้กลุ่มแม่บ้านรวมตัวกันหันมาทอผ้าด้วยที่กระตุกแทน และได้มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญในการใช้ที่กระตุกของหมู่บ้านเนินขาม กิ่งอำเภอหันคา เข้ามาสอนการทอผ้าด้วยที่กระตุกและได้เสนอโครงการจัดตั้งศูนย์ทอผ้าด้วยที่กระตุกไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบ่มกล้วยโดยการประสานงานของอบต. บ้านทุ่งนาสวน และได้งบประมาณในการดำเนินงานในการก่อตั้งศูนย์และซื้ออุปกรณ์ในการทอผ้าเป็นจำนวนเงิน 260,000 บาท และได้สถานที่ในการจัดตั้งศูนย์จาก คุณลุงนิพนธ์ หนูสุข จำนวน 2 งาน

เริ่มแรกนั้นทางกลุ่มทอผ้าด้วยที่กระตุกหมู่ที่ 2 ตำบลหนองบ่มกล้วยได้เสนอขอการสนับสนุนในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้า ซึ่งก็ได้รับงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ 100,000 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 20 คน

3) ด้านการจัดการการเงิน

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการในกลุ่มได้จากที่ อบต. สนับสนุน และได้จากการส่งผ้าที่ศูนย์โดยการหัก 5บาท/ผืน เพื่อเป็นการเก็บกำไรเข้าสู่ศูนย์ทอผ้า และการเก็บค่าน้ำค่าไฟ จากสมาชิกคนละ 20/เดือน และทำการซื้อวัตถุดิบในราคาส่งและขายในราคาปลีกเพื่อนำกำไรเข้าสู่ศูนย์ทอผ้า และอีกส่วนหนึ่งของทุนในการดำเนินงาน สมาชิกกลุ่มจะใช้งบประมาณส่วนตัวในการผลิตผลิตภัณฑ์

4) ด้านการจัดการการผลิต

วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้ากลุ่มมีการจัดหาจากภายนอกทั้งหมด ผลิตภัณฑ์ที่ทำในกลุ่มจะมีทั้งไหมประดิษฐ์ ผ้าย แล้วแต่การสั่งซื้อของลูกค้า รูปแบบผลิตภัณฑ์จะมีทั้งผ้าพื้น ผ้าขาวม้า ผ้าชุด ผ้ามัดหมี่ ผ้าถุง ผ้ายกดอก ซึ่งส่วนใหญ่จะมีหน่วยราชการเข้ามาสั่งซื้อ

หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนในด้านการส่งเสริมงบประมาณและการแนะนำความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบ่มกล้วย

5) ด้านการจัดการการตลาด

ในด้านการตลาดกลุ่มจะเป็นผู้หาตลาดเอง หรือขายฝากตามศูนย์ใหญ่ ๆ ที่อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ส่งขายที่อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี และมีจำหน่ายที่ศูนย์ทอผ้า

1.17 กลุ่มทอผ้าบ้านหนองแกเขียงราย จากการสัมภาษณ์และสังเกตนางพวงธรรมเจริญ ประธานกลุ่มฯ กรรมการและสมาชิกบางคน

1) ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่ม

จากการสัมภาษณ์ ป้าพวง ธรรมเจริญ (ข้อมูลเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549) ป้าพวง เล่าให้ฟังว่าก่อนที่จะมีการก่อตั้งเป็นกลุ่มนั้น ได้มีเจ้าหน้าที่จากศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน (กศน.) ได้เข้ามาฟื้นฟูกิจกรรมการทอผ้าของชาวบ้านหนองแกเขียงราย ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือน ปี พ.ศ. 2536 เจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านไร่ ได้เข้ามาส่งเสริมการรวมกลุ่มและทอผ้าเพื่อจำหน่าย โดยมีสมาชิกแรกเริ่มจำนวน 20 ราย มีหุ้น 26 หุ้น ๆ ละ 50 บาท เปิดบัญชีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาบ้านไร่ ชื่อ บัญชี “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองแกเขียงราย” เมื่อปี พ.ศ. 2544 ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านไร่ เป็นวัตถุดิบจำนวนเงิน 50,000 บาท เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนภายในกลุ่ม ปัจจุบันมีกี่ทอผ้าจำนวน 9 ตัว ซึ่งไม่เพียงพอกับสมาชิกจึงมีความต้องการ กี่และทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มเพิ่ม วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านหาได้จากการจัดซื้อใหม่สำเร็จรูปตามท้องตลาดทั่วไป ลวดลายที่ผลิตจะเป็นลวดลายที่ทางกลุ่มคิดขึ้นเอง และลายของกลุ่มเก่า ในด้านการตลาดกลุ่มยังไม่มีช่องทางทางการตลาดที่แน่นอน นอกจากขายในหมู่บ้าน และจัดนิทรรศการที่ทางอำเภอแจ้งให้ทราบ

2) ด้านการจัดการด้านการเงิน

งบประมาณที่ใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มจะเป็นงบประมาณของตนเอง เป็นส่วนใหญ่

3) ด้านการจัดการการผลิต

วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตจะหาซื้อตามท้องตลาด ลักษณะผลิตภัณฑ์จะผลิตด้วยไหมประดิษฐ์ และไหมแท้รูปแบบของผลิตภัณฑ์จะมีทั้ง ผ้าพื้น ผ้ามัดหมี่ ผ้าขาวม้า ผ้าลายจก

4) ด้านการจัดการการตลาด

ลักษณะการตลาดของกลุ่มทอผ้าบ้านหนองแกเขียงราย จะเป็นในลักษณะของการหาตลาดเองของกลุ่มและมีขายในหมู่บ้าน

2. บริบทของความเป็นเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ในอำเภอบ้านไร่ที่มีความเป็นเครือข่ายร่วมกันมา มี 5 กลุ่ม เท่านั้นคือ

- 2.1 กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่ ประธานกลุ่ม นางสาวสมบัติ ยอดสง่า
- 2.2 กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน หมู่ 3 ตำบลทัพหมัน ประธานกลุ่ม นางแฉนทอง นุรี
- 2.3 กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนา หมู่ 6 ตำบลทัพหลวง ประธานกลุ่ม ป้าเนย จันทร
- 2.4 กลุ่มทอผ้าบ้านเนินคีรี หมู่ 10 ตำบลทัพหลวง ประธานกลุ่ม นางวาสนา กลสิกรณ์
- 2.5 กลุ่มทอผ้าบ้านภูจวง หมู่ 14 ตำบลทัพหลวง ประธานกลุ่ม นางยุพิน ปรากริม

โดยสามารถพิจารณาความเป็นเครือข่ายโดยการพิจารณาจากระดับพัฒนาการสู่ความเป็นเครือข่ายเมื่อทราบความเป็นเครือข่ายแล้ว ก็สามารถทราบความเป็นเครือข่ายกลุ่มทอผ้าได้จากองค์ประกอบความเป็นเครือข่ายได้ดังนี้

1) ระดับความเป็นเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน

1. กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การอบรม การสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ เป็นต้น การสานเป็นเครือข่ายในระยะนี้จะสานกันค่อนข้างหลวมจัดได้ว่าเป็นช่วงการทำความรู้จักมักคุ้นของตัวแทนกลุ่ม

2. กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งร่วมกัน ที่มีเป้าหมายชัดเจน ความเข้มข้นของการเป็นเครือข่ายจะมีมากขึ้น แต่ยังคงมีลักษณะการเป็นเครือข่ายที่ทำกิจกรรมชั่วคราวชั่วคราว

3. กลุ่มมีการรวมตัวกันเพื่อเป็นศูนย์กลางการประสานงานหรือบริหารงาน หลังจากได้ทำกิจกรรมร่วมกันจนกระทั่งมีความสนิทสนมและ “รู้ใจ” กันแล้ว ทั้งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการพัฒนาการเป็นเครือข่ายถาวรที่มีการบริหารร่วมกันและมีโครงการทำงานที่ชัดเจน ในระยะนี้จะจัดได้ว่าเครือข่ายนั้น ๆ มีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรเต็มตัว

ซึ่งเมื่อปรากฏระดับพัฒนาการสู่ความเป็นเครือข่ายแล้ว จะทำให้เห็นรูปแบบของเครือข่ายชัดเจนมากขึ้น โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย ดังต่อไปนี้

2) องค์ประกอบของความเป็นเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) คือการที่สมาชิกเข้ามาร่วมเครือข่ายต้องมีความรู้สึก คิดเข้าใจปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง มีการประสานงาน ความร่วมมือในการดำเนินการและเป็นในทิศทางเดียวกัน

2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) เป็นการเห็นภาพของจุดมุ่งหมาย ในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน

3. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interest / Benefits) เป็นการตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน หรือความสนใจเช่นเดียวกันก็มารวมตัวเป็น เครือข่ายเดียวกัน

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) การมีส่วนร่วมของเครือข่ายเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก ในการพัฒนาความเข้มแข็ง ของเครือข่าย เพราะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือ กระทำอย่างแท้จริง

5. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) เป็นองค์ประกอบ ที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หมายถึงสมาชิกเครือข่ายต่างต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกัน อย่างเพียงพอ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลตอบแทนที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย

6. การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) หมายถึงสมาชิกต้องพึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้ สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้หนาแน่น จำเป็นต้องให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าการ ดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย และทำให้สมาชิกมีการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หมายถึงสมาชิกในเครือข่ายมีการ ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน อาจมีการเขียน พบปะ สังสรรค์ พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การปฏิสัมพันธ์นี้จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ ระหว่างกันมากขึ้น ซึ่งจะสร้างให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น

2.1 กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่

1) ตลาดการส่งสินค้าออกจำหน่าย

ส่วนใหญ่จะมีการออกงานในนามจังหวัด โดยมีสถาบันองค์กรของจังหวัด อุทัยธานี และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้จัดนิทรรศการประจำปีให้ ลักษณะงานที่ไปแสดงจะเป็น ผ้าเอกลักษณ์และผ้าตามความต้องการของท้องตลาด ซึ่งจะเป็นสองลักษณะแต่ในลักษณะที่เป็น ความต้องการของตลาดจะเป็นผ้าพื้น เน้นในเรื่องของผ้าฝ้ายปั่นด้วยมือและต้องย้อมด้วยสีของ ธรรมชาติที่ทำสีได้ยาก เช่น การย้อมด้วยครั่งดำที่ย้อมส่วนมากเป็นฝ้าย แต่ปัจจุบันไม่ครบวงจร เพราะเป็นกลุ่มที่เพิ่งเริ่มก่อตั้ง แต่ละกลุ่มจะมีหน้าที่ปลูกฝ้าย แยกเมล็ดของฝ้ายแล้วนำไปปั่นด้วย

มือให้เป็นเส้นด้าย กลุ่มย้อมก็นำฝ้ายที่เป็นเส้นมาย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มการผลิตก็นำด้ายที่ย้อมมาทอ เพื่อให้ครบวงจร แต่ปัจจุบันก็เริ่มใช้และเริ่มดำเนินการกันอยู่ ส่วนผ้าเอกลักษณ์จะเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ลูกค้าที่ให้ความสนใจส่วนใหญ่เป็นภรรยาของข้าราชการประจำจังหวัด ประจำอำเภอ และนักศึกษาที่ไปดูงานแล้วชอบเอกลักษณ์ของลายผ้าก็จะติดต่อสั่งซื้อแล้วจัดส่งทางไปรษณีย์ ทำให้ได้รับการตอบรับหลายตลาดแต่ละตลาดก็ไม่เหมือนกัน จึงทำให้มีการส่งคณะกรรมการของกลุ่มเข้าไปศึกษาตรงจุดนั้นทำให้กลุ่มมีงานทำมากขึ้น

2) หน่วยงานที่เข้ามาให้การสนับสนุนกลุ่มผ้าทอพื้นบ้าน

พัฒนาชุมชน (พช.) จะมีหน้าที่เข้ามาสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือกลุ่มทอผ้าในเรื่องของการดูงานอบรมเครือข่ายที่รีสอร์ทมารวยและจัดให้มีการศึกษาดูงานของโครงการศูนย์ศิลปาชีพบางไทร และสนับสนุนเรื่องเงินทุนและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องของการจัดอบรมกระบวนการกลุ่ม อบรมวิถีชีวิตดั้งเดิม อบรมเกี่ยวกับการค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้านที่กำลังจะสูญหาย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดตั้ง “โครงการพัฒนาคุณภาพผ้าพื้นเมืองไทย เพื่อการส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชน (ฝ้ายแกมไหม)” ที่ได้เข้ามาให้ความรู้ในเรื่องของสี การย้อมสีของฝ้ายและไหมด้วยสีธรรมชาติ กระตุ้นในเรื่องของการย้อมสีหรือการให้สีว่าจะทำอย่างไรให้ได้สีที่มีความสม่ำเสมอและคงทน เค่นเป็นเอกลักษณ์ ทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จะมีใบรับรองในเรื่องของการทำสี คือ การย้อมสีแต่ละครั้งจะให้มีการจดบันทึกไว้ ถ้าส่งไปตรวจที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จะคิดค่าตรวจครั้งละ 300 บาท แต่ถ้าส่งตรวจนอกโครงการจะเสียค่าตรวจครั้งละ 2,500 บาท เช่น ครั้งที่ 1 ส่งผ้าไปตรวจจะถูกจดบันทึกไว้ว่าผ้าอ่อนอะไรหนักอะไร ทำแบบนี้ทุก ๆ รอบ น้ำหนักไม่ได้สีทุกชั้นตอนเหมือนกันหมด ถ้าครบ 3 ครั้ง สีจะไม่เพี้ยนไปจากเดิมเท่าไรทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก็จะมีใบรับรองมาที่กลุ่มนี้ว่าได้มาตรฐานของการย้อมสีและยังเป็นสิ่งการันตีในเรื่องของการส่งสินค้า OTOP และทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ยังช่วยเหลือในเรื่องของตลาดและเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าซึ่งเรียกว่า “เป็นการทอผ้าทันสมัย มีแท่นเหยียบเหมือนจักรเย็บผ้าหรือเปรี๊ยะแล้วเครื่องนี้จะทำหน้าที่แทน หลา ปั่นฝ้ายที่เคยใช้กันอยู่เรื่อยมา

สถาบันองค์กรจังหวัดอุทัยธานีและองค์กรภาคประชาชนเมืองอุทัยธานี ได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องของการจัดงบประมาณและเจ้าหน้าที่เข้ามาอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า ในเรื่องของลายและการสนับสนุนในเรื่องของตลาด ทุกปีทางจังหวัดอุทัยธานีจะจัดให้มีการออกจำหน่ายสินค้าซึ่งเป็นการจัดนิทรรศการประจำปีซึ่งลักษณะของงานจะเป็นการแสดงผ้าที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นไปตามความต้องการของตลาด

จากการที่มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยเหลือและพัฒนางาน ให้เกิดความรู้ที่กำหนดให้กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านดำเนินต่อไปอย่างมั่นคง และสมาชิกในกลุ่มเองก็ทอผ้า ด้วยความสมัครใจจึงทำให้สินค้าออกมามีความเพราะทอผ้าด้วยจิตวิญญาณและคนทอผ้าก็จะรักผ้า ที่เขาทอมาจนบางครั้งถึงกับ ไม่อยากขายผ้าที่ตนเองทอ แต่ก็ยังเป็นที่ต้องการของลูกค้าทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ

3) จุดแข็งหรือจุดเด่นของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน

- เป็นการทอผ้าด้วยจิตวิญญาณ ด้วยการใส่ใจและสองมือที่มีอยู่ในการ ทอผ้าแต่ละผืนสะท้อนให้เห็นประวัติความเป็นมาของการดำรงชีวิตผู้คนมากมายอยู่บนผืนผ้า ทั้งยัง แสดงออกทางด้านความคิด ความรู้ ความสามารถและยังต้องใช้ความเพียรพยายามในการทอผ้า อย่างมากผ้าที่ทอจึงจะออกมาได้อย่างสวยงาม จนผู้ทอเกิดความผูกพันกับผ้าจน ไม่อยากขายผ้า เพราะ ไม่ต้องการให้มีการตัดผ้าแต่อย่างใด ดังนั้นคนตัดผ้าจึงไม่ถูกกับคนทอผ้า

- การพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่ม ซึ่งมีการช่วยเหลือกันตลอดเวลาภายในกลุ่มของ ตนเอง และยังมีภาระงานกับทุก ๆ ฝ่าย ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น การจัดซื้อฝ้ายต้องรวมตัวกัน ซื้อเพื่อต่อรองราคาของฝ้ายซึ่งจะทำให้ซื้อ ได้ในราคาถูกลง ส่วนมากจะสั่งซื้อที่ร้านกิมเฮงฮวด

- รักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นลายผ้า วิธีการทอผ้า การย้อมสี ทุกอย่างกลุ่มทอผ้าจะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์หรือ ลดต้นทุนในการทอผ้ามากที่สุดและนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้กลุ่มทอผ้าไม่สูญหายไปจาก กลุ่มทอผ้าตลอดไป

- ลักษณะของผู้นำกลุ่มทอพื้นบ้าน มีความเฉลียวฉลาด มีความเป็นกันเอง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันทุกคน มีความรู้เรื่องลายผ้าเป็นอย่างดี มีความคิดสร้างสรรค์ มีฝีมือในการ ทอผ้าได้อย่างงดงาม

4) จุดด้อยหรือจุดอ่อนของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน

- การขาดแคลนบุคลากรในการทอผ้าเพราะต้องใช้จิตวิญญาณในการทอผ้า กว่าจะได้ผ้าแต่ละผืนต้องใช้เวลาาน ประมาณ 1 เดือน ต่อ 1 ผืน จึงทำให้ทอผ้าไม่ทัน และทุกอย่าง ก็ต้องอาศัยธรรมชาติผ้าแต่ละผืนจะไม่เหมือนกัน 1 ผืน จะมีเพียงแค่ชิ้นเดียวที่เหลือก็แค่คล้าย ๆ เพราะการย้อมสีแต่ละครั้งต้องอาศัยแสงแดด ลม ส่วนผสมไม่ตายตัวจึงทำให้สีไม่เหมือนเดิม

- ขาดผู้สืบทอดการทอผ้า เพราะผ้าแต่ละผืนต้องใช้เวลา ความประณีต ในการทอผ้า และทุกขั้นตอนทำด้วยมือทุกอย่างไม่จะเป็นการปลูกฝ้าย จนถึงการตัดเย็บ กลุ่มทอผ้า ส่วนใหญ่ที่ทอมีอายุประมาณ 30- 55 ปี ซึ่งถือว่าอยู่ในวัยชรามากแล้วทำให้การทอผ้า เป็นไปอย่างช้าๆ

2.2 กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน หมู่ 3 ตำบลทัพหลวง

1) สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน

การทอผ้าเพื่อจำหน่ายนั้นลวดลายของผ้าที่ทอมาจากแบบที่เครือข่ายนำมาให้ทอ โดยมีกลุ่มออกจำหน่ายผลิตภัณฑ์ 2 กลุ่ม กลุ่มผลิตภัณฑ์ 1 กลุ่ม ปัจจุบันมีกลุ่มจำหน่าย 3 กลุ่ม สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน มีจำนวนสมาชิก 12 คน ประกอบด้วย นางแคนทอง บุรี ประธานกลุ่ม นางเพลา คุ่มทวี รองประธาน นายสมควร คุ่มทวี เลขานุการ กรรมการคือ นางสาวิน บุรี นางมานะ จันทิมิ นางลำหับ เผื่อ่อง นางทองหา บาลนคร นางสร้อย อินทะมั่ง นางบุญมา รัตตะประทุม นางทองจันทร์ กัญญา นางมะลิ กาฬภักดี และนางทองคำ หงส์คำ และได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของเครือข่ายกลุ่มผ้าทอทัพหลวงขึ้น โดยมีกรรมการเงินหุ้นสัจจะสะสมทรัพย์ มี 12 คน ประกอบด้วย นายนิทัศน์ ประธาน นายจำลอง รองประธาน นางสาวสมบัติ (ประชาสัมพันธ์) นางมะลิลา (ผู้ช่วยเหรียญ) นางเพลาทอง (กรรมการ) นางสุพิน (เหรียญ) นางกัญญา (ผู้ช่วยเลขานุการ) นางวาสนา (สวัสดิการ) นางบุญศรี (ติดตามตรวจสอบ) นางประติบ (สวัสดิการ) นางสุมาลี (ติดตามตรวจสอบ) นางจงรัก (เลขานุการ)

2) ระบบการส่งเงินสัจจะสะสมทรัพย์

การส่งเงินสัจจะสะสมทรัพย์นั้นจะกำหนดส่งหุ้น ทุกวันที่ 5 ของเดือน เริ่มตั้งแต่ เวลา 08.00 น. – 12.00 น. โดยกำหนดให้หัวหน้ากลุ่มนำมาส่งที่ส่วนกลาง ถ้าสมาชิกส่งไม่ตรงกำหนดให้ส่งทบเดือนต่อไป ถ้าขาดส่งเกิน 3 เดือน มีการปรับเดือนละ 10 บาท และในการถอนหุ้น ผู้ถอนต้องไม่มีหนี้สินและไม่ค้ำประกันให้ใคร ถ้าหากลาออกจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มก่อนสิ้นปีจะไม่ได้รับเงินปันผล จะมีการปล่อยกู้ของเงินออมทรัพย์ร้อยละ 10/ปี ดอกเบี้ยในการปันผลนั้น 50 เปอร์เซ็นต์ การปล่อยกู้สินเชื่อกำหนดจากสมาชิกเพื่อปฏิบัติตามความจำเป็น

มีคุณนิทัศน์ จันทระ เป็นประธานกลุ่มเครือข่ายผ้าทอจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งเป็นคนที่เข้าไปให้ความรู้เรื่องการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าและเรื่องของการบริหารจัดการกลุ่ม การให้คำแนะนำ คำปรึกษา ให้ความรู้ในเรื่องการใช้สีย้อมผ้า ผ้าที่ทอนั้นจะเป็นผ้าที่ย้อมจากสีธรรมชาติ เนื่องจากว่าดูเป็นธรรมชาติและไม่เป็นอันตราย เป็นที่ต้องการของตลาด ถ้าเป็นผ้าที่ทำจากสีเคมีนั้นจะไม่มีผู้สั่งทำเนื่องจากไม่มีความต้องการของตลาด ลายที่นิยมทำจะเป็นลายจก การย้อมสีของผ้านั้นมีอยู่ 2 สี คือ สีที่ได้จากธรรมชาติและสีเคมี สีที่ได้จากธรรมชาตินั้นจะได้จากต้นไม้ต่าง ๆ ที่อยู่ตามบ้าน

จากการสัมภาษณ์คุณนิทัศน์ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549) ได้เล่าว่า สีธรรมชาตินั้นมีอยู่ 9 สีด้วยกัน คือ สีน้ำตาลเข้ม แดง โอรส เขียวหัวเป็ด ฟ้า น้ำเงิน เทา เข้ม ส้ม ส้มแดง ข้อห้ามในการย้อมสีธรรมชาติคือ ห้ามคนท้อง และคนมีรอบเดือนเข้ามาใกล้บริเวณที่กำลังย้อมผ้า ถือเป็นความเชื่อของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ย้อมสีผ้ากันมาแต่โบราณ จากประสบการณ์โดยตรง

ของคุณนิทัศน์เองซ่อมใหม่แล้วมีคนท้องมาใกล้เส้นไหมที่ซ่อมจะดำสีไม่สม่ำเสมอไม่ว่าจะซักย้อม ก็ครั้งก็ขังเหมือนเดิม

การดูแลรักษาผ้าสีธรรมชาติ ห้ามใช้ผงซักฟอกที่กัดสี จะใช้วิธีการซักแห้ง แล้วนำไปผึ่งลม ถ้าจะซักควรใช้ผงซักฟอกในปริมาณน้อยที่สุด ผ้าที่ได้จากสีธรรมชาตินิยมใช้น้ำยาซักแห้งน้ำยาปรับผ้านุ่มห้ามตากแดดที่ร้อนจัด อายุการใช้งานจะพอ ๆ กับสีเคมีสีที่คนโบราณนิยมย้อมจริง ๆ จะมีขมื่น สีแดงจากครั่ง สีเหลืองจากขมิ้น สีเขียวได้จากขมิ้นกับหม้อดิน สีดำได้จากมะเกลือกับโคลน น้ำตาลได้จากฝ้ายสีดุ่น ลักษณะการทอผ้าจะทอตามที่ตั้งหรือตามงานที่รับมาจากเครือข่ายหรือประธานเครือข่าย

3) ตลาดการส่งสินค้าออกจำหน่าย

ส่วนใหญ่จะมีการออกงานในนามของจังหวัด โดยมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนของจังหวัดอุทัยธานี และจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้จัดนิทรรศการประจำปีให้ ลักษณะงานที่ไปแสดงจะเป็นผ้าเอกลักษณ์และผ้าตามความต้องการของตลาด ซึ่งจะเป็นสองลักษณะ แต่ในลักษณะที่เป็นความต้องการของตลาดจะเป็นผ้าพื้นเน้นในเรื่องของผ้าฝ้ายปั่นมือและย้อมสีธรรมชาติที่เป็นสีทำยาก เช่น การย้อมด้วยครั่ง ด้ายที่ย้อมเป็นฝ้ายและไหม จะมีกลุ่มเลี้ยงไหมอยู่ แต่ปัจจุบันยังไม่ครบวงจรเพราะเป็นกลุ่มที่เพิ่งเริ่มก่อตั้ง จะมีกลุ่มที่มีหน้าที่เลี้ยงไหม มีหน้าที่เลี้ยงและสาวไหม กลุ่มย้อมก็จะเอามาผ่านกระบวนการย้อม กลุ่มกำลังผลิตก็เอาผ้าของกลุ่มย้อมมาใช้เพื่อที่จะให้ครบวงจร แต่ปัจจุบันก็เพิ่งเริ่มให้ข้อมูลในกลุ่ม เริ่มมาตั้งแต่ปีที่แล้วก็ยังไม่ครบวงจรทั้งหมดยังเป็นเรื่องของกระบวนการที่เพิ่งเริ่มใช้และเริ่มดำเนินการกันอยู่ ส่วนผ้าเอกลักษณ์จะเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ลูกค้าที่ให้ความสนใจส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ ทำให้ได้รับการตอบรับมากตลาดแต่ละตลาดจะไม่เหมือนกัน จึงทำให้มีการส่งคณะกรรมการกลุ่มเข้าไปศึกษาตรงจุดนั้น ทำให้มีงานทำมากขึ้น ส่วนกลุ่มผ้าทอจะมี 17 จังหวัด จะมีส่งอยู่ 7 กลุ่ม คือ เชียงใหม่ 3 กลุ่ม น่าน 1 กลุ่ม ลำปาง 2 กลุ่ม แต่ของจังหวัดอุทัยธานียังไม่ได้ส่งจะส่งประมาณเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549

หน่วยงานที่เข้ามาให้การสนับสนุนกลุ่มผ้าทอบ้านทัพหมัน

- กรมการพัฒนาชุมชน (พช.) จะมีหน้าที่เข้ามาสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือกลุ่มทอผ้าในเรื่องของการศึกษาดูงาน อบรมเครือข่ายที่รีสอร์ทมารวยและจัดให้มีการศึกษาดูงานของโครงการศูนย์ศิลปาชีพบางไทร และสนับสนุนในเรื่องของทุนและการดำเนินงานกิจกรรมร่วมกัน คือ “ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ”

- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องของการจัดอบรมกระบวนการกลุ่ม อบรมวิถีชีวิตดั้งเดิม อบรมเกี่ยวกับการค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้านที่กำลังจะสูญหาย

- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (มช.) ได้จัดตั้ง “โครงการพัฒนาคุณภาพผ้าพื้นเมืองไทยเพื่อส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชน (ฝ่ายแกมไหม)” ที่ได้เข้ามาให้ความรู้ในเรื่องของสี การย้อมสีของฝ้ายและไหมด้วยสีธรรมชาติ กระตุ้นในเรื่องของการย้อมสีหรือการให้สีว่าจะทำอย่างไรให้ได้สีที่มีความสม่ำเสมอและคงทนเด่นเป็นเอกลักษณ์ ทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีใบรับรองในเรื่องของการทำสี คือการย้อมสีแต่ละครั้งจะให้มีการจดบันทึกว่าจะใช้วัตถุดิบอะไรบ้าง เป็นไหมเป็นฝ้าย จำนวนน้ำหนักและวันเวลาที่ย้อม จดบันทึกไว้ ถ้าส่งไปตรวจที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จะคิดค่าตรวจครั้งละ 300 บาทแต่ถ้าส่งตรวจนอกโครงการครั้งละ 2,500 บาท เช่น ครั้งที่หนึ่งส่งผ้าไปตรวจจะถูกจดบันทึกไว้ว่าฝ้ายอ่อนอะไร น้ำหนักอะไร ทำอย่างนี้ทุก ๆ รอบ น้ำหนักไม่ได้สีทุกชั้นตอนเหมือนกันหมด ถ้าครบ 3 ครั้ง สีไม่เพี้ยนไปจากเดิมเท่าไร ทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก็จะมีการรับรองมาที่กลุ่มนี้ได้มาตรฐานของการย้อมสีและสิ่งนั้นเป็นตัวการันตีในเรื่องของการส่งสินค้า OTOP และทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ยังช่วยเหลือในเรื่องของตลาดและเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าซึ่งเรียกว่า “เครื่องปั่นด้าย” เป็นเครื่องปั่นฝ้ายที่ทันสมัย มีแท่นเหยียบเหมือนจักรเย็บผ้า หรือถ้าเปรียบแล้วเครื่องนี้จะทำหน้าที่แทน “หลา” ปั่นฝ้ายที่เคยใช้กันอยู่เรื่อยมา

สถาบันองค์กรจังหวัดอุทัยธานี และองค์กรภาคประชาชนเมืองอุทัยธานี ได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องของการจัดงบประมาณและเจ้าหน้าที่เข้ามาอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า ในเรื่องของลายและการสนับสนุนในเรื่องของตลาด ทุกๆ ปีทางจังหวัดอุทัยธานีจะจัดให้มีการออกจำหน่ายสินค้าซึ่งเป็นการจัดนิทรรศการประจำปีซึ่งลักษณะของงานจะเป็นการแสดงผ้าที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นไปตามความต้องการของตลาด

จากการที่มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยเหลือและพัฒนางานให้เกิดความรู้ ก็กำหนดให้กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านดำเนินต่อไปอย่างมั่นคง และสมาชิกในกลุ่มเองก็ทอผ้าด้วยความสมัครใจจึงทำให้สินค้าออกมามีคุณภาพเพราะทอผ้าด้วยจิตวิญญาณและคนทอผ้าก็จะรักผ้าที่เขาทอจนมาบางครั้งถึงกับไม่ยอมขายผ้าที่ตนเองทอ แต่ก็ยังเป็นที่ต้องการของลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

4) จุดแข็งหรือจุดเด่นของกลุ่มผ้าทอบ้านทัพหมัน

- เป็นการทอด้วยหัวใจ หรือทอด้วยจิตวิญญาณ เป็นการใช้สมองและสองมือที่มีอยู่ในการทอผ้าแต่ละผืน ผ้าแต่ละผืนที่ได้นั้นก็จะมีเรื่องราวของชีวิตผู้คนมากมายอยู่บนผืนผ้า ทั้งยังแสดงออกทางด้านความรู้ ความคิด และความสามารถกว่าจะได้ผ้าแต่ละผืนออกมาได้ต้องใช้ความพยายาม เมื่อผ้าออกมาสวยก็เกิดความปลื้มปิติ

- การพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่ม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในกลุ่ม ประสานความร่วมมือกันทุกฝ่ายเพราะทุกคนมีความคิดว่า “กว่าเราจะทำได้ขนาดนี้ไม่ใช่เรื่องของคนใดคนหนึ่ง ถ้าเราไม่ช่วยกันแล้วใครจะช่วยเราใครจะเข้ามาจัดการ กลุ่มเราต้องช่วยกันคิดช่วยกันทำ” (จากการให้สัมภาษณ์ ของคุณนิทัศน์ จันทร เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2549)

- รักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่ว่าจะเปลี่ยนผ้าหรืออะไรก็ตาม กลุ่มผู้ทอจะนำความรู้พื้นฐานของตัวเองมาใช้ คิดเอง ศึกษาเรื่องการตลาดเอง ไม่เห็นแก่ประโยชน์หรือค่าแรงแต่จะเน้นในเรื่องของการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและกลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้

5) จุดด้อยหรือจุดอ่อนของกลุ่มผ้าทอบ้านทัพหมัน

- คนที่ทอผ้าออกแบบลายผ้าไม่เป็น ไม่กล้าที่จะออกแบบลายผ้าเองทออย่างเดียวหรือผู้ทออาจจะไม่มีสมาธิในการทอ หรือขี้เกียจก็จะทำให้ทอผ้าได้ไม่สวย หรือใช้ระยะเวลาทอผ้าแต่ละผืนนาน

- ขาดผู้สืบทอดคือผู้ที่เป็สมาชิกในกลุ่มทอผ้าจะมีอายุอยู่ในช่วงประมาณ 35 – 60 ปี ซึ่งก็ถือว่าได้ว่าเป็นวัยผู้ใหญ่และวัยชรา จึงทำให้การทอผ้าที่ค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านก็ไม่มีเวลาทอผ้าหรือเรียนทอผ้าเลย เมื่อคนกลุ่มนี้แก่ตัวไปก็ทำให้มรดกของการทอผ้าที่มีและฝีมือที่ประณีตก็จะสูญหายไปด้วย

- มีกำลังใจในการผลิตสินค้าน้อย คือลูกค้าจะสั่งเป็นจำนวนมากแต่กลุ่มผู้รับงานไม่ไหวเพราะทอไม่ทันสมาชิกกลุ่มผ้าทอมีจำนวนน้อยและทำไม่ทัน ในเรื่องของการข้อมสิทธิ์ธรรมชาติซึ่งต้องใช้เวลาในการข้อมนานหลายวัน

- จะมีสมาชิกของกลุ่มบางคนที่กำลังถึงผลประโยชน์ในเรื่องของเงินเป็นสำคัญ ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่ม และทำให้กลุ่มขาดความสามัคคี

2.3 กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนา หมู่ 6 ตำบลทัพหลวง

ปีาเนย จันทร ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนา (สัมภาษณ์ 29 มกราคม 2549) กล่าวว่าก่อนที่จะเกิดมีกลุ่มทอผ้าขึ้นนั้น ได้มีกลุ่มแม่บ้านขึ้นมาก่อน จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2538 เริ่มแรกมีสมาชิกจำนวน 20 คน มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งคือ ต้องการให้สมาชิกซึ่งเป็นแม่บ้าน ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีการรวมกันและทำกิจกรรมร่วมกัน ครั้งแรกนั้นรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมถนอมอาหาร เช่น มะยมเชื่อม และแปรรูปผลไม้ในหมู่บ้าน แต่ประสบปัญหาด้านการตลาด จึงมีการประชุมเพื่อปรับทิศทางกลุ่ม โดยเริ่มนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการทอผ้าพื้นบ้านเข้ามาซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวบรรพบุรุษของชาวทุ่งนามาช้านาน สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน

เห็นความสำคัญของการทอผ้าที่มีตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้น เพื่อเป็นการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและการอนุรักษ์การทอผ้าในสมัยโบราณรุ่นปู่ย่าตายายไว้ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านจึงเกิดแนวคิดที่จะปรับทิศทางของกลุ่มแม่บ้านทุ่งนา เป็นกลุ่มทอผ้าทุ่งนา โดยมี นางเนย จันทร เป็นประธานคนแรก และทำหน้าที่เป็นประธานจนถึงปัจจุบัน ในระยะแรกนั้นยังเป็นการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนและขายให้คนในชุมชนบางส่วน โดยผู้ซื้อจะเข้ามาซื้อกับผู้ผลิตโดยตรง ทำให้กลุ่มทอผ้าไม่เข้มแข็งและยังไม่ได้รับเผยแพร่เท่าใดนัก ต่อมาในปี 2540 มีสมาชิกเพิ่มขึ้นประมาณ 31 คน ได้มีการประชุมเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่และมีข้อตกลงเพื่อทำกิจกรรมทอผ้าไว้เพื่อจำหน่าย และมีการระดมทุนเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนให้สมาชิกกู้ยืม ไปเพื่อทำกิจกรรมทอผ้า เริ่มแรกมีการระดมหุ้นได้ 3,000 บาท หุ้นละ 100 บาท ปัจจุบันมีหุ้นรวมได้ 4,500 บาท มีการปันผลหุ้น ร้อยละ 10 บาท/ปี ยอดเงินรวมปัจจุบัน 136,000 บาท แยกเป็นเงินสด 122,000 บาท ดอกเบี้ย 7,000 บาท ในปี 2541 พัฒนาการจากอำเภอบ้านไร่ได้มาอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านดำเนินการกิจกรรมกลุ่มโดยมีการระดมทุนเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนให้แก่สมาชิกกู้ยืมไปเพื่อทำกิจกรรมทอผ้า ในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2542 ได้รับเงินสนับสนุนจาก ส.ส. ศิลป์ชัย น้อยปรี เพื่อจัดตั้งโรงเรียนทอผ้า ณ หมู่ 6 ต. ห้วยหลวง อ. บ้านไร่ จ. อุทัยธานี ในวันที่ 31 มีนาคม 2543 ได้รับเงินทุนจากนายแพทย์ประเสริฐ มงคลศิริ เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในกลุ่มทอผ้า ในวันที่ 17 กรกฎาคม 2543 ได้รับกองทุนส่งเสริมทอผ้าพื้นเมืองจาก พระครูอุทัยสุทธิคุณ กิจการของกลุ่มแม่บ้านก็ได้ดำเนินการทอผ้าเพื่อจำหน่ายในตลาดที่กว้างขึ้น และในวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2544 ได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนเศรษฐกิจชุมชนจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหลวง

ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านทุ่งนาเปลี่ยนชื่อมาเป็นกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของแม่บ้านมีสมาชิกทั้งหมด 45 คน มีประธาน คือ นางเนย จันทร ทำหน้าที่บริหารงานภายในกลุ่ม รองประธานคือ นางลำไย ป้อมคำ และนางสาวสวิง จันทร ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยประธาน นอกจากนี้กลุ่มทอผ้าทุ่งนาแล้วยังเกิดกลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้ายขึ้นอีก 1 กลุ่ม โดยสมาชิกของกลุ่มสหกรณ์ คือ สมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนานั้นเองกลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้ายและกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ทำหน้าที่เชื่อมโยงถึงกัน โดยกลุ่มทอผ้าทุ่งนาจะรับงานทอผ้ามาจากกลุ่มสหกรณ์อีกที และเวลาออกงานแสดงสินค้าผ้าทอ ก็จะทำในนามสหกรณ์ (มีบ้างเป็นบางครั้งคราวที่ทำในนามกลุ่มทอผ้าทุ่งนา)

การดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าทุ่งนาในระยะแรก ๆ ประธานจะประชุมสมาชิกกลุ่มเพื่อแบ่งงานความรับผิดชอบเป็นฝ่ายต่าง ๆ ฝ่ายผลิต คือ สมาชิกทั้งหมดของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ทำหน้าที่ ทอผ้า ตามรายการสินค้าที่ประธานรับมา จากกลุ่มเครือข่าย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน หมู่ 3 กลุ่มทอผ้าบ้านทัพคล้าย หมู่ 2 กลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้าย กลุ่มส่งเสริมอาชีพ

เนินคีรี กลุ่มสมบัติผ้าทอบ้านไร่ และกลุ่มปลูกหมอนเลี้ยงไหม (เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นมาใหม่ แต่ยังไม่ได้เข้าโครงการ) ฝ่ายเหรียญก คือ นางฝักไฝ ชัยมะวงษา ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการเงิน ฝ่ายการตลาด คือ นางเนย จันทร ทำหน้าที่นำสินค้าออกจำหน่าย หรือไปแสดงในงานต่าง ๆ เมื่อแบ่งงานเป็นฝ่ายต่างๆ แล้ว ประชานรวมกลุ่มสมาชิกเพื่อคํานึงกิจกรรมตามเป้าหมาย คือ การย้อมผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ มีการนัดเวลา สถานที่ ทุก 4 เดือน (จำนวน 3 ครั้ง/ปี) การทอผ้าพื้นเมืองจะเป็นการผลิตโดยตัวสมาชิกเอง แล้วแต่ความยากง่ายของผ้าและความสามารถของสมาชิก โดยกลุ่มจะให้คํานะนำด้านการทอผ้าและการตลาด นำผลผลิตมารวมกันที่บ้านของฝ่ายการตลาด เพื่อทำการคัดเกรดผลิตภัณฑ์ กำหนดราคา และบรรจุเพื่อนำออกจำหน่าย รายงานผลการจำหน่ายให้สมาชิกทราบ ทุก 2 เดือน (2 เดือน/ครั้ง) ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ได้แก่ ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ผ้ามัดหมี่ ผ้าสไบลายสัตว์ ผ้าขาวม้า ผ้าชิ้นดินแดง ผ้าปูโต๊ะ ผ้าธง ผ้ารองจาน ผ้าคลุมไหล่ ผ้าเช็ดปาก ผ้าห่มเอี้ยห้า กระเป๋าสะพาย ผ้าตัดเสื้อ หมอนสามเหลี่ยม ผ้ามน หมอนท้าว ผ้าหน้าบู้ง ผ้าคลุมเตียง ย่อม

1) ตลาดการส่งเสริมสินค้าออกจำหน่าย

ผลิตภัณฑ์ทอผ้าของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา จะทำการผลิตผ้าทอโดยรองรับงานมาจากกลุ่มเครือข่ายอีกที่ไม่ได้รับงานโดยตรง และกลุ่มเครือข่ายจะนำไปขายในตลาดต่าง ๆ และในการออกงานแสดงสินค้าผ้าทอส่วนใหญ่จะไปในนามของกลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้าย เช่น งานกาชาดจังหวัดอุทัยธานี งานสันนิบาต งานมรดกโลกห้วยขาแข้ง หรืองานที่ต่างจังหวัด เช่น ที่สวนอัมพร เมืองทองธานี ซึ่งในแต่ละงานที่ไปแสดงจะเป็นนิทรรศการประจำปี ลักษณะงานที่ไปแสดงจะเป็นผ้าเอกลักษณ์และผ้าตามความต้องการของตลาด เน้นเรื่องของผ้าฝ้ายปั่นมือและย้อมสีธรรมชาติ ลูกค้ำที่ให้ความสนใจส่วนใหญ่จะเป็นลูกค้ำที่รู้จักผ้าทอบ้านทุ่งนาจริง คือ เป็นผ้าฝ้ายทอมือ และย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งมีราคาแพง ดังนั้นคนทั่วไปที่ไม่รู้จักจึงคิดว่าราคาสูงเกินไปเมื่อเปรียบเทียบกับผ้าทอแถบอีสาน

2) หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน

- พัฒนาการจากอำเภอบ้านไร่ ได้อบรมให้ความรู้แก่กลุ่มสมาชิกแม่บ้าน เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านคํานึงกิจกรรมกลุ่ม เมื่อปี 2541
- ส.ส. ศิลป์ชัย นุ้ยปรี ได้สนับสนุนเงินทุนเพื่อจัดตั้ง โรงเรียนทอผ้า ณ. หมู่ 6 ต. ทัพหลวง อ. บ้านไร่ จ. อุทัยธานี เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2542
- นายแพทย์ประเสริฐ มงคลศิริ สนับสนุนเงินทุน 5,000 บาท เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในกลุ่มทอผ้า เมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2543

- พระครูอุทัยสิทธิคุณ สนับสนุนเงินกองทุนส่งเสริมทอผ้าพื้นเมือง จำนวน 10,000 บาท เพื่อกิจการของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา จะได้ดำเนินการทอผ้าเพื่อจำหน่ายในตลาดอย่างกว้าง เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 22543

- กองทุนเศรษฐกิจชุมชนจากองค์การบริหารส่วนตำบลทัพหลวง สนับสนุนเงินทุน จำนวน 50,000 บาท เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2544

- พัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เข้ามาอบรมขบวนการกลุ่ม การตลาด, อบรมวิถีชีวิตดั้งเดิมและการค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้าน เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2548

3) ความภาคภูมิใจของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา

สมาชิกในกลุ่มได้ส่งผลิตภัณฑ์ผ้าทอเข้าประกวด ได้รับรางวัลเพื่อส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญาไทย จากบริษัทต่างๆ (มหาชน) จำกัด และองค์กรของรัฐและภาคเอกชน และมีคณะเยี่ยมชมจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อมาเยี่ยมชมกิจกรรมการทอผ้า การวิจัยเรื่องผ้าพื้นเมือง เป็นการทัศนศึกษาและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มแม่บ้าน

4) จุดแข็งหรือจุดเด่นของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา

ป้าบุญแทน ปราบกริม (สัมภาษณ์ 29 มกราคม 2549) กล่าวว่าผ้าทอโบราณบ้านทุ่งนานั้นเป็นแหล่งผลิตผ้าทอด้วยมือที่อนุรักษ์ความเก่าแก่แห่งต้นฉบับไว้ได้อย่างครบถ้วน ทั้งความละเอียดอ่อนของลายผ้า สีสันทันซึ่งย้อมด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัย 200-300 ปีที่ผ่านมา จึงทำให้เป็นผ้าที่มีคุณสมบัติและคุณค่าแตกต่างจากผ้าที่ผลิตจากแหล่งผลิตผ้าอื่นๆ คือ เป็นผ้าที่ทอด้วยมือผ้ายังใช้ย้อม สับแห้งและระบายอากาศได้ดี ผ้าที่ใช้ทอไม่มีสารเคมี การย้อมใช้สีจากวัตถุดิบธรรมชาติ ผ้าทุกชิ้นสีและลวดลายจะไม่เหมือนกันเลย ลายที่ทอจะมีความประณีต ละเอียดอ่อนสามารถสลัปลี (จก) ได้ในแถวเดียวกัน การผลิตแต่ละครั้งใช้เวลานาน สินค้าจึงมีน้อยกว่าความต้องการของตลาด

5) จุดอ่อนหรือจุดด้อยของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา

ป้าบุญแทน ปราบกริม (สัมภาษณ์ 29 มกราคม 2549) ขาดการประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าของผ้าทอบ้านทุ่งนา จึงทำให้ตลาดคิดว่าผ้าทอที่มีมีราคาสูง สินค้าขายไม่ได้ การผลิตแต่ละชิ้นใช้เวลานาน จึงไม่ทันกับความต้องการของผู้ซื้อ การย้อมสีธรรมชาติทำให้การรักษาคุณภาพของสีทำได้ยาก ต้นทุนค่ายทอสูงเนื่องจากต้องซื้อผ่านพ่อค้าคนกลาง สมาชิกภายในกลุ่มไม่มีความเสียสละ คือ สมาชิกเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว เวลาจะนำผลิตภัณฑ์ผ้าไปออกงานก็ไม่มีความตั้งใจไป เพราะไม่มีค่าแรงให้ มีแค่ค่าเบี่ยง 50 บาท สมาชิกทุกคนจึงคิดว่าอยู่บ้านทำงาน

มีรายได้ดีกว่า หรือเวลาจัดให้ไปอบรมก็ไม่มีใครไปเพราะไม่กล้าแสดงออก ดังนั้นจึงโยนให้เป็นภาระของประธานกลุ่ม ปัจจุบันประธานกลุ่มไม่สามารถเขียนหนังสือได้ เวลาไปอบรมก็ไม่สามารถจดบันทึกการอบรมได้ จึงทำให้ไม่สามารถนำความรู้มาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกได้ ประธานขาดความเป็นผู้นำ เวลาไปออกงานแสดงสินค้าในที่อื่นๆ ขาดความเชื่อมั่น ไม่กล้าแสดงออก ประธานไม่กล้าที่จะขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ นอกจากจะมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้การสนับสนุนเอง จึงทำให้กลุ่มทอผ้าทุ่งนาไม่เป็นที่รู้จักของตลาดอย่างกว้างขวาง

2.4 กลุ่มทอผ้าเนินคีรี หมู่ 10 ตำบลทัพหลวง

1) ประวัติการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนา

บ้านเนิน จันทร ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนา (สัมภาษณ์ 29 มกราคม 2549) กล่าวว่าก่อนที่จะเกิดมีกลุ่มทอผ้าขึ้นนั้น ได้มีกลุ่มแม่บ้านขึ้นมาก่อน จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2538 เริ่มแรกมีสมาชิกจำนวน 20 คน มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งคือ ต้องการให้สมาชิกซึ่งเป็นแม่บ้าน ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีการรวมกันและทำกิจกรรมร่วมกัน ครั้งแรกนั้นรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมถนอมอาหาร เช่น มะขมเชื่อม และแปรรูปผลไม้ในหมู่บ้าน แต่ประสบปัญหาด้านการตลาด จึงมีการประชุมเพื่อปรับทิศทางกลุ่ม โดยเริ่มนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การทอผ้าพื้นบ้านเข้ามาซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวบรรพบุรุษของชาวทุ่งนามาช้านาน สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเห็นความสำคัญของการทอผ้าที่มีตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้น เพื่อเป็นการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและการอนุรักษ์การทอผ้าในสมัยโบราณรุ่นปู่ย่าตายายไว้ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านจึงเกิดแนวคิดที่จะปรับทิศทางของกลุ่มแม่บ้านทุ่งนา เป็นกลุ่มทอผ้าทุ่งนา โดยมี นางเนย จันทร เป็นประธานคนแรก และทำหน้าที่เป็นประธานจนถึงปัจจุบันในระยะแรกนั้นยังเป็นการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนและขายให้คนในชุมชนบางส่วน โดยผู้ซื้อจะเข้ามาซื้อกับผู้ผลิตโดยตรง ทำให้กลุ่มทอผ้าไม่เข้มแข็งและยังไม่ได้รับเผยแพร่เท่าใดนัก ต่อมาในปี 2540 มีสมาชิกเพิ่มขึ้นประมาณ 31 คน ได้มีการประชุมเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่และมีข้อตกลงเพื่อทำกิจกรรมทอผ้าไว้เพื่อจำหน่าย และมีการระดมทุนเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนให้สมาชิกกู้ยืมไปเพื่อทำกิจกรรมทอผ้า เริ่มแรกมีการระดมหุ้นได้ 3,000 บาท หุ้นละ 100 บาท ปัจจุบันมีหุ้นรวมได้ 4,500 บาท มีการปันผลหุ้น ร้อยละ 10 บาท/ปี ยอดเงินรวมปัจจุบัน 136,000 บาท แยกเป็นเงินสด 122,000 บาท ดอกเบี้ย 7,000 บาท ในปี 2541 พัฒนาการจากอำเภอบ้านไร่ได้มาอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านดำเนินการกิจกรรมกลุ่ม โดยมีการระดมทุนเพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนให้แก่สมาชิกกู้ยืมไปเพื่อทำกิจกรรมทอผ้า ในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2542 ได้รับเงินสนับสนุนจาก ส.ส. ศิลป์ชัย นุ้ยปรี เพื่อจัดตั้งโรงเรียนทอผ้า ณ หมู่ 6 ต. ทัพหลวง อ. บ้านไร่ จ. อุทัยธานี ในวันที่ 31 มีนาคม 2543 ได้รับ

เงินทุนจากนายแพทย์ประเสริฐ มงคลศิริ เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในกลุ่มทอผ้า ในวันที่ 17 กรกฎาคม 2543 ได้รับกองทุนส่งเสริมทอผ้าพื้นเมืองจาก พระครูอุทัยสุทธิคุณ กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้าน ก็ได้ดำเนินการทอผ้าเพื่อจำหน่ายในตลาดที่กว้างขึ้น และในวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2544 ได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนเศรษฐกิจชุมชนจากองค์การบริหารส่วนตำบลทัพหลวง

ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านทุ่งนาเปลี่ยนชื่อมาเป็นกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของแม่บ้านมีสมาชิกทั้งหมด 45 คน มีประธาน คือ นางเนย จันทร ทำหน้าที่บริหารงานภายในกลุ่ม รองประธานคือ นางลำไย ป้อมคำ และนางสาวสวิง จันทร ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยประธาน นอกจากกลุ่มทอผ้าทุ่งนาแล้วยังเกิดกลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้ายขึ้นอีก 1 กลุ่ม โดยสมาชิกของกลุ่ม สหกรณ์ คือ สมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนานั้นเองกลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้าย และกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ทำหน้าที่เชื่อมโยงถึงกัน โดยกลุ่มทอผ้าทุ่งนาจะรับงานทอผ้ามาจากกลุ่มสหกรณ์อีกที และเวลาออกงานแสดงสินค้าผ้าทอ ก็จะทำในนามสหกรณ์ (มีบ้างเป็นบางครั้งคราวที่ทำในนามกลุ่มทอผ้าทุ่งนา)

การดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าทุ่งนาในระยะแรก ๆ ประธานจะประชุมสมาชิกกลุ่มเพื่อแบ่งงานความรับผิดชอบเป็นฝ่ายต่าง ๆ ฝ่ายผลิต คือ สมาชิกทั้งหมดของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ทำหน้าที่ ทอผ้า คามรายการสินค้าที่ประธานรับมา จากกลุ่มเครือข่าย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน หมู่ 3 กลุ่มทอผ้าบ้านทัพคล้าย หมู่ 2 กลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้าย กลุ่มส่งเสริมอาชีพ เหมินศิริ กลุ่มสมบัติผ้าทอบ้านไร่ และกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม (เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นมาใหม่ แต่ยังไม่ได้เข้าโครงการ) ฝ่ายற்றுฉึก คือ นางฝักใฝ่ ชัยมะวงษา ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการเงิน ฝ่ายการตลาด คือ นางเนย จันทร ทำหน้าที่นำสินค้าออกจำหน่าย หรือไปแสดงในงานต่าง ๆ เมื่อแบ่งงานเป็นฝ่ายต่าง ๆ แล้ว ประธานรวมกลุ่มสมาชิกเพื่อดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมาย คือ การข้อมผ้าฝ้ายสีธรรมชาติ มีการนัดเวลา สถานที่ ทุก 4 เดือน (จำนวน 3 ครั้ง/ปี) การทอผ้าพื้นเมืองจะเป็นการผลิตโดยตัวสมาชิกเอง แล้วแต่ความยากง่ายของผ้าและความสามารถของสมาชิก โดยกลุ่มจะให้คำแนะนำด้านการทอผ้าและการตลาด นำผลผลิตมารวมกันที่บ้านของฝ่ายการตลาด เพื่อทำการคัดเกรดผลิตภัณฑ์ กำหนดราคา และบรรจุเพื่อนำออกจำหน่าย รายงานผลการจำหน่ายให้สมาชิกทราบ ทุก 2 เดือน (2 เดือน/ครั้ง) ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ได้แก่ ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ผ้ามัดหมี่ ผ้าสไบลายสัตว์ ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่นตีนแดง ผ้าปูโต๊ะ ผ้ารง ผ้ารองจาน ผ้าคลุมไหล่ ผ้าเช็ดปาก ผ้าห่มเอี้ยห้า กระเป๋าสะพาย ผ้าตัดเสื้อ หมอนสามเหลี่ยม ผ้ามน หมอนท้าว ผ้าหน้าบู่ง ผ้าคลุมเตียง ข่าม

2) ตลาดการส่งเสริมสินค้าออกจำหน่าย

ผลิตภัณฑ์ทอผ้าของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา จะทำการผลิตผ้าทอโดยตรงรับงานมาจากกลุ่มเครือข่ายอีกที่ไม่ได้รับงานโดยตรง และกลุ่มเครือข่ายจะนำไปขายในตลาดต่าง ๆ (ดังแสดงในแผนภูมิ) และในการออกงานแสดงสินค้าผ้าทอส่วนใหญ่จะไปในนามของกลุ่มสหกรณ์ การเกษตรบ้านทัพคล้าย เช่น งานกาชาดจังหวัดอุทัยธานี งานสันนิบาต งานมรดกโลกห้วยขาแข้ง หรืองานที่ต่างจังหวัด เช่น ที่สวนอัมพร เมืองทองธานี ซึ่งในแต่ละงานที่ไปแสดงจะเป็นนิทรรศการประจำปี ลักษณะงานที่ไปแสดงจะเป็นผ้าเอกลักษณ์และผ้าตามความต้องการของตลาด เน้นเรื่องของผ้าฝ้ายปั่นมือและย้อมสีธรรมชาติ ลูกค้ำที่ให้ความสนใจส่วนใหญ่จะเป็นลูกค้ำที่รู้จักผ้าทอบ้านทุ่งนาจริง คือ เป็นผ้าฝ้ายทอมือ และย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งมีราคาแพง ดังนั้นคนทั่วไปที่ไม่รู้จักจึงคิดว่าราคาสูงเกินไปเมื่อเปรียบเทียบกับผ้าทอแถบอีสาน

3) หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน

- พัฒนาการจากอำเภอบ้านไร่ ได้อบรมให้ความรู้แก่กลุ่มสมาชิกแม่บ้าน เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านดำเนินกิจกรรมกลุ่ม เมื่อปี 2541
- ส.ส. ศิลป์ชัย น้อยปรี ได้สนับสนุนเงินทุนเพื่อจัดตั้งโรงเรียนทอผ้า ณ. หมู่ 6 ต. ทัพหลวง อ. บ้านไร่ จ. อุทัยธานี เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2542
- นายแพทย์ประเสริฐ มงคลศิริ สนับสนุนเงินทุน 5,000 บาท เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในกลุ่มทอผ้า เมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2543
- พระครูอุทัยสิทธิคุณ สนับสนุนเงินกองทุนส่งเสริมทอผ้าพื้นเมือง จำนวน 10,000 บาท เพื่อกิจการของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา จะได้ดำเนินการทอผ้าเพื่อจำหน่ายในตลาดอย่างกว้าง เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2543
- กองทุนเศรษฐกิจชุมชนจากองค์การบริหารส่วนตำบลทัพหลวง สนับสนุนเงินทุน จำนวน 50,000 บาท เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2544
- พัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เข้ามาอบรมขบวนการกลุ่ม การตลาด, อบรมวิถีชีวิตดั้งเดิมและการค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้าน เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2548

4) ความภาคภูมิใจของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา

สมาชิกในกลุ่มได้ส่งผลิตภัณฑ์ผ้าทอเข้าประกวด ได้รับรางวัลเพื่อส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญาไทย จากบริษัทต่างๆ (มหาชน) จำกัด และองค์กรของรัฐและภาคเอกชน และมีคณะเยี่ยมชมจากมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อมา

เยี่ยมชมกิจกรรมการทอผ้า การวิจัยเรื่องผ้าพื้นเมือง เป็นการทัศนศึกษาและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มแม่บ้าน

5) จุดแข็งหรือจุดเด่นของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา

ปัญญาแทน ปราบกริม (สัมภาษณ์ 29 มกราคม 2549) กล่าวว่าผ้าทอโบราณบ้าน ทุ่งนานั้นเป็นแหล่งผลิตผ้าทอด้วยมือที่อนุรักษ์ความเก่าแก่แห่งต้นฉบับไว้ได้อย่างครบถ้วน ทั้งความละเอียดอ่อนของลายผ้า สีสนซึ่งย้อมด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัย 200-300 ปีที่ผ่านมา จึงทำให้เป็นผ้าที่มีคุณสมบัติและคุณค่าแตกต่างจากผ้าที่ผลิตจากแหล่งผลิตผ้าอื่นๆ คือ เป็นผ้าที่ทอด้วยมือผ้ายังใช้ยิ่งนุ่ม ซับเหงื่อและระบายอากาศได้ดี ผ้าที่ใช้ทอไม่มีสารเคมี การย้อมใช้สีจากวัตถุดิบธรรมชาติ ผ้าทุกชิ้นสีและลวดลายจะไม่เหมือนกันเลย ลายที่ทอจะมีความประณีต ละเอียดอ่อนสามารถสลักสี (จก) ได้ในแถวเดียวกัน การผลิตแต่ละครั้งใช้เวลานาน สินค้าจึงมีน้อยกว่าความต้องการของตลาด

6) จุดอ่อนหรือจุดด้อยของกลุ่มทอผ้าทุ่งนา

ปัญญาแทน ปราบกริม (สัมภาษณ์ 29 มกราคม 2549) ขาดการประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าของผ้าทอบ้านทุ่งนา จึงทำให้ตลาดคิดว่าผ้าทอที่มีมีราคาสูง สินค้าขายไม่ได้ การผลิตแต่ละชิ้นใช้เวลานาน จึงไม่ทันกับความต้องการของผู้ซื้อ การย้อมสีธรรมชาติทำให้การรักษาคุณภาพของสีทำได้ยาก ต้นทุนด้วยทอสูงเนื่องจากต้องซื้อผ่านพ่อค้าคนกลาง สมาชิกภายในกลุ่มไม่มีความเสียดสละ คือ สมาชิกเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว เวลาจะนำผลิตภัณฑ์ผ้าไปออกงานก็ไม่มีตัวแทนไป เพราะไม่มีค่าแรงให้ มีแต่ค่าเบียดเสียด 50 บาท สมาชิกทุกคนจึงคิดว่าอยู่บ้านทำงานมีรายได้ดีกว่า หรือเวลาจัดให้ไปอบรมก็ไม่มีใครไปเพราะไม่กล้าแสดงออก ดังนั้นจึงโยนให้เป็นภาระของประธานกลุ่ม ปัจจุบันประธานกลุ่มไม่สามารถเขียนหนังสือได้ เวลาไปอบรมก็ไม่สามารถจดบันทึกการอบรมได้ จึงทำให้ไม่สามารถนำความรู้มาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกได้ประธานขาดความเป็นผู้นำ เวลาไปออกงานแสดงสินค้าในที่อื่นๆ ขาดความเชื่อมั่น ไม่กล้าแสดงออก ประธานไม่กล้าที่จะขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ นอกจากจะมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้การสนับสนุนเอง จึงทำให้กลุ่มทอผ้าทุ่งนาไม่เป็นที่รู้จักของตลาดอย่างกว้างขวาง

7) ปัญหาที่พบและสิ่งที่กลุ่มต้องการ

ปัญญาแทน จันทร (สัมภาษณ์ 29 มกราคม 2549) กล่าวว่า ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าทุ่งนา ขาดการสนับสนุนจากหน่วยราชการในพื้นที่ ด้านเงินทุน วัตถุดิบในการทอผ้า และโรงเรือน ซึ่งโรงเรือนเก่าทรุดโทรมใช้การไม่ได้แล้ว ต้องการพัฒนารูปแบบการผลิต แปรรูปผ้าทอ โดยจัดให้มีวิทยากรมาถ่ายทอดความรู้ด้านการแปรรูป เช่น แปรรูปเป็นกระเป๋า เสื้อผ้า หมอน เพื่อสินค้าจะได้

เป็นที่ต้องการของตลาด พร้อมทั้งจัดให้มีการรองรับผลิตภัณฑ์ จัดให้มีการอบรมความเป็นผู้นำของกลุ่มและการทำบัญชี

2.5 กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านบ้านภูจวง

1) การบริหารภายในกลุ่มผ้าทอบ้านภูจวง

สิ่งที่เห็น ได้ชัดเจนภายในหมู่บ้าน ผู้นำและความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันและพึ่งพาอาศัยกันมีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรก็จะปรึกษาหารือระหว่างกันเพื่อหาทางแก้ไข ซึ่งผู้นำเองก็จะศึกษาหาความรู้ ที่ถือว่าเป็นผลดีต่อสมาชิกหรือมีข่าวสารประชาสัมพันธ์ที่ดีก็จะมาแจ้งให้ทราบให้สมาชิกได้รู้กันอย่างทั่วถึง สำหรับในการดำเนินงานของกลุ่มผ้าทอ จะเป็นแบบเครือข่าย ในการบริหารงานของกลุ่มได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ฝ้ายขึ้น คือ จะมีกรรมการมาตรวจสอบ มีการส่งเงินทุก วันที่ 15 ของเดือน พร้อมกับมีเงินปันผลให้กับสมาชิก ซึ่งจำนวนหุ้น 1 หุ้นจะเท่ากับ 10 บาท สมาชิกแต่ละคนจะมีก็หุ้นก็ได้แล้วแต่กำลังทรัพย์ของสมาชิก เงินที่เหลือจากการปันผลก็จะเก็บเอาไว้เป็นค่าบำรุงอุปกรณ์และเป็นค่าใช้จ่ายภายนอก เช่น ค่าน้ำมัน ในการดำเนินงาน

ในการบริหารงานของกลุ่มผ้าทอบ้านภูจวงนั้น ทางป้ายุพิน ได้บริหารงานและบริหารเงินทุนภายในกลุ่ม ได้มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้ในการทอผ้าด้วยกี่พื้นเมือง และฝึกอบรมการย้อมสีผ้าจากธรรมชาติ และทางกลุ่มทอผ้าก็ได้นำสมาชิกในหมู่บ้าน ไปศึกษาดูงานกลุ่มทอผ้า จังหวัดต่างๆ เพื่อพัฒนาฝีมือแรงงาน

สำหรับในปัจจุบันนี้ ป้ายุพิน ได้บอกว่าสมาชิกจำนวน 10 คน ส่วนมากเป็นคนแก่ ในด้านผลประโยชน์จากสมาชิกที่ได้รับจากการรวมกลุ่มการทอผ้านั้น คือ สมาชิกจะได้รับรู้การทอผ้าที่ถูกต้องและจะได้รับรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 2,000-2,500 บาท/เดือน ซึ่งถือว่าเป็นการส่งเสริมรายได้ให้แก่สมาชิกเป็นอย่างดี

2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอหมู่บ้านภูจวง

ในปัจจุบันผ้าทอหลายโบราณของกลุ่มผ้าทอบ้านภูจวง เป็นสินค้าหัตถกรรมในครัวเรือนที่ได้รับความนิยมค่อนข้างสูง เพราะว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะในการผลิต คือ ชาวหมู่บ้านภูจวงจะใช้สีธรรมชาติในการทำมีของผ้า โดยจะใช้พืชพันธุ์ธรรมชาติเป็นต้นแบบของสี นอกจากนั้นเรายังนำผ้าทอผลิตภัณฑ์ไปประยุกต์ทำเป็นสินค้าอื่น ๆ ได้เช่น ผ้าคลุมเตียง ผ้าม่าน ผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมตู้เย็น กระเป๋าลือ ที่รองแก้ว ผ้าขาวม้า สำหรับการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ นอกจากจะนำไปจำหน่ายแล้วทางหมู่บ้านก็ยังได้นำผ้าทอไปร่วมในงานแสดงสินค้าในงานต่าง ๆ ทำให้ได้รับรางวัลจากการประกวดในการแสดงสินค้าอยู่เสมอทำให้ผ้าทอของหมู่บ้านเป็นที่รู้จัก

อย่างแพร่หลายทำให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว คณาจารย์ และนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ มาเยี่ยมชมและศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

3) หน่วยงานที่สนับสนุนกลุ่มผ้าทอ หมู่บ้านภูจวง

ในการทอผ้าของกลุ่มผ้าทอได้มีหน่วยงานสนับสนุนในด้านการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีสมัยโบราณของหมู่บ้าน สำหรับในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอหลายโบราณ ได้มีการพัฒนาการผลิตและการพัฒนาตลาดโดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาร่วมในการพัฒนาและสนับสนุน คือ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (โดยสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด) และสถาบันพัฒนาชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทที่ด้านการผลิตและการตลาด มีการฝึกอบรมกลุ่มผู้ผลิตอย่างต่อเนื่องทั้งทางด้านการย้อมสีและการทำลวดลายต่าง ๆ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาด รวมทั้งการนำผลิตภัณฑ์ผ้าทอไปร่วมออกร้านในงานศิลปาชีพบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็ยังทำให้กลุ่มผ้าทอเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้สถาบันที่ฝึก และรีสอร์ทต่าง ๆ ในจังหวัดก็ได้นำผลิตภัณฑ์ผ้าทอไปออกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นการส่งเสริมการตลาด

4) ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มผ้าทอนั้น ก็จะเป็นปัญหาด้านการผลิตและการตลาดเพราะว่าในการผลิตแต่ละครั้งจะมีต้นทุนค่อนข้างสูงและใช้ระยะเวลาในการทอนาน ทำให้ราคาจำหน่ายของแต่ละชิ้นราคาสูงจึงเหมาะสมกับเฉพาะกลุ่มที่มีรายได้สูงเท่านั้น จึงไม่สามารถผลิตเพื่อวางจำหน่ายเหมือนกับผ้าชนิดอื่น ๆ ได้ การทอผ้าในแต่ละชิ้นจะทำเฉพาะมีคนสั่งเท่านั้น จะไม่ทำวางขายทั่วไปมากนัก เพราะเนื่องจากขั้นตอนการทำมีหลายขั้นตอน ต้องใช้ความประณีต จึงทำให้ผู้ผลิตผลิตผ้าทอได้ช้า ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดในช่วงที่ตลาดมีความต้องการมาก นอกจากนี้กลุ่มผ้าทอภายในหมู่บ้านยังมีบุคคลหลายระดับ ทำให้มีปัญหาในการผลิตคุณภาพ ก็อย่าง เช่น ในการทอ การย้อมสี และลวดลาย เพราะว่าทำให้สิ่งเหล่านี้ต้องการความชำนาญเป็นอย่างมาก ปัญหาอีกอย่างหนึ่งก็คือ สีที่ใช้ในการย้อมนั้น ในการทำจะระบุสีให้เหมือนกันทุกครั้งไม่ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระยะเวลา และฤดูกาลของต้นไม้แต่ละชนิด และในปัจจุบันนี้ตลาดที่รับสินค้านี้ก็ยังไม่มากเท่าที่ควร และอีกอย่างทางผู้ผลิตก็ต้องใช้เวลาในการทอด้วย ทำให้ไม่สามารถกำหนดวันเสร็จได้สำหรับอีกปัญหาหนึ่งก็คือกลุ่มผ้าทอขาดผู้สืบสานการทอผ้าคนรุ่นใหม่ขาดการสนใจต่อการทอผ้า

5) จุดเด่นของผ้าทอ

ผ้าทอของหมู่บ้านภูจวงจะมีจุดเด่น คือ เน้นสีธรรมชาติโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติโดยจะเน้นสีแดง เขียว เหลือง น้ำตาล คราม ดำ ซึ่งสีธรรมชาติจะได้จากพืชพันธ์ที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ

- ดันประดู่ จะได้สีน้ำตาลอ่อน
- ดันเพกา จะได้สีเหลือง
- ดันคราม จะได้สีคราม

6) จุดด้อยของผ้าทอ

- ในการทอผ้าแต่ละชิ้นจะใช้เวลาในการทอผ้ามาก เพราะต้องใช้ฝีมือในการทอแต่ละเส้น ซึ่งสายแต่ละสายต้องทำด้วยมือทุกขั้นตอน อย่างเช่น ผ้าคลุมหัวไหล่กว้าง 22 นิ้ว ยาว 2 เมตร ใช้เวลา 2 อาทิตย์ ผ่าสไบกว้าง 2 เมตร ใช้เวลา 3 วัน ผ้ารูด ใช้เวลา 3 วัน

- สีในการย้อมผ้าจะไม่สามารถกำหนดสีได้ตามที่ต้องการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลของพืชพันธ์ที่นำมาใช้เป็นสีในการย้อมผ้า

- ตลาดในการส่งสินค้าไม่สามารถส่งสินค้าตามที่ผู้ซื้อสินค้าสั่งทีละมาก ๆ ได้ จะรับสินค้าตามที่กำลังของผู้ผลิตสินค้า เพราะการทอผ้าแต่ละผืนต้องใช้เวลาในการทอนาน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาริบทเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี 2) เพื่อศึกษาสถานภาพความเป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี จากการศึกษาสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ได้ดังนี้

1. กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่

จากการศึกษาพบว่า สถานภาพความเป็นกลุ่มของกลุ่มผ้าทอพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ ซึ่งพิจารณาศึกษาค้นคว้าจากประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม ด้าน การพัฒนากลุ่ม ด้านการจัดการการเงิน ด้านการจัดการผลิตและด้านการจัดจำหน่าย ปรากฏว่า มีจำนวนทั้งสิ้น 17 กลุ่ม ได้แก่

- 1.1 กลุ่มผ้าทอพื้นเมือง หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านไร่
- 1.2 กลุ่มผ้าทอเทศบาลบ้านไร่ หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านไร่
- 1.3 กลุ่มผ้าทอแม่บ้านเกษตรบ้านหนองปรือ หมู่ 8 ตำบลบ้านไร่
- 1.4 กลุ่มทอผ้าบ้านาง หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่
- 1.5 กลุ่มอนุรักษ์ผ้าทอไทย หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่
- 1.6 กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมัน หมู่ 3 ตำบลทัพหลวง
- 1.7 กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งนา หมู่ 6 ตำบลทัพหลวง
- 1.8 กลุ่มทอผ้าบ้านเนินศิรี หมู่ 10 ตำบลทัพหลวง
- 1.9 กลุ่มทอผ้าบ้านภูจวง หมู่ 14 ตำบลทัพหลวง
- 1.10 กลุ่มทอผ้าทัพหลวง หมู่ 1 ตำบลทัพหลวง
- 1.11 กลุ่มสหกรณ์การเกษตรบ้านทัพคล้ายจำกัด หมู่ 6 ตำบลทัพหลวง
- 1.12 กลุ่มทอผ้าบ้านบึง หมู่ 1 ตำบลบ้านบึง
- 1.13 กลุ่มทอผ้าบ้านตาโพ หมู่ 3 ตำบลบ้านบึง
- 1.14 กลุ่มทอผ้าบ้านผาตั้ง หมู่ 2 ตำบลห้วยแห้ง
- 1.15 กลุ่มทอผ้าบ้านหนองสองห้อง หมู่ 2 ตำบลหนองจอก
- 1.16 กลุ่มทอผ้าด้วยกี่กระตุก หมู่ 2 ตำบลหนองบ่มกล้วย

1.17 กลุ่มทอผ้าบ้านหนองแกเชียงราย

และการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าเครือข่ายกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านที่มีสถานภาพความเป็นเครือข่ายร่วมกันอย่างชัดเจน คือ “เครือข่ายกลุ่มทอผ้าตำบลทัพหลวง” ซึ่งมีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาของกลุ่มและมีการบริหารจัดการเครือข่ายกลุ่มทอผ้าร่วมกัน ซึ่งมีสมาชิกในเครือข่าย 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่
2. กลุ่มทอผ้าบ้านทัพหมั่น หมู่ 3 ตำบลทัพหลวง
3. กลุ่มทอผ้าทุ่งนา หมู่ 6 ตำบลทัพหลวง
4. กลุ่มทอผ้าบ้านเนินกิริ หมู่ 10 ตำบลทัพหลวง
5. กลุ่มทอผ้าบ้านภูจวง หมู่ 14 ตำบลทัพหลวง

จากการศึกษาเครือข่ายกลุ่มทอผ้าตำบลทัพหลวง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

2. ประวัติความเป็นมาการทอผ้าเครือข่ายกลุ่มผ้าทอตำบลทัพหลวง

กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานในตำบลทัพหลวง ได้แก่คนไทยกลุ่มชาวลาวเชื้อสายลาวครั้ง ที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ กลุ่มคนลาวเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยถึงแม้จะกลมกลืนเป็นคนไทยหมดแล้ว แต่สิ่งหนึ่งที่ยังเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมนั้น คือ การทอผ้า

การทอผ้าของชาวลาวครั้ง เป็นการเชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมหลายอย่างเข้าด้วยกัน เช่น จะต้องมีการอนุรักษ์พันธุ์ฝ้ายพื้นเมือง คราม ข้าวไร่ (เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง) เอาไว้ไม่ให้สูญไปจากชุมชนเพราะการปลูกฝ้ายพื้นเมืองจะต้องอาศัยปลูกร่วมกับข้าวไร่ ถ้าปลูกแต่ฝ้ายอย่างเดียวแมลงมักจะรบกวน นอกจากนี้ยังต้องใช้เปลือกไม้ใบไม้ ผลของต้นไม้ในการย้อมสี ดังนั้นการทอผ้าจึงจำเป็นจะต้องมีการรักษาสิ่งแวดล้อมไปในตัวหากพืชหรือต้นไม้ชนิดใด ไม่มีก็จะต้องปลูกขึ้นไว้เป็นการสัมพันธ์กับอาชีพการทำสวนอีกทางหนึ่งด้วย ถึงแม้ปัจจุบันการย้อมสีจะใช้วิธีการทางเคมีเข้าช่วยบ้าง แต่ก็ยังต้องใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นส่วนประกอบในการย้อมสีอยู่ดี

หลังจากได้ตั้งเป็นหมู่บ้านแล้ว พวกผู้หญิงก็ได้พากันฟื้นฟูการทอผ้าขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยขอเมล็ดฝ้ายจากชนพื้นเมือง ซึ่งเป็นชาวกระเหรี่ยงมาปลูก และให้พวกผู้ชายทำที่พร้อมอุปกรณ์การทอผ้าอย่างง่าย ๆ ส่วนสีก็ใช้สีจากธรรมชาติ เช่น ขมิ้น ปูน คราม โคลน เป็นต้น จุดมุ่งหมายของการทอผ้าในอดีตนั้นก็เพื่อตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายของชายหญิง และเด็กทั้งชุดที่ไปงานบุญ และงานทำไร่ทำนา ทำเป็นเครื่องเรือนที่ใช้ในครอบครัว เช่น เสื้อ หมอน ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน เพล มุ้ง ทำเป็นถุงในการใส่ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ สำหรับเก็บไว้ในบ้านและการเดินทาง เช่น ถุงละว้า

(ถุงข่ามใหญ่) ถุงหมาก (ถุงข่ามเล็ก) และถุงใส่ของเบ็ดเตล็ด ใช้เป็นของใช้พ่อ แม่ เฒ่าแก่ ถุงตา สำหรับผู้ที่แต่งงานใหม่ ๆ โดยฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ที่จัดเตรียมไว้เพื่อให้ฝ่ายเจ้าบ่าว เช่น ผ้าหน้ามุ้ง การเย็บมุ้งเมื่อรู้กำหนดวันแต่งที่แน่นอนผู้หญิงก็จะหาวันดีวันมงคล เป็นวันเย็บมุ้ง ซึ่งจะตัดเย็บให้เสร็จภายในวันเดียว เพื่อให้ชีวิตคู่ราบรื่น และมีความสุขตลอดไป ว่าที่เจ้าสาวก็จะชักชวนเพื่อนและญาติ ๆ มาช่วยเย็บ หมอนเล็ก หมอนใหญ่ (หมอนสามเหลี่ยม) ผ้าห่ม เสื้อ นอกจากทำเป็นของใช้ประจำวันแล้ว ยังทำเป็นของใช้สำหรับพระ โดยเฉพาะพระบวชใหม่ พ่อแม่จะเตรียมทอดผ้าห่ม ทำหมอน และผ้าอาบน้ำฝั้น ตลอดจนจนอาสนะไว้ถวาย ทอเป็นผ้าถุงเพื่อเอาไว้ปลูกในวันสิ้นสุดสงกรานต์ในแต่ละปี เพราะในสมัยก่อนหากไม่ทอผ้าใช้เองก็ไม่รู้ว่าจะไปซื้อหาได้จากที่ใด เนื่องจากสมัยนั้นไม่มีเสื้อผ้าขายเหมือนเช่นปัจจุบัน

3. ประวัติความเป็นมาเครือข่ายกลุ่มผ้าทอตำบลทัพหลวง

จากการศึกษาลักษณะข้อมูลทั่วไปของการจัดตั้งกลุ่มทอผ้า ตำบลทัพหลวง จากกลุ่มตัวอย่าง 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่, หมู่ 6 บ้านทุ่งนา, หมู่ 10 บ้านเนินศิริ, หมู่ 14 บ้านภูจวง พบว่าก่อนจะมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายกลุ่มผ้าทอ ตำบลทัพหลวงนั้น ได้มีกลุ่มแม่บ้านอยู่แล้ว แต่ยังไม่ได้มีการทอผ้าอย่างจริงจัง หลังจากนั้นจึงมีการประชุม เพื่อปรับทิศทางของกลุ่ม โดยเริ่มเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น คือการทอผ้าพื้นบ้าน ซึ่งเป็นอาชีพเดิมที่ติดตัวมาของชาวลาวครั้ง เนื่องจากชาวลาวยุคนี้มีความโดดเด่นด้านการทอผ้าจากภูมิปัญญาตัวเองจึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นเป็นเครือข่ายกลุ่มผ้าทอตำบลทัพหลวง เพื่อสร้างรายได้ และฟื้นฟู อนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าของบรรพบุรุษสืบต่อไป

4. ตลาดการส่งเสริมสินค้าออกจำหน่าย

กลุ่มเครือข่ายทอผ้าตำบลทัพหลวง จะมีกลุ่มทอผ้าไพโรจิตร เป็นกลุ่มหลักที่รับงานเพื่อแจกจ่ายงานไปยังกลุ่มทอผ้าต่าง ๆ ในเครือข่ายและเป็นผู้จัดหาตลาดให้ นอกจากนี้แต่ละกลุ่มก็จะออกงานในนามของจังหวัด โดยมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนของจังหวัดอุทัยธานี และจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้จัดนิทรรศการประจำปีให้ ลักษณะงานที่ไปแสดงเป็นผ้าเอกลักษณ์และผ้าตามความต้องการของตลาด ซึ่งจะเป็นสองลักษณะแต่ในลักษณะที่เป็นความต้องการของตลาดจะเป็นผ้าพื้น เน้นในเรื่องของผ้าฝ้ายปั่นมือและย้อมสีธรรมชาติที่เป็นสีทึบยาก เช่น การย้อมด้วยครั่ง ค่ายที่ย้อมเป็นฝ้ายและไหม จะมีกลุ่มเลี้ยงไหมอยู่ แต่ปัจจุบันยังไม่ครบวงจรเพราะเป็นกลุ่มที่เพิ่งเริ่มก่อตั้ง จะมีกลุ่มที่มีหน้าที่เลี้ยงไหม มีหน้าที่เลี้ยงและสาวไหม กลุ่มย้อมก็เอามาผ่านกระบวนการย้อม กลุ่มกำลังผลิตก็เอาผ้าของกลุ่มย้อมมาใช้เพื่อที่จะให้ครบวงจร แต่ปัจจุบันก็เพิ่งเริ่มให้ข้อมูลในกลุ่ม

เริ่มมาตั้งแต่ปีที่แล้วก็ยังไม่ครบวงจรทั้งหมด ยังเป็นเรื่องของกระบวนการที่เพิ่งเริ่มใช้กันอยู่ ส่วนผ้าเอกลักษณ์จะเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ลูกค้าที่ให้ความสนใจส่วนใหญ่จะเป็นชาวต่างชาติ ทำให้ได้รับการตอบรับมากตลาดแต่ละตลาดจะไม่เหมือนกัน จึงทำให้มีการส่งคณะกรรมการกลุ่มเข้าไปศึกษาตรงจุดนั้นทำให้มีงานทำมากขึ้น

5. หน่วยงานที่เข้ามาให้การสนับสนุนเครือข่ายกลุ่มผ้าทอตำบลทัพหลวง

- **พัฒนาชุมชน (พช.)** จะมีเจ้าหน้าที่เข้ามาสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือกลุ่มทอผ้าในเรื่องของการศึกษาดูงาน อบรมเครือข่ายที่รีสอร์ททมารวยและจัดให้มีการศึกษาดูงานของโครงการศูนย์ศิลปาชีพบางไทรและสนับสนุนในเรื่องของทุนและการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน คือ “ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ”

- **สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)** เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องของการจัดอบรมกระบวนการกลุ่ม อบรมวิถีชีวิตดั้งเดิม อบรมเกี่ยวกับการค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้านที่กำลังจะสูญหาย

- **มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (มช.)** ได้จัดตั้ง “โครงการพัฒนาคุณภาพผ้าพื้นเมืองไทยเพื่อการส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชน (ฝ่ายแกมไหม)” ที่ได้เข้ามาให้ความรู้ในเรื่องของสี การย้อมสีของฝ้ายและไหมด้วยสีธรรมชาติ กระตุ้นในเรื่องของการย้อมสีหรือการให้สีว่าจะทำอย่างไรให้ได้สีที่มีความสม่ำเสมอและคงทนเด่นเป็นเอกลักษณ์ ทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีใบรับรองในเรื่องของการทำสี คือการย้อมสีแต่ละครั้งจะให้มีการจดบันทึกว่าจะใช้วัตถุดิบอะไรบ้างเป็นไหมเป็นฝ้าย จำนวนน้ำหนักและวันเวลาที่ย้อม จดบันทึกไว้ ถ้าส่งไปตรวจที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จะคิดค่าตรวจครั้งละ 300 บาท แต่ถ้าส่งตรวจนอกโครงการครั้งละ 2,500 บาท เช่น ครั้งที่ 1 ส่งผ้าไปตรวจจะถูกจดบันทึกไว้ว่าผ้าอ่อนอะไรหนักอะไร ทำอย่างนี้ทุก ๆ รอบ น้ำหนักไม่ได้สีทุกชั้นตอนเหมือนกันหมด ถ้าครบ 3 ครั้ง สีไม่เพี้ยนไปจากเดิมเท่าไร ทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก็จะมีใบรับรองที่กลุ่มนี้ได้มาตรฐานของการย้อมสีและสิ่งนั้นเป็นตัวประกันในเรื่องของการส่งสินค้า OTOP

และทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ยังช่วยเหลือในเรื่องของตลาดและเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าซึ่งเรียกว่า “เครื่องปั่นด้าย” เป็นเครื่องปั่นฝ้ายที่ทันสมัย มีแท่นเหยียบเหมือนจักเย็บผ้า หรือถ้าเปรียบแล้วเครื่องนี้จะทำหน้าที่แทน “หลา” ปั่นฝ้ายที่เคยใช้กันอยู่เรื่อยมา

- **สถาบันองค์กรจังหวัดอุทัยธานี และองค์กรภาคประชาชนเมืองอุทัยธานี** ได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องของการจัดงบประมาณและเจ้าหน้าที่เข้ามาอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าในเรื่องของสายและการสนับสนุนในเรื่องของตลาด

- พัฒนาการจากอำเภอบ้านไร่ ได้มาอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านดำเนินการกิจกรรมกลุ่ม เมื่อปี 2541
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (โดยสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด) และสถาบันพัฒนาชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทที่ด้านการผลิตและการตลาด มีการฝึกอบรมกลุ่มผู้ผลิตอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการย้อมสีและการทำลวดลายต่าง ๆ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาด รวมทั้งการนำผลิตภัณฑ์ผ้าทอไปร่วมออกงานในงานศิลปาชีพบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- พระครูอุทัยสิทธิคุณ (เจ้าคณะตำบลทัพหลวง) สนับสนุนเงินกองทุนส่งเสริมทอผ้าพื้นเมืองจำนวน 10,000 บาท เพื่อกิจการของกลุ่มทอผ้า จะได้ดำเนินการทอผ้าเพื่อจำหน่ายในตลาดอย่างกว้าง เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2543
- กองทุนเศรษฐกิจชุมชนจากองค์การบริหารส่วนตำบลทัพหลวง สนับสนุนเงินทุนจำนวน 50,000 บาท เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2544

6. ปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงานเครือข่ายกลุ่มผ้าทอ

ปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินงาน คือ การที่บางกลุ่มเอาเรื่องเงินมาเป็นตัวตั้งมาเป็นเรื่องของรายได้ ทำให้กลุ่มไปไม่รอดและอยู่ไม่ได้ และมีปัญหาในเรื่องของการทอผ้า คือ จะเป็นการทอโดยยึดลวดลายของตนเอง ทำให้ได้ลายผ้าที่ไม่ตรงกับความต้องการของตลาด หรือมีการทอลวดลายที่ซ้ำกันทำให้จำหน่ายผ้าได้ยาก และลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติต้องการผ้าที่ผลิตด้วยมือ การใช้สีผ้าต้องใช้เวลาในการย้อมนาน จึงทำให้การผลิตผ้าทอไม่ได้ตามจำนวนที่ลูกค้าต้องการ คนที่ทออยู่ในปัจจุบันก็มีอายุมากแล้ว จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการทอผ้าแต่ละผืน ประกอบกับการทอผ้าในแต่ละผืนนั้นต้องใช้คนทอเพียงคนเดียว เพราะน้ำหนักมือของคนทอแต่ละคนนั้นไม่เท่ากัน อาจจะทำให้ได้ลวดลายของผ้าที่ไม่สม่ำเสมอ

นอกจากที่กล่าวมา กลุ่มก็ยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยราชการในพื้นที่ ด้านการเงิน วัสดุดิบในการทอผ้า และโรงเรือน ซึ่งโรงเรือนเก่าทรุดโทรมใช้การไม่ได้แล้ว ต้องการพัฒนารูปแบบการผลิต แปรรูป ผ้าทอโดยจัดให้มีวิทยากรมาถ่ายทอดความรู้ด้านการแปรรูปเช่น แปรรูปเป็นกระเป่า เสื้อผ้า หมอน เพื่อสินค้าจะได้เป็นที่ต้องการของตลาด พร้อมทั้งจัดให้มีตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ จัดให้มีการอบรมความเป็นผู้นำของกลุ่ม และการทำบัญชี

7. จุดแข็งหรือจุดเด่นของกลุ่มผ้าทอ

7.1 เป็นการทอด้วยหัวใจ หรือทอด้วยจิตวิญญาณ เป็นการใช้สมองและสองมือที่มีอยู่ ในการทอผ้าแต่ละผืน ผ้าแต่ละผืนที่ได้นั้นก็จะมีเรื่องราวของชีวิตผู้คนมากมายอยู่บนผืนผ้า ทั้งยัง แสดงออกทางด้านความรู้ ความคิด และความสามารถว่าจะ ได้ผ้าแต่ละผืนออกมาได้ต้องใช้ ความพยายาม เมื่อผ้าออกมาสวยก็เกิดความปลื้มปิติ

7.2 การพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่ม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในกลุ่ม ประสานความร่วมมือ กันทุกฝ่ายเพราะทุกคนมีความคิดว่า “กว่าเราจะทำได้ขนาดนี้ไม่ใช่เรื่องของคนใดคนหนึ่ง ถ้าเราไม่ ช่วยกันแล้วใครจะช่วยเราใครจะเข้ามาจัดการ กลุ่มเราต้องช่วยกันคิดช่วยกันทำ” (จากการให้ สัมภาษณ์ ของคุณนิทัศน์ จันทร์ ณ วันที่ 29 มกราคม 2549)

7.3 รักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นลายผ้าหรืออะไรก็ตาม กลุ่มผู้ทอจะนำความรู้พื้นฐานของตัวเองมาใช้ คิดเอง ศึกษาเรื่องการตลาดเอง ไม่เห็นแก่ประโยชน์ หรือค่าแรงแต่จะเน้นในเรื่องของการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและกลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป

7.4 เป็นแหล่งผลิตผ้าทอด้วยมือที่อนุรักษ์ความเก่าแก่แห่งต้นฉบับไว้ได้อย่างครบถ้วน ทั้งความละเอียดอ่อนของลายผ้า สีเส้นซึ่งย้อมด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่ สมัย 200-300 ปีที่ผ่านมา จึงทำให้เป็นผ้าที่มีคุณสมบัติและคุณค่าแตกต่างจากผ้าที่ผลิตจากแหล่ง ผลิตผ้าอื่นๆ คือ เป็นผ้าที่ทอด้วยมือเนื้อผ้ายังใช้นานยังนุ่ม ชับเหน็บและระบายอากาศได้ดี ผ้าที่ใช้ ทอไม่มีสารเคมี การย้อมใช้สีจากวัตถุดิบธรรมชาติ ผ้าทุกชิ้นสีและลวดลายจะไม่เหมือนกันเลย ลายที่ทอจะมีความประณีต ละเอียดอ่อนสามารถสลับทึ่ (จก) ได้ในแถวเดียวกัน การผลิตแต่ละครั้ง ใช้เวลานาน สินค้าจึงมีน้อยกว่าความต้องการของตลาด

8. จุดอ่อนหรือจุดด้อยของเครือข่ายกลุ่มผ้าทอ

8.1 คนที่ทอผ้าออกแบบลายผ้าไม่เป็น ไม่กล้าที่จะออกแบบลายผ้าเองทออย่างเดียว หรือผู้ทออาจจะไม่มีสมาธิในการทอ หรือขี้เกียจก็จะทำให้ทอผ้าได้ไม่สวย หรือใช้ระยะเวลาทอผ้า แต่ละผืนนาน

8.2 ขาดผู้สืบทอดคือผู้ที่เป็สมาชิกในกลุ่มทอผ้าจะมีอายุอยู่ในช่วงประมาณ 35 – 60 ปี ซึ่งก็ถือได้ว่าเป็นวัยผู้ใหญ่และวัยชรา จึงทำให้การทอผ้านั้นค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป คนหนุ่มสาวใน หมู่บ้านก็ไม่มีการศึกษาทอผ้าหรือเรียนทอผ้าเลย เมื่อคนกลุ่มนี้แก่ตัวไปก็จะทำให้มรดกของการทอผ้า ที่มีและฝีมือที่ประณีตก็จะสูญหายไปด้วย

8.3 มีกำลังใจในการผลิตสินค้าน้อย คือถูกค่าจะสั่งเป็นจำนวนมากแต่กลุ่มผู้รับงานไม่ไหวเพราะทอไม้ทั้นสมาชิกกลุ่มผ้าทอมีจำนวนน้อยและทำไม้ทั้น ในเรื่องของการข้อมสิทธิ์ผ้าธรรมชาติ ซึ่งต้องใช้เวลาในการข้อมนานหลายวัน

8.4 จะมีสมาชิกของกลุ่มบางคนที่กำลังถึงผลประโยชน์ในเรื่องของเงินเป็นสำคัญ ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่ม และทำให้กลุ่มขาดความสามัคคี

8.5 ขาดการประชาสัมพันธ์ถึงคุณค่าของเครื่องช่ายกลุ่มผ้าทอ จึงทำให้ตลาดคิดว่าผ้าทอที่นี้มีราคาสูงสินค้าขายไม่ได้

8.6 ต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูงทำให้ได้กำไรไม่คุ้มกับค่าแรงที่เสียไป

8.7 สมาชิกไม่มีเวลาในการทำผ้าทอ เพราะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการประกอบอาชีพ

8.8 ขาดผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ที่จะไปทำหน้าที่ขายในเวลาที่จะมีการออกงาน และผู้ที่ไปทำหน้าที่ขายนั้นขาดความรู้ความชำนาญในเรื่องของการขาย

9. ข้อเสนอจากการวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนพัฒนาการเป็นเครื่องช่ายกลุ่มผ้าให้เข้มแข็งและยั่งยืนโดยมีผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ

9.1 ส่งเสริมให้มีหน่วยงานของรัฐและเอกชนสนับสนุนงบประมาณหรือแหล่งเงินทุน สำหรับกลุ่มต่าง ๆ ของเครื่องช่าย เพื่อบริหารจัดการเรื่องวัสดุอุปกรณ์และวัตถุดิบในกระบวนการผลิต

9.2 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเทคนิคด้านการออกแบบลวดลาย การข้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ การทอด้วยวิถีภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อให้ผ้าทอมีความสวยงามตามแบบดั้งเดิม คงทน และตรงตามความต้องการของลูกค้า

9.3 สนับสนุนการจัดวิทยากรที่มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์ ดำเนินการฝึกอบรมสมาชิกในกลุ่มเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านการเงินการบัญชี การส่งเสริมด้านจัดจำหน่ายในตลาด

9.4 ส่งเสริมการขายเครื่องช่ายกลุ่มผ้าพื้นบ้าน อำเภอบ้านไร่ ให้มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการผลิตเพื่อการมีส่วนร่วม พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ร่วมกันและพึงพิงพึ่งพากันตามหลักการของเครื่องช่าย

9.5 ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ให้ทราบจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ผ้าทอของเครื่องช่ายการกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองอำเภอบ้านไร่ โดยเฉพาะให้เน้นเรื่องเอกลักษณ์ของลวดลายผ้า การทอด้วยฝีมือข้อมสีจากวัสดุธรรมชาติซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะผ้าทอบ้านไร่เท่านั้น

9.6 ส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน อำเภอบ้านไร่ จัดทำเป็นหลักสูตรจัดการเรียนรู้ การเรียน การสอนที่เป็นรูปธรรม โดยให้ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ ถ่ายทอด

9.7 สนับสนุนให้มีการจัดประชุมสัมมนากลุ่มย่อยระหว่างเครือข่ายผ้าทอเพื่อให้แต่ละเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนปัญหา ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในด้านการบริหารจัดการ ให้มีการพัฒนาสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน

9.8 ควรจัดให้มีการทัศนศึกษาดูงานการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าในจังหวัดใกล้เคียงและภูมิภาคอื่น เพื่อให้คณะกรรมการและสมาชิกในเครือข่ายได้เรียนรู้วิธีการดำเนินงานของเครือข่ายกลุ่มทอผ้าที่มีการบริหารจัดการแตกต่างกัน โดยเฉพาะเครือข่ายกลุ่มทอผ้าที่ประสบความสำเร็จ ได้รับรางวัลระดับจังหวัด ภูมิภาคหรือประเทศ เช่น OTOP SME หรืองานประเพณีท้องถิ่น ประจำปี เป็นต้น

9.9 สนับสนุนการจัดตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ผ้าทอของเครือข่ายให้กว้างขวาง และจัดจำหน่ายได้อย่างแน่นอนด้วยราคาที่เป็นธรรม รวมทั้งการเปิดตลาดไปต่างประเทศ

10. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานของกระทรวงแรงงาน

จากผลการศึกษาวิจัยเครือข่ายกลุ่มทอผ้าบ้านไร่พบว่ากระบวนการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็งและยั่งยืน กระทรวงแรงงานเป็นหน่วยงานที่สามารถสนับสนุนเครือข่ายกลุ่มทอผ้าได้จากภารกิจและหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยตรงเพื่อประโยชน์ตามแนวทางการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงแรงงานในเรื่องการจัดความยากจน เน้นการขยายโอกาสสร้างรายได้ ลดรายจ่าย โดยเชื่อมโยงการแก้ไขความยากจนในทุกระดับตั้งแต่บุคคล ชุมชน เครือข่ายกลุ่มอาชีพ ให้มีการส่งเสริมความรู้และอาชีพให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับท้องถิ่น ซึ่งสนับสนุนการบริหารจัดการของเครือข่ายกลุ่มทอผ้า อำเภอบ้านไร่ตามภารกิจของกระทรวงแรงงานในด้านการแนะแนวส่งเสริมอาชีพการรับงานไปทำที่บ้าน การจัดให้มีงานทำเป็นแรงงานนอกภาคเกษตร รวมทั้งการส่งเสริมสวัสดิการแรงงานให้สมาชิกของเครือข่ายกลุ่มทอผ้า ทั้งนี้หน่วยงานของกระทรวงแรงงานสามารถมีบทบาทในด้านต่าง ๆ ดังนี้

10.1 พัฒนามาตรฐานฝีมือการทอผ้าของสมาชิกเครือข่ายกลุ่มทอผ้าอำเภอบ้านไร่ ให้ได้มาตรฐาน และอาจให้มีการทดสอบมาตรฐานฝีมือเพื่อยกระดับคุณภาพการทอผ้าตามความต้องการของตลาด

10.2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่าย ขยายกลุ่มของเครือข่ายให้กว้างขวางระหว่างเครือข่ายอำเภอบ้านไร่กับเครือข่ายที่อยู่ในข่ายการพัฒนาฝีมือแรงงานร่วมกัน

10.3 จัดให้มีระบบข้อมูลข่าวสารด้านเทคโนโลยีการทอผ้าด้วยกรรมวิธีที่เป็นธรรมชาติ และได้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่มีคุณภาพมากขึ้น ทำให้ชื่อเสียงเครื่องช่ายกลุ่มทอผ้าอำเภอบ้านไร่เป็นที่รู้จักทั่วไป

10.4 พัฒนาองค์ความรู้ฝีมือและศักยภาพของเครื่องช่ายกลุ่มทอผ้าอำเภอบ้านไร่ ให้มีการเพิ่มผลิตภาพแรงงานและรองรับการแข่งขันได้

10.5 ส่งเสริมการสร้างงานและการประกอบอาชีพให้คนในพื้นที่อำเภอบ้านไร่ เป็นการป้องกันไม่ให้เข้าไปทำงานเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมพื้นที่กรุงเทพฯ และจังหวัดปริมณฑล

10.6 การสร้างความรู้ ความเข้าใจให้สมาชิกเครื่องช่ายกลุ่มทอผ้า การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการดูแลความปลอดภัย อาชีวอนามัย สภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสม ตามลักษณะของหลักการแรงงานสัมพันธ์

10.7 ส่งเสริมให้มีสมาชิกเครื่องช่ายกลุ่มทอผ้าอำเภอบ้านไร่ได้รับการคุ้มครองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในการทำงาน และมีหลักประกันความมั่นคงในการทำงานของเครื่องช่ายกลุ่มทอผ้าต่อไป

10.8 หน่วยงานสังกัดกระทรวงแรงงาน โดยเฉพาะสำนักงานแรงงานจังหวัดในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานีร่วมกับอาสาสมัครแรงงาน สามารถประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการดำเนินงานของเครื่องช่ายกลุ่มทอผ้าอำเภอบ้านไร่ ในด้านการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องที่ชุมชนใกล้เคียง มีอาชีพ มีงานทำ และมีรายได้เพิ่มจากการร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านทอผ้าดังกล่าว รวมทั้งแนะนำการหาแหล่งเงินทุน การจัดตลาดเป็นช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการจัดสวัสดิการของสมาชิกเครื่องช่าย เรื่องสิทธิและผลประโยชน์ตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานและผู้ประกันตนในระบบประกันสังคม

11. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

11.1 การศึกษาถึงแนวทางการส่งเสริมและการพัฒนาเครื่องช่ายกลุ่มผ้าพื้นบ้านในอำเภอบ้านไร่ ให้เข้มแข็งและยั่งยืน

11.2 การศึกษาแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าของเครื่องช่ายกลุ่มผ้าทอ และศึกษาทวดลายโบราณที่ใช้ในการทอผ้าในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

11.3 การศึกษาแนวทางและขั้นตอนการดำเนินงานที่กระทรวงแรงงานสนับสนุนเครื่องช่ายกลุ่มทอผ้าในการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **อิทธิพลของอาชีพ โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมต่อการวางแผนพัฒนาชนบท**, เอกสารประกอบการสัมมนาระดับชาติ เรื่อง การพัฒนาและการสร้างงานในชนบท จัดโดยสถาบันนโยบายการศึกษา, ตุลาคม 2543.
- กาญจนา แก้วเทพ, **ข้อคิดเห็นและแนวทางในการจัดทำโครงการชุมชนพัฒนาตนเองในท้องถิ่นโดยผู้ใช้วิสาหกิจขนาดย่อมในประเทศไทย**, วารสารของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ปีที่ ๑ ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม-กันยายน, 2546.
- ฉลอง กิรมย์วัฒน์, **การพัฒนาชนบทในประเทศไทย**, ธนบุรี : โรงพิมพ์ประชาพานิชย์, 2521.
- จิรพรรณ สุขชาญไชย, **ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ หมู่ 6 ตำบลเนินขาม กิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท**, 2516.
- ชนิดา ตั้งถาวรศรีกุล, **สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันทร์**, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2516.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่, **การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน**, กรุงเทพฯ : เซ็นจูรี., 2543
- ทรงพันธ์ วรรณมาศ, **ผ้าไหมลายอีสาน**, กรุงเทพฯ: โอเคียนสโตร์, 2534.
- ทรงศักดิ์ ปรารังวัฒนากุล, **ผ้าเอเชีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม**, มปจ. อมรินทร์ พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2530
- ที่ว่ากล่าวอำเภอบ้านไร่. **บรรยายสรุปอำเภอบ้านไร่ ปี 2548** (เอกสารอัดสำเนา)
- นิตยา กมลวาทนิศ, **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการวางแผนการพัฒนาประเทศ**, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง สถาบันสังคมในชนบทกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท จัดโดยคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ณ โรงแรมรอยัล ปริ้นเซส กรุงเทพฯ, พฤศจิกายน 2546.
- นันทิยา หุตานุวัตรและณรงค์ หุตานุวัตร, **10 ปี กลุ่มแพรรณกว่าจะเป็นธุรกิจชุมชนผ้าทอมือ**, มปท. ผ้าทอพื้นเมือง : **โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ**, มหาวิทยาลัยศิลปากร 2544.
- บุศราคำ เริงโกสม, **การพัฒนาลวดลายศิลปะผ้าทอพื้นบ้าน จังหวัดนครสวรรค์**, ภาควิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2544.
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ, เชียงใหม่, กรมศิลปากร, **ผ้าโบราณแห่งนครเชียงใหม่**, ศูนย์สถาปัตยกรรมวัฒนธรรม บุนยรัตน์พันธ์, **การพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2517.
- มหาสารคาม, วิทยาลัยครู, **มรดกอีสาน ครั้งที่ 3**, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ **บรรณาธิการ.ผ้าไทย : พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม**, กรุงเทพฯ : บริษัทหอพรินติ้ง กรุป จำกัด. มปท.

เสรี ชาหลา. กระบวนการเรียนรู้ของประชาชน คือแนวทางการพัฒนาชุมชนและวิถีชีวิตชาติ.

กรุงเทพฯ : สวรรค์วิถีการพิมพ์, 2544.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชุมชน ฉบับรวมชุด. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544

ส่งเสริมสินค้าไหมไทย, คณะกรรมการ, อุตสาหกรรม, กระทรวง. ผ้ามัดหมี่. กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชนจำกัด, 2526

สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. มรดกผ้าเอเชียดึงวันออกเฉียงใต้ : ภูมิปัญญาท้องถิ่นและปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมจากนอกภูมิภาค". การสัมมนาผ้าไทย : อดีต ปัจจุบัน อนาคต. วันที่ 1-2 กันยายน 2536 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย. เอกสารอัดสำเนา

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. ความเปลี่ยนแปลงของการผลิตผ้าพื้นเมือง ชุมชนบ้านหาดเดียว อ.ศรีษะนาถาย จ.สุโขทัย, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

เสรี พงษ์พิศ. องค์พัฒนาเอกชนและความสัมพันธ์กับรัฐ ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2544.

สุมาลัย โทมัส. รายงานวิจัยผ้าและประเพณีการใช้ผ้าไทย. สถาบันไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539

อาภรณ์ จันทร์สว่าง. ผ้าขาวม้า: เอกลักษณ์ไทย. รายงานวิจัยโดยทุน "เกิดผล" สำนักงานสารนิเทศกองบัญชาการทหารสูงสุด. 2523.

อนุรักษ์หัตถกรรมไทย. คณะอนุกรรมการ, อุตสาหกรรม, กระทรวง. ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยที่ควรอนุรักษ์ประเภทสิ่งทอ. ปีศิลปหัตถกรรมไทย 2531 - 2532 มปส, มปจ.

อังฉรา รัถยุดิธรรม. บรรณาธิการ. เครือข่ายชาวบ้าน: การจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เอกสารประกอบการสัมมนา (ชุดที่ 2/4). มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ. เชียงใหม่, 2542

อานันท์ กาญจนพันธ์, บรรณาธิการ. พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร : สถานการณ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.